

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİYASÎ AMAÇLI HAÇLI SEFERLERİNE BİR
ÖRNEK: ALMAN İMPARATORU
II. FRIEDRICH'İN DOĞU'YA SEFERİ (1228-1229)**

**İsmayil RAHİMLİ
2501171185**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ebru ALTAN**

İstanbul-2020

ÖZ

SİYASÎ AMAÇLI HAÇLI SEFERLERİNE BİR ÖRNEK: ALMAN İMPARATORU II. FRIEDRICH'İN DOĞU'YA SEFERİ (1228-1229)

İsmayil RAHİMLİ

Mısır'a düzenlenen Beşinci Haçlı Seferi'nin (1217-1221) başarısızlıkla sonuçlanmasından altı yıl sonra Kutsal Roma Germen İmparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich von Hohenstaufen, Kudüs'ü Müslümanlardan geri alarak Avrupa'daki prestijini güçlendirmek ve Hıristiyanların hükümdarı olarak Lâtin Doğu'da hâkimiyet tesis etmek amacıyla yıllardır ertelediği Haçlı Seferi'ni gerçekleştirmek üzere Eylül 1227'de Brindisi'den denize açıldı. Ancak o sırada ortaya çıkan salgın hastalık yüzünden askerlerinin bir kısmı öldüğü gibi kendisi de bu hastalığa yakalanınca İtalya'ya geri dönmek zorunda kaldı. Daha önce de defalarca Haçlı yemini etmesine rağmen çeşitli sebeplerden dolayı bir türlü yola çıkamayan II. Friedrich'in hastalık gerekçesi Papa IX. Gregorius tarafından reddedildi ve hakkında aforoz hükmü çıkarıldı. Bu arada Kudüs Kraliçesi unvanını taşıyan karısının ölümü üzerine “*Kudüs Kralı*” sıfatını da kaybetti. Buna rağmen, II. Friedrich sonunda aforoz edilmiş bir Haçlı ve küçük yaştaki oğlu Kral Konrad'ın vasîsi olarak 28 Haziran 1228 tarihinde Doğu'ya gitmek üzere denize açıldı. Henüz yola çıkmadan önce, kardeşi ve rakibi Dımaşk hükümdarı el-Muazzam'a (1218-1227) karşı müttefik arayışı içinde olan Mısır Eyyübî Sultanı el-Kâmil (1218-1238) ile temasa geçmiş ve onun bir nebze de olsa dostluğunu kazanmıştı. II. Friedrich'in Haçlı Seferi'nin ilk durağı, üzerinde yüksek metbûluk hakkı iddia ettiği Kıbrıs Haçlı Krallığı oldu. Kıbrıs'ta bir süre İbelin Ailesi'yle mücadele ettikten sonra krallığın henüz yetişkin olmayan hükümdarı Henri'nin *bailliliğini* (nâibliğini) İbelinlerin elinden aldı. Daha sonra 7 Eylül 1228 tarihinde Akkâ'ya gelen II. Friedrich, burada da büyük bir muhalefetle karşılaştı. Yarındaki ordu askerî bir zafer için yeterli olmadığından diplomasi yoluyla istediğini elde etmeye çalıştı. Böylece Sultan el-Kâmil ile elçiler vasıtasıyla tekrar temasa geçerek Kudüs'ün kendisine teslim edilmesi hususunda görüştü. Her iki hükümdarın da kendi siyasî pazarlık yeteneklerini sergilediği bu görüşmeler sonucunda bir anlaş-

maya varıldı. İki taraf arasında 18 Şubat 1229 tarihinde imzalanan Yafa Antlaşması ile surları yıkılmış olan Kudüs ve çevresi, Müslümanların serbest bir şekilde ibadet etmeleri şartıyla Haçlılara teslim edildi. II. Friedrich, anlaşmanın ardından Kudüs'e girerek 18 Mart 1229'da kendi eliyle krallık tacını giydi; aforoz edildiği için törene kimse katılmamıştı. Bunu takiben kilise ordularının Güney İtalya'da krallık topraklarına saldırdığını haber alan imparator 1 Mayıs 1229 tarihinde Akkâ'da ülkesine dönmek üzere gemiye bindi. Daha sonra papa ile sulh ederek hakkında afarozu kaldıran II. Friedrich, Doğu'ya gönderdiği bir nâib vasıtasıyla Haçlı Krallığını uzaktan idare etmeye çalıştı, fakat bu durum krallıkta bir iç savaşa sebep oldu.

Anahtar Kelimeler: Altıncı Haçlı Seferi, İmparator II. Friedrich, Sultan el-Kâmil, Kudüs, Kıbrıs, Akkâ, Eyyûbîler.

ABSTRACT

AN EXAMPLE OF THE POLITICAL PURPOSE CRUSADES: GERMAN EMPEROR FRIEDRICH II'S EXPEDITION TO THE EAST

İsmayil RAHİMLİ

Six years after the Fifth Crusade (1217-1221) organized to Egypt failed, Holy Roman Emperor and King of Sicily Frederick II von Hohenstaufen was sailed from Brindisi in September 1227 to realize the Crusade, which was delayed for years, to strengthen his prestige in Europe by taking Jerusalem back from the Muslims and to establish domination in the Latin East as the ruler of the Christians. However, when some of his soldiers died due to the epidemic at that time and he was infected with it, he had to return to Italy. Although he made Crusader vows many times before the excuse of sickness of Frederick II whose vow was not completed by himself was rejected by Pope Gregorious IX and the judgement of his excommunicate was given off. Meanwhile, after the death of his wife, who was named Queen of Jerusalem, he lost the title of "*King of Jerusalem*". However, Frederick eventually sailed to the East on 28 June 1228, as the excommunicated Crusader and as custodian of his younger son, King Konrad. Before he sailed, he had contacted the Egyptian Ayyûbid Sultan, al-Kāmil, who was in search of an ally against his brother and his rival, the ruler of Damascus, al-Mu'azzam, and gained his friendship to some extent. The first stop of Frederick's Crusade was the Cyprus Crusader Kingdom, on which he claimed high authority. After struggling with the Ibelin dynasty for a while in Cyprus, he took the bailliage (regent) of Henry, the king of the kingdom, who had not yet reached his adulthood, from the hands of the Ibelines. Frederick, who then came to Acre on 7 September 1228, met with a great opposition here as well. Since the army next to him was not enough for a military victory, he obtained what he wanted through diplomacy. Thus, Sultan contacted al-Kāmil through the ambassadors and discussed the delivery of Jerusalem to him. As a result of these negotiations in which both rulers exhibited their political bargaining abilities, an agreement was reached. By the Tre-

aty of Jaffa, signed on 18 February 1229, Jerusalem and its surroundings, whose walls were destroyed, were handed over to the Crusaders on condition that Muslims worship freely. Frederick entered the Jerusalem after the treaty and wore the crown of his own on 18 March 1229; nobody attended the ceremony because it was excommunicated. Upon receiving the news that the church armies attacked the his kingdom in Southern Italy, the emperor embarked the ship in Acre to return to his country on 1 May 1229. Frederick, who later made peace with the pope and removed the excommunicate, tried to remotely rule the Crusader Kingdom through a regent sent to the East, but this caused a civil war in the kingdom.

Key Words: Sixth Crusade, Emperor Frederick II, Sultan al-Kāmil, Jerusalem, Cyprus, Acre, Ayyubid.

ÖNSÖZ

Papa II. Urbanus'un 1095 yılında Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile Türk ve İslâm dünyasına karşı başlayan Haçlı Seferleri genellikle dinî motifin çok etkili kullanıldığı siyasî ve askerî amaçlı harekâtlar olup bu süreçte taraflar arasında çok kanlı mücadeleler yaşanmıştı. Ancak Kutsal Roma Germen İmparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich'in XIII. yüzyılda Doğu'ya düzenlediği sefer, Haçlı Seferleri tarihinde eşine az rastlanır bir nitelikteydi. Müslümanlara karşı savaştan ziyade siyasî hedefler doğrultusunda düzenlenmiş olan bu sefer sırasında Kudüs, afroz edilmiş bir Haçlı lideri tarafından hiç savaştan anlaşma yoluyla Müslümanlardan geri alınmıştı. Bu sefer, Avrupa'da dinî yönetim ile dünyevî yönetim arasındaki ihtilâfin arttığı bir döneme denk gelmesi ve iki taraf arasındaki çatışmayı tetiklemesi açısından da önemli bir olaydır. Ayrıca İslâm siyasî tarihinde hânedan mensuplarının birbirine karşı hâkimiyet mücadeleleri sırasında Haçlı liderleriyle kurdukları müttefiklik ilişkileri açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir. Klâsik Batı literatüründe Altıncı Haçlı Seferi olarak adlandırılan bu sefer hakkında bilindiği kadarıyla Keith Richard Giles'in doktora tezi dışında müstakil bir çalışma mevcut değildir. Ülkemizde de bu konuda günümüze kadar müstakil ve kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu tezin hazırlanmasındaki amaç birinci elden kaynaklar ve araştırmalar ışığında söz konusu alandaki boşluğu bir nebze de olsa doldurmaktır. Bu çalışmanın gelecek yıllarda yine aynı dönem hakkında yapmayı düşündüğümüz daha kapsamlı araştırmalar için temel teşkil edeceği düşünülmektedir.

Siyasî Amaçlı Haçlı Seferlerine Bir Örnek: Alman İmparatoru II. Friedrich'in Doğu'ya Seferi (1228-1229) adlı bu tez çalışması *Giriş* kısmından sonra dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmada kullanılan Eski Fransızca ve Lâtince eserler ile İslâm kaynakları ve konuyla ilgili araştırma eserler hakkında bilgi verildi. Yine aynı kısımda Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşu ve Altıncı Haçlı Seferi'nden önce gerçekleşen seferler hakkında kronolojik bir değerlendirme yer almaktadır. Birinci bölümde, özellikle Beşinci Haçlı Seferi'nden sonra İslâm ve Hristiyan dünyasının genel durumu hakkında bilgi verilmiş, o sırada Abbâsî Halifelerinin Müslüman beldeler üzerindeki etkisi, Mısır Sultanı el-Kâmil ile Dımaşk Eyyûbî hükümdarı el-Muazzam arasındaki ilişkilerin bozulması ve Hârizmşahların

hükümdarı Celâleddin Hârizmşah'ın bu ilişkilerdeki rolü aktarılmıştır. Bu bölümde Avrupa'da Katolik Kilisesi'nin rolü ve papanın gücü, Kıbrıs Haçlı Krallığı'ndaki niyâbet mücadelesi ve Haçlıların Dimyat'taki mağlubiyetinin Lâtin Doğu'da yaşayan Hristiyanlar üzerindeki etkisi gibi konulara da yer verilmiştir. İkinci bölümde, Altıncı Haçlı Seferi'nin lideri II. Friedrich'in şahsiyeti, Müslümanlarla ilişkisi, İslâm bilim ve kültürüne yönelik ilgi ve bilgisi, ayrıca 1215 tarihinden itibaren zaman zaman yaptığı Haçlı yeminleri ve bu yeminlerine rağmen sefere bir türlü çıkamamasının sebepleri incelenmiştir. Bunu takiben II. Friedrich'in papalık makamı ile yaşadığı gerilim ve 1227 yılında kilise tarafından aforoz edilmesi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde İmparator II. Friedrich'in 1228 tarihinde aforoz edilmiş bir Haçlı olarak Doğu'ya gitmesi, Kıbrıs'taki faaliyetleri, Filistin'de el-Melikü'l-Kâmil ile yaptığı siyasî görüşmeler ve nihayet 1229 tarihinde iki taraf arasında imzalanan anlaşmanın maddeleri bu sefere katılan kronik yazarları ve kaynak eserlerde kaydedilen mektuplar ışığında ele alınarak değerlendirilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise imzalanan bu anlaşmaya Müslüman ve Hristiyanların tepkisi, imparatorun Kudüs'te kendisini taçlandırması ve Batı'ya dönüşü anlatılmaktadır. Bu son bölümde ayrıca Altıncı Haçlı Seferi'nden sonra Doğu'da vuku bulan önemli olaylar ve imparator tarafından kendi nâibi olarak atanmış olan Riccardo Filangieri'nin Kıbrıs ve Akkâ Krallıklarındaki faaliyetleri de kısaca bahis konusu olmuş, çalışma *Sonuç* ve *Bibliyografya* kısımlarıyla tamamlanmıştır.

Altıncı Haçlı Seferi, 1228-1229 tarihleri arasında gerçekleşmiş olsa da bu çalışmada İmparator II. Friedrich'in ilk Haçlı yemini ettiği cihetiyle 1215 yılı başlangıç tarihi olarak belirlenmiştir. Ancak bu tarihten Dimyat'ın Haçlıların elinden çıktığı – Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlandığı – 1221 yılına kadar imparator yeni bir Haçlı Seferi için ciddi bir hazırlığa girişmedi. Dimyat'taki yenilginin sorumlusu olarak suçlanması üzerine 1221 senesinden itibaren yeni Haçlı Seferi hazırlıkları için ciddi ve somut adımlar attı. Bu sebeple 1221 yılı tezin asıl konusunun başlangıcı olarak kabul edilebilir. Altıncı Haçlı Seferi 1229 yılında imzalanan Yafa Antlaşması ile son bulduğu için tezin ana konusunun bitiş sınırı bu sene oldu. Lakin bu çalışmada 1229 yılından sonra gerçekleşen hadiseler ve gelişen durumlar da ayrıntıya girilmeden aktarıldı.

Batılı tarihçiler çalışmalarında müellif ve şahıs adlarını kendi dillerine uygun olarak farklı şekillerde yazmışlardır. Bu çalışmada istifade edilen Eski Fransızca ve Lâtince eserlerin müellif adlarını aslına uygun olarak vermeyi tercih ettik; parantez içinde Batı dillerinde yaygın olan şekillerini de gösterdik. Olaylarda yer alan diğer kişilerin isimlerini ise mensup oldukları milletlere ve kökenine göre te’lif ettik. Ayrıca İslâm kaynakları ve müellifleri ile diğer şahıs adlarının yazımında Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nin (DİA) yazım usullerini esas aldık.

Son olarak, çalışmamı yakından takip ederek her aşamasında büyük bir özveriyle bana yol gösteren, araştırmalarım azimle devam etmem için beni cesaretlendiren, sabır ve hoşgörü eşliğinde yaptığı tashihlerle tezimin ilmî nitelik kazanmasını sağlayan, içerik olarak ve teknik açıdan yaptığım hataları düzelterip mühim tavsiyelerde bulunan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ebru ALTAN’a müteşekkirim. Lisans döneminden itibaren yol göstericiliği ile pek çok kez yardımını gördüğüm ve akademik tecrübesinden istifade ettiğim, ayrıca tezim için gerekli bazı kaynak ve araştırma eserlerinin temini hususunda yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ders ve tez dönemlerinde desteklerini esirgemeyip önerilerde bulunan saygıdeğer Prof. Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN ve Prof. Dr. Muharrem KESİK’e, özellikle Lâtineden İngilizceye yaptığı kaynak çevirilerini benimle paylaşan ve bazı kaynakların temini için beni yönlendiren Leeds Üniversitesi’ndeki Ortaçağ Tarihçisi Prof. Dr. Graham LOUD’a da şükranlarımı arz ederim. Tezin her aşamasında irtibatta olduğum, özellikle araştırmanın te’lifinde teknik konularla ilgili yardımını esirgemeyen sevgili arkadaşım Özcan SALMAN’a teşekkür ederim. Ayrıca kütüphane hizmetlerinden yararlandığım Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi’nin tüm çalışanlarına minnettarım. Son olarak bana güvenen, maddî ve manevî destekleriyle her zaman yanımda olan başta babam, annem ve eşim olmak üzere tüm aile üyelerime teşekkürlerimi sunarım.

İsmayil RAHİMLİ
İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
1. ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NİN KAYNAKLARI VE ARAŞTIRMALAR	1
1. Eski Fransızca Kaynaklar	1
2. Lâtince Kaynaklar	5
3. Arapça Kaynaklar	9
4. Araştırma Eserleri	15
2. ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN ÖNCEKİ HAÇLI SEFERLERİ	16
BİRİNCİ BÖLÜM	29
BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA VE BATI'DA DURUM	29
1. İslâm Dünyasında Durum	29
1.1. Abbâsî Hilâfeti'nin Durumu	29
1.2. Eyyûbî Melikleri Arasında İhtilâf	30
1.3. Celâleddin Hârizmşah'ın Güçlü Bir Hükümdar Olarak Ortaya Çıkması	33
1.4. Dımaşk Meliki el-Muazzam'ın Kardeşi Sultan el-Kâmil'e Karşı Celâleddin Hârizmşah ile Anlaşması	34
2. Hristiyan Dünyasında Durum	35
2.1. Avrupa'da Katolik Kilisesi ve Papa'nın Gücü	35
2.2. Küçük Bizans Devletleri	37
2.3. Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın Durumu ve <i>Baillilik</i> (Nâiblik) Meselesi	38

2.4. Doğu'daki Diğer Hristiyanların Durumu ve Müslümanlarla İlişkileri	42
İKİNCİ BÖLÜM	46
İMPARATOR II. FRIEDRICH'İN HAÇLI YEMİNİ ETMESİ VE ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN ÖNCEKİ BAZI GELİŞMELER	46
1. İmparator II. Friedrich'in Papalık ile İlişkisi ve Beşinci Haçlı Seferi'nden Önceki Haçlı Seferi Yeminleri	46
2. İmparator II. Friedrich'in Veroli ve Ferentino'daki Haçlı Seferi Yeminleri ve Papa III. Honorius'un Yeni Haçlı Seferi Çağrısı	50
3. Kudüs Kralı Jean de Brienne'nin Avrupa Seyahati ve Kutsal Topraklar İçin Yardım Arayışı	54
4. İmparator II. Friedrich'in San Germano'da Son Kez Haçlı Seferi Yemini Etmesi ve Evlilik Yoluyla Kudüs Kralı Unvanını Alması	56
5. İmparator II. Friedrich'in Müslümanlarla İlişkisi ve Eyyûbî Sultanı el-Kâmil ile Müzakereleri	59
6. İmparator II. Friedrich'in Haçlı Seferi İçin Doğu'ya Hareketi ve Papa IX. Gregorius (1227-1241) Tarafından Aforoz Edilmesi	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
ALTINCI HAÇLI SEFERİ VE KUDÜS'ÜN YAFA ANTLAŞMASI İLE HAÇLILARA TESLİM EDİLMESİ (1228-1229)	73
1. İmparator II. Friedrich'in Kıbrıs'a Gelişi ve İbelinlerle Mücadelesi	73
2. Aforoz Edilmiş Haçlı Lideri II. Friedrich'in Filistin'e Gelişi ve Sultan el-Kâmil ile Kudüs Üzerine Pazarlık Mazakereleri	78
3. Yafa Antlaşması'nın İmzalanması ve Maddeleri Üzerinde İhtilâflar	85
4. İmparator II. Friedrich Kudüs'e Girişi ve Kendisini Kral İlan Etmesi	92
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	97
YAFA ANTLAŞMASI'NIN İSLÂM VE HİRİSTİYAN DÜNYASINDA UYANDIRDIĞI AKİSLER VE DAHA SONRAKİ GELİŞMELER	97
1. Kudüs'ün Haçlılara Teslim Edilmesine İslâm Dünyasının Tepkisi	97

2. İmparator II. Friedrich'in Müslümanlarla Anlaşma İmzalamasının Hristiyan Dünyasında Uyandırdığı Akisler.....	100
3. İmparator II. Friedrich'in Batı'ya Tevcîhi ve Papa IX. Gregorius ile Sulhu	103
4. Altıncı Haçlı Seferi'nden Sonra Doğu	108
4.1. İslâm Dünyasında Durum	108
4.2. İmparator II. Friedrich'in Doğu'dan Ayrılmasının Ardından Kıbrıs ve Kudüs Krallığı'nda Durum	112
4.3. İmparator II. Friedrich'in Mareşali Riccardo Filangieri'yi <i>Bailli</i> Olarak Doğu'ya Göndermesi ve Krallıkta İç Savaş	115
SONUÇ.....	122
BİBLİYOGRAFYA	125
HARİTA VE RESİMLER.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
CE	: <i>The Crusades, An Encyclopedia</i>
CSC	: <i>Christian Society and The Crusades</i>
DİA	: <i>Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
ed.	: Editör
EI²	: <i>The Encyclopaedia of Islam (Second Edition)</i>
HC	: <i>A History of the Crusades (Setton)</i>
HDFS	: <i>Historia Diplomatica Frederici Secundi</i>
İA	: <i>Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi</i>
İng.	: İngilizce
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
krş.	: Karşılaştırınız
MGH	: <i>Monumenta Germaniae Historica</i>
nşr.	: Neşreden
RHC occ.	: <i>Recueil des Historiens des Croisades occidentaux</i>
s.	: Sayfa
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
sy.	: Sayı
t.y.	: tarih yok (tarihsiz)
TECH	: <i>Ten Epochs of Church History</i>
Tr.	: Türkçe

trc. : *Tercüme eden*
TTK : *Türk Tarih Kurumu Yayınları*
y.y. : yayın yeri yok
Yay. : *Yayınevi*

GİRİŞ

1. ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NİN KAYNAKLARI VE ARAŞTIRMALAR

Hem Sicilya Kralı hem de Kutsal Roma Germen İmparatoru olan, Hohens-
taufen Ailesi'ne mensup II. Friedrich önderliğinde 1228-1229 yıllarında yapılmış
olan Altıncı Haçlı Seferi hakkında bilgi veren kaynakları ait oldukları dillere göre
birkaç grupta değerlendirmek mümkündür. Kaynaklar hakkında bilgi ve değeren-
dirmeler müelliflerin ölüm tarihleri esas alınarak kronolojik olarak, müellifi bilinme-
yen anonim eserler ise yapının te'lif edildiği yıl esas alınarak tasnif edilmiştir.

1. Eski Fransızca Kaynaklar

1.1. Philippe de Novare (ö. 1270)

Altıncı Haçlı Seferi için en önemli çağdaş kaynaklardan biri Kıbrıs ve Su-
riye'de II. Friedrich'e karşı savaşmış, İbelin Ailesi'nin hizmetinde bulunan İtalyan
asıllı Philippe de Novare'nin (Philip of Novara) Fransızca yazmış olduğu *Tarih* kita-
bıdır. Philippe, XII. yüzyılın sonuna doğru, muhtemelen 1195 yılında İtalya'nın
Lombardia bölgesinin Novare şehrinde doğdu. Erken yaşta Doğu'ya giden Philippe,
bir savaşçı olarak Beşinci Haçlı Seferi'ne katılmış ve 1218 yılında Kıbrıslı şövalye
Peter Chappe'nin emrinde Dimyat kuşatmasında bulunduktan sonra Peter'den ayrıla-
rak hukukçu Tiberiaslı Ralph'ın hizmetine girmiştir. Hukuk ilmini ondan öğrenerek
daha sonra bir hukukçu olarak da ün kazanmıştır. Bir süre sonra Ralph'tan da ayrılan
Philippe, Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'in emrine girerek Kıbrıs'a yerleşmiş ve bilin-
diği kadarıyla ömrünün sonuna kadar İbelinler hânedanının yanında bulunmuş ve
onlara sadık kalmıştır.

Philippe, bu eserinde bizzat şahidi olduğu olayları nakletmiş, lâkin tarafsız bir
değerlendirmede bulunmamıştır. Mesela, eserde II. Friedrich'e karşı önyargılı ve
eleştirel ifadelerle değerlendirmelerde bulunmasına karşın İbelin hânedanı için “*tüm
Hristiyan dünyasında onlardan daha iyi ve daha yüce hânedan yok*” ifadesi kullanı-
lır. Bu yüzden, J. L. La Monte'nin de belirttiği gibi, eser bir nevi feodal bir kahraman
olan Beyrut hâkimi yaşlı kralın – Jean d'Ibelin – biyografisi niteliğindedir. İbelinler

için iyi sonuçlanmayan, ancak eserin ilgi ve kronik sınırları içerisinde yer alan bazı olayların kaydedilmemesi de bu taraflı tutumun bir ispatı gibidir.

Philippe, aslında eserindeki saldırgan ve karalayıcı ifadeleri II. Friedrich'in şahsına yöneltmemiştir. Onun eserinin kötü karakterleri İmparatorluğun temsilcisi olarak atanan Barlian ve Filangieri'dir. II. Friedrich'i ise sadece bu atamalardan sorumlu olarak gördüğü için fazlaca eleştirmektedir. Bu aşırılık doğal olarak Ibelinlere olan bağlılığından dolayıdır. Zira eserde Ibelinlere yönelik bazı methedici şiirlerin de bulunması bu alâkayı ve hayranlığı göstermektedir.

Tüm bu taraflı tutumuna rağmen, eser hadiselerin yaşandığı döneme şahitlik etmesi ve yazarının da bu olayların bir parçası olması açısından konumuzla ilgili en önemli kaynaklardan biridir. Özellikle II. Friedrich'in Haçlı Seferi sırasında Kıbrıs'ta bulunan Philippe, olayları birinci elden ayrıntılı olarak anlatmıştır.

Bilindiği kadarıyla Philippe de Novare'nin bu eserinin metni hâlihazırda mevcut değildir. Bununla birlikte söz konusu eseri kaynak olarak kullanmış ve hatta büyük ölçüde olduğu gibi aktarmış olan XIV. yüzyıla ait *Gestes des Chiprois* ile XV. yüzyılda yazılmış olup *Chronique d'Amadi* olarak bilinen anonim eseri dikkatli bir şekilde inceleyen ve Philippe'in *Tarih*'inden istifade edilerek te'lif edilen daha sonraki eserler ile de karşılaştıran Charles Kohler, Philippe de Novare'nin bu eserinin tam metnini ortaya çıkarmayı başarmıştır. J. L. La Monte ise ortaya çıkartılan bu metni İngilizceye tercüme etmiş ve *The War of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus* ismiyle yayınlamıştır.¹

Willermus Tyrensis'in *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* adlı eserine XIII. yüzyılda yazılmış olan Fransızca zeyller de II. Friedrich'in Haçlı Seferi için çok önemli kaynaklardır. Fransızcaya tercüme edilmesinden sonra söz konusu esere yapılan ilâveler ve tercüme edenin eseri kendi dönemindeki olaylara kadar

¹ Philippe de Novare, **The Wars of Frederick II Against The Ibelins in Syria and Cyprus**, (İng. trc. John L. La Monte ve Merton Jerome Hubert), Columbia University Press, New York 1936

anlatması, bu zeylleri ayrı öneme sahip eserler olarak değerlendirmemize sebep olmuştur. İstifade edilen zeyller şunlardır: *Estoire d'Eracles, Ernoul, Rothelin*.²

1.2. **Estoire d'Eracles [Anonim]**

Willermus'un orijinal metni 1223 yılı civarında meçhul biri tarafından Lâtinceden Fransızcaya çevrildikten sonra büyük şöhret kazanmıştır. Lâtinçe metin, 629'da gerçek haçı Kudüs'e gönderen Bizans İmparatoru Herakleios'a (610-641) yapılan bir atıfla başlayıp bütün yazmaların ilk sayfasında imparatorun adı görüldüğünden, metnin eski Fransızca tercümesi genellikle *Estoire d'Eracles* (Herakleios Tarihi) adıyla anılmıştır.³ Yazar metinde bazı değişiklikler yapmış ve 1205-1234 tarihleri arasında eseri destansı bir tarzda yeniden yazmaya başlamış, muhtemelen zamanımıza intikal etmeyen bir eserden yararlanarak *Historia*'yı genişletmiştir. Bu tercümenin 1248, 1264, 1275 yıllarına kadar uzanan yazmaları mevcuttur. *Estoire d'Eracles*'in günümüze ulaşan 51 yazmasının yalnızca yedi tanesinin sonunda zeyl yoktur.⁴

1.3. **Rothelin [Anonim]**

Willermus'un eserinin diğer eski Fransızca zeyli ise *Rothelin* olarak bilinir. Eser, XVIII. yüzyıldaki başlıca yazmanın sahibi olan Abbé Rothelin'den dolayı bu isimle anılır. Bu zeyl Kudüs'teki hadiselerin zeyli ile başlar ve 1229-1261 yılları ile ilgili detaylı bilgiler içerir. Rothelin zeylinin 12 yazması mevcut olup bunların hepsi de Fransa'da üretilmiştir. *Recueil des Historiens des Croisades*'de (*RHC occ.*) neşre edilen metin,⁵ J. Shirley tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir.⁶

² Willermus Tyrensis'in zeyilleri hakkında bkz. Ebru Altan, "Lâtin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis'in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri", *Şarkiyat Mecmuası*, sy. 27, s. 85-94.

³ İlk neşir: *Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer*, *RHC occ.*, II, Paris 1859. Fransızca metnin ikinci neşri 19. yüzyılda P. Paris (*Guillaume de Tyr et ses Continueurs*, 2 cilt, Paris 1879-80) tarafından yapılmıştır.

⁴ Altan, "Lâtin Doğulu Tarih Yazarı", s. 88-89.

⁵ *Rothelin Continuation*, *RHC occ.*, II, Paris 1859, 489-639.

⁶ Altan, "Lâtin Doğulu Tarih Yazarı", s. 90. Ayrıca eserin İngilizce tercümesi için bkz. J. Shirley, *Crusader Syria in the Thirteenth Century, The Rothelin Continuation of the History of William of Tyre with part of the Eracles or Acre Text*, Aldershot 1999.

1.4. Bernard le Tresorier (ö. XIII. Yüzyıl)

Willermus'un *Historia*'sının diğer Fransızca zeyli ise XIII. yüzyılın ortalarına doğru Bernard le Tresorier tarafından kaleme alınmış ve Kudüs Krallığı'ndaki önemli asillerden biri olan Balian de Ibelin'in hizmetinde bulunan Ernoul adında birine atfolunmuştur. Kronik, Birinci Haçlı Seferi ve Doğu'da Lâtin devletlerinin kuruluşuyla başlar, 1227'de ve bazı yazmalarda da 1232 yılında sona erer. Bu kronik, Ernoul'un kendisi tarafından kaleme alındığı tahmin edilen kaybolmuş bir esere dayanır. Ernoul da Philippe de Novare gibi Ibelin Ailesi lehine taraflı bir tutum içinde olsa da bu süreçte gerçekleşen hadiselerin görgü tanığı olması itibariyle önemli bir kaynaktır.⁷ Bu çalışmada Ernoul kroniğinin Ahmet Deniz Altunbaş tarafından yapılan Türkçe çevirisinden istifade edilmiştir.⁸

1.5. Chronique d'Amadi [Anonim]

Philippe de Novare'nin eserini kaynak olarak kullanan ve bizim çalışmamız açısından da önemli olan bir diğer kronik ise *Chronique d'Amadi* olarak bilinen Fransızca yazılmış anonim eserdir. 1489 yılından önce kaleme alınmış olan eserin Francesco Amadi'ye (ö. 1566) ait olduğu düşünülsede o, bu kroniğin yazarı değildir; eserin günümüze ulaşan tek yazması ona ait olduğu için kronik bu adla anılmıştır. Bu eser, Hz. Ömer döneminden Kıbrıs Kralı II. Jean'ın tahta çıktığı 1432 yılına kadar Kıbrıs tarihiyle ilgilidir. Müellifin eserin te'lifi sırasında sadece Philippe'ten değil, *Gestes des Chiprois* ve *Estoire d'Eracles*'ten de büyük ölçüde yararlandığı anlaşılmaktadır. Çalışmada 1891'de Paris'te René de Mas Latrie tarafından neşredilen eserin İngilizce tercümesi kullanıldı.⁹

Altıncı Haçlı Seferi için istifade edilebilir bir diğer kaynak da *Annales de Terre Sainte*¹⁰ adında bir yıllıktır. Bu yıllık araştırmamızla ilgili kısıtlı da olsa bilgi ihtiva etmektedir.

⁷ Altan, "Lâtin Doğulu Tarih Yazarı", s. 90-91

⁸ **Ernoul Kroniği**, (Tr. trc. Ahmet Deniz Altunbaş), **Haçlı Seferleri Tarihi: Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Fethi**, Kronik Yay., İstanbul 2019.

⁹ **Chronicle of Amadi**, (İng. trc. Nicholas Coureas, Peter Edbury), Nicosia 2015.

¹⁰ **Annales de Terre Sainte**, nşr. Reinhold Röhrich ve Gaston Raynaud, Paris 1884.

2. Lâtince Kaynaklar

2.1. Roger de Wendover (ö. 1236)

II. Friedrich'in Haçlı Seferi için Lâtince yazılmış önemli kaynaklardan biri Roger de Wendover (Roger of Wendover) tarafından te'lif edilmiş *Flores Historiarum* adlı kroniktir. Müellifin isminin Roger de Wendover olmasından, onun İngiltere'deki Buckinghamshire bölgesinin Wendover Kasabası'nda doğduğu anlaşıyor. St. Alban Manastırı'nda bir keşiş olduğu söylene de bu kesin bir bilgi değildir. Bunun dışında doğumu, eğitimi veya ne zaman St. Alban Manastırı'nda yaşamaya karar verdiği hakkında herhangi bir mâlûmat mevcut değildir. Manastırda *precentor* (kiliseye ait bir rütbe) görevine getirilen Roger, kısa süre sonra ise St. Alban Manastırı başrahipliği mevkiine terfi edildi. Muhtemelen o, bu göreve Kral John döneminde (1199-1216) getirilmiş ve III. Henry'nin tahta çıkmasından sonra da bu görevden alınmıştır. St. Alban Manastırı'nın 22. başrahipi Walter de Trumpington'un iddiasına göre, onun vazifeden alınmasının sebebi kilisenin malını israf etmesidir. Biz, kronik yazarı Matthæi Parisiensis'in (Matthew Paris) vermiş olduğu kayıtlardan Roger'nin bir süre sonra yeniden manastıra çağrılarak eski görevine getirildiği bilgisi dışında herhangi bir mâlûmata sahip değiliz. Muhtemelen o, 6 Mayıs 1237 tarihinde ölümüne kadar bu manastırda görev yapmıştır.

Roger de Wendover'e ait olduğu bilinen *Flores Historiarum*, yaratılıştan Kral III. Henry'nin hâkimiyetinin 19. yılı olan 1235 tarihine kadar devam eden kısaltılmış dünya tarihidir. Genellikle tarihçiler bu eseri üç kısma ayırır: Birincisi, M.S. 447 yılından önceki yılları, ikincisi ise 447-1200 yılları arasındaki dönemi anlatır. Bu ilk iki kısım Roger'den önce te'lif edilmiş ve çoğu günümüze ulaşmayan kronikler kullanılarak yazılmıştır. Bu kısımlar her ne kadar değerli ve önemli bilgiler içerse de orijinal niteliğe sahip değildir, çünkü yazar bu olayların olduğu dönemde yaşamamıştır. Eserinin bizim konumuzla da ilgili olan en önemli sayfaları ise kendi döneminde gerçekleşen olayların olduğu kısımdır: 1200-1236 yılları arası. Bu kısımda Hristiyan dünyasında yaşanmış hadiseleri anlatır ve Haçlı Seferleri ile ilgili de geniş bilgi verir. Özellikle Altıncı Haçlı Seferi sırasında İmparator II. Friedrich ve Papa IX. Gregorius arasındaki ilişkileri anlatması ve imparatorun yapmış olduğu Haçlı Seferi'ni geniş bir şekilde aktarması, ayrıca II. Friedrich'in İngiltere Kralı III. Henry'e

1229 yılında yazmış olduğu mektubun tam metnini de vermiş olması bu kroniğe çalışmamız açısından ehemmiyet kazandırmaktadır.

Eserin aslı 1841 yılında Henry Octavius Coxe tarafından Londra’da *English Historical Society*’de neşredilmiştir. Bu neşir ise John Allen Giles tarafından İngilizceye tercüme edilerek iki cilt hâlinde yayınlanmıştır.¹¹ Bu çalışmada söz konusu eserin İngilizce tercümesi kullanılmıştır.

2.2. Ryccardi di Sancto Germano (ö. 1243’ten sonra)

Altıncı Haçlı Seferi için Lâtince kaynakların başında, Ryccardi di Sancto Germano’nun (Richard of San Germano) yazmış olduğu kronik gelmektedir. Ryccardi, 1863 yılından itibaren ismi Cassino olarak değiştirilmiş olan ve Roma’nın takriben 130 kilometre güneyinde, Montecassino olarak bilinen bir tepenin eteklerindeki San Germano kasabasında 1186-1232 tarihlerinde kâtip olarak çalışmıştır. Müellif, 1215-1227 yılları arasında Montecassino’da başrahip görevinde bulunan ve 1215 yılında düzenlenmiş Dördüncü Lateran Konsili’ne katılan Marsilyalı Stephanus’un güvenilir bir sırdaşı olarak karşımıza çıkar. Ryccardi’nin kardeşi Jean, İmparator II. Friedrich’e bağlı yüksek mahkemede kâtip olarak çalışıyordu. Muhtemelen bu vesileyle Ryccardi, 1220’li yılların başından itibaren II. Friedrich’in yanında mâlî bir görevli olarak aktif rol almış ve 1230’lu yılların sonuna doğru artık önemli bir devlet görevlisi olmuştur. 1239’un sonbaharında imparatorun Milan kuşatmasında onunla birlikte olan Ryccardi muhtemelen 1242 yılına kadar bu görevde bulunmuştur.

Müellif, eserin ilk versiyonuna büyük ihtimâlle Papa III. Innocentius’un 1216 yılında ölümünden kısa süre önce başlamıştır. *Annales Casilenses* adındaki bir yıllığa zeyl olarak kaleme aldığı eseri 1208 yılının Haziran ayında III. Innocentius’un San Germano’yu ziyareti ile başlar. Ryccardi eserinin bu kısmını 1226 yılı olaylarına kadar devam ettirip bu yılda aniden bitirir. Bunun sebebi, muhtemelen, üstadı olan Başrahip Stephen’in Temmuz 1227 tarihinde ölümüdür. Bu versiyonun günümüze intikal eden bir el yazması Bologna’da *Biblioteca Comunace*’de mevcuttur.

¹¹ Roger de Wendover, **Flowers of History**, (İng. trc. J. A. Giles), Londra 1849. Bu tercüme ve Coxe’nin neşri, Matthæi Parisiensis tarafından tashih edilen metin üzerinden yapılmıştır.

Eserin ikinci versiyonu ise müstakil bir eser olarak VI. Heinrich'in 1194'te Sicilya Krallığı'nı ele geçirmesi olayı ile başlar. Muhtemelen 1230'lu yıllarda yazılmaya başlanan eserin 1208'den 1226'ya kadar olan kısmı, önceki versiyonun sadece ufak değişiklikler yapılmış bir kopyasıdır. Bu kronikte son anlatılan hadise Papa IV. Innocentius'un Ekim 1243 tarihinde Roma'ya dönüşüdür ve yazar bu olaydan az sonra – muhtemelen 7 Mayıs 1244 tarihinde – vefat eder. Eserin tamamı 1864 yılında Georgius Heinricus Pertz tarafından Almanya'nın Hannover şehrinde yayınlanmıştır.¹²

2.3. Matthæus Parisiensis (ö. 1259)

Matthæus Parisiensis (Metthew Paris) tarafından yazılmış olan *Chronica Majora* isimli kronik de – konumuzda ilgili kısımları büyük ölçüde Roger'in eserinden kopyalasa da – göz ardı edilmemesi gereken Lâtince kaynaklardan biridir. Nisbesinin Paris olmasına rağmen İngiliz kökenli olan Matthæus, bazı kroniklerden de edindiğimiz bilgiye göre, İngiltere'de yaşayan Paris isimli bir aileye mensuptur. Gençliğinde eğitim aldığı St. Alban Manastırı'na, Paris'teki yüksek eğitiminden sonra 1217 yılında bir keşiş olarak tayin edilip hayatının büyük kısmını da bu dinî müessesede geçirdi. Geleneğe göre her manastırın hadiseleri kaydetmekle görevli bir keşişi bulunurdu. Yukarıda bahsettiğimiz müellif Roger de St. Alban Manastırı'nda böyle bir görevde bulunmuştu. Matthæi Parisiensis, 1236 yılında, Roger'in ölümünden sonra bu görevi devralmış, onun eserini tashih edip devam ettirerek sonraki olayları da kaydetmiştir. Tabii bu kronik müstakil bir eser olarak karşımıza çıkar. Eserin en önemli kısımları 1235 yılından 1259 yılına, yani Matthæus'un öldüğü yıla kadar gerçekleşmiş hadiselerin kaydedildiği kısımdır. Eser, özellikle II. Friedrich'in Haçlı Seferi sırasında bu seferle ilgili yazılan mektupların tam metnini ihtiva etmesi açısından önemli bir kaynaktır. İlk kez 1571 yılında Matthew Parker tarafından neşredilen eser 1641 yılında William Wats tarafından ikinci kez neşredilmiş, 1872-1880 yılları arasında ise yedi cilt hâlinde Henry Richards Luard tarafından Londra'da tek tek yayınlanmıştır.¹³

¹² **Ryccardi de Sancto Germano Notarii Chronica**, nşr. Georgius Heinricus Pertz, Hannover 1864.

¹³ Matthæus Parisiensis, **Chronica Majora**, nşr. Henry Richards Luard, Londra 1872-1880.

2.4. Marino Sanudo Torsello (ö. 1338)

Venedikli devlet adamı ve coğrafyacı Marino Sanudo Torsello'nun 1300-1321 yılları arasında kaleme aldığı ve 1291 yılındaki Akkâ'nın düşüşünden sonra yapılan Haçlı propagandasının bir parçası olan *Secreta fidelium Crucis*¹⁴ adlı eseri de hadiseleri tahlil etmesi açısından Altıncı Haçlı Seferi için başvurulabilir kaynaklardan biridir.

Ayrıca bahsi geçen Lâtince kaynaklar haricinde XIV. yüzyılda te'lif edilmiş olup 631-1375 yıllarını kapsayan ve Cronica Hohenburgensis (631-1212), Continuatione Neoburgensis (1213-1238), Continuationes Argentinenses (1308-1375) isimli üç yıllıktan oluşan Annales Marbacenses'i de olaylar hakkında kısa bilgiler vermesine rağmen diğer kaynaklardaki bazı tarih ve olayların doğruluğunu teyit etmek ve desteklemek için bu çalışmada faydalandık.

Yukarıda zikrettiğimiz Batı kaynaklarının yanı sıra Alphonse Huillard-Bréholles tarafından II. Friedrich ile ilgili mektup ve belgelerin bir araya toplandığı *Historia Diplomatica Frederici Secundi* isimli 12 ciltlik eserin ilk üç cildi de çalışmamızda titizlikle kullanıldı.¹⁵ Bu eserde mektuplar dışında II. Friedrich'in Doğu'ya yaptığı Haçlı Seferi'ne bizzat iştirak etmiş Roberti Guisvardi isminde bir Sicilyalı tarafından kaleme alınan – konumuz açısından önemli olan – kronik de deniz yoluyla yapılan bu seferin kısa bir günlüğü niteliğindedir.¹⁶ Bu çalışmada söz konusu kroniğin John L. La Monte tarafından İngilizceye tercüme edilen kısımları kullanıldı.¹⁷

¹⁴ Marino Sanudo Torsello, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, (İng. trc. Peter Lock), *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross*, New York 2011.

¹⁵ Alphonse Huillard-Bréholles, *Historia Diplomatica Frederici Secundi*, Paris 1852-1861.

¹⁶ “Breve Chronicon de rebus Siculis a Roberti Guisvardi Temporibus inde ad annum 1250”, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, (ed. Alphonse Huillard-Bréholles), I, 897-904.

¹⁷ John L. La Monte ve Merton Jerome Hubert, *The Wars of Frederick II Against the Ibelins in Syria and Cyprus*, Appendix III, s. 201-204.

3. Arapça Kaynaklar

3.1. İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233)

Çalışma konusunun kapsadığı dönemle ilgili önemli Arapça kaynaklardan biri İzzeddin İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih*¹⁸ adlı eseridir. İbnü'l-Esîr, 1160 yılında Cizre'de doğdu. Babası, o ve kardeşlerinin eğitimi ile yakından ilgilendi ve müellifi iyi bir eğitim alması için Musul'a gönderdi. Dönemin bilgin hocalarından eğitim alan İbnü'l-Esîr, Kudüs fâtihî Selâhaddîn-i Eyyûbî ile görüştü ve Hittîn Savaşı'nın gerçekleştiği alanı gezdi. Yine aynı dönemde hükümdarın Haçlılara karşı düzenlediği sefere Musul askerlerinin yanında tarihçi olarak katıldı. Ardından Musul'a gelerek burada öğrenci yetiştirmek ve eser te'lif etmekle meşgul olan müellif ölümüne kadar hayatını Atabeg Bedreddin Lü'lü'ün (1233-1259) himayesinde geçirdi. İbnü'l-Esîr 6 Haziran 1233 tarihinde Musul'da vefat etti ve orada defnedildi. Ortaçağ'ın en güvenilir tarihçilerinden biri olan müellif *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eseriyle büyük ün kazanmıştır. Eser, kâinatın yaratılışından müellifin öldüğü 1231 yılına kadar gerçekleşmiş olayları kronolojik sırayla anlatır. Onun eseri bu yıla kadar Doğu'ya yapılmış Haçlı Seferleri için de önemli İslâm kaynaklarından birisidir.¹⁹

Caroles Johann Tornberg tarafından 13 cilt olarak yayımlanmış (son cildi indeks; Leiden 1851-1876) olan *el-Kâmil* çeşitli dillere tercüme edilmiştir, 1. cildi komisyon, diğer ciltleri M. Beşir Eryarsoy (II, IV), Yunus Apaydın (V), Abdullah Köşe (VI), Ahmet Ağırakça (III, VII, VIII ve XII cildin ikinci yarısı) ve Abdülkerim Özaydın (IX, X, XI ve XII cildin ilk yarısı) tarafından olmak üzere eserin tamamı Türkçeye de çevrilmiştir (İstanbul 1985-1987).²⁰ Eserde bizim çalışmamızla ilgili XII. ciltte yer alan mâlûmat, müellifin Altıncı Haçlı Seferi'nin çağdaşı olması açısından önem arz etmektedir. II. Friedrich'in Haçlı Seferi hakkındaki bilgiler çağdaşı olan tarihçilerin eserlerindeki bilgilerden daha sınırlı olsa da özellikle Altıncı Haçlı Seferi'nden önce ve sonra İslâm dünyasında gerçekleşen olaylar, Eyyûbîler, Selçuklular

¹⁸ İbnü'l-Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasen, *el-Kâmil fi't-Tarih*, (Tr. trc. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yay., İstanbul 1986. Ayrıca eser ve müellif hakkında bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "el-Kâmil", *DİA*, XXIV, 281-283.

¹⁹ Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-Esîr", *DİA*, XXI, 26-27.

²⁰ Özaydın, "el-Kâmil", *DİA*, XXIV, 282.

ve diğer Müslüman devletlerle ilgili gelişmeler hakkında verdiği bilgiler tezimiz açısından önemlidir.

3.2. III. Kîril İbn Laklak (ö. 640/1243)

Arapça kaleme alınan çağdaş kaynaklar arasında yazımına Mısırlı Kıptî bir Ortadoks piskoposu Sâvirus İbnü'l-Mukaffa' (ö. 987) tarafından başlanan ve daha sonra Mısır'da görev yapan diğer patrik ve piskoposlar tarafından devam ettirilen *Târîhü'l-Bitrikiyye* (Patrikler Tarihi) isimli eserin söz konusu dönemle ilgili kısmı, yani 1235-1243 yılları arasındaki hadiseler İskenderiye patriği olan III. Kîril İbn Laklak (ö. 1243) tarafından kaleme alınmıştır. Mısır'daki kilise tarihi bağlamında te'lif edilen eser, özellikle bölgedeki Hristiyanların durumu ve Eyyûbî melikleri arasındaki ilişkiler hakkında geniş bilgi vermektedir. Rahip Samuel Süryânî tarafından yayına hazırlanan eserin neşredildiği yer ve tarih belirtilmemiştir.²¹ Eser ayrıca birden fazla mütercim tarafından İngilizceye çevrilmiş ve *History of the Patriarchs of the Egyptian Church* adıyla 12 cilt hâlinde yayınlanmıştır.²²

3.3. İbn Ebü'd-Dem (ö. 642/1244)

Konumuzla ilgili aktarmış olduğu orijinal ve geniş bilgiler sebebiyle İbn Ebü'd-Dem'in *Kitâbü't-Târîhi'l-İslâmiyyi'l-muhtaşar* eseri de çalışmamıza katkı sağlamıştır. 29 Temmuz 1187 tarihinde Hama'da doğan İbn Ebü'd-Dem, iyi bir eğitim aldıktan sonra doğduğu kentte ömrünün sonuna kadar Eyyûbî Emîrlerinin hizmetinde bulundu. Özellikle Hama Eyyûbî Emîri el-Melikü'l-Muzaffer Mahmûd tarafından bilgili ve güvenilir olması sebebiyle diğer Eyyûbî Emîrlere ve devlet büyüklerine elçi olarak gönderildi. Son olarak el-Melikü'l-Muzaffer Mahmûd'un vefatını halifeye bildirmek üzere Bağdat'a yola çıkan İbn Ebü'd-Dem yolda hastalanarak Hama'ya dönmüş ve kısa süre sonra 18 Kasım 1244 tarihinde vefat etmiştir.

Eseri *Kitâbü't-Târîhi'l-İslâmiyyi'l-muhtaşar*, Hz. Peygamber döneminden 1231 yılına kadar İslâm dünyasında meydana gelen olayların ve gelişmelerin kronolojik olarak kaydedildiği muhtasar bir İslâm tarihidir. Yaşadığı dönemin Haçlı Seferleriyle ilgili orijinal bilgiler vermesi sebebiyle araştırma açısından oldukça önem-

²¹ *Târîhü'l-Bitrikiyye*, IV (Kîril İbn Laklak), nşr. Rahip Samuel Süryânî, y.y ve t.y.

²² *History of the Patriarchs of the Egyptian Church*, IV (Kîril İbn Laklak), *La Société d'Arche'ologie Copte*, Kahire 1974.

lidir. Hâmid Zeyyân Gânim Zeyyân tarafından neşredilen esererin II. Friedrich'in Haçlı Seferi'yle ilgili kısmı Donald S. Richards tarafından İngilizceye çevrilmiştir.²³ Bu çalışmada Donald S. Richards'ın mezkûr tercümesi kullanılmıştır.

3.4. İbn Nazîf (ö. 651/1253'ten sonra)

Konumuzla ilgili dönemin bir diğer önemli çağdaş tarihçisi de İbn Nazîf olarak bilinen Ebü'l-Fezâil Muhammed b. Alî b. Abdilazîz b. Nazîf el-Gassânî el-Hamevî'dir. Hama'nın saygın ailelerinden olan Benî Nazîf'e mensup olan İbn Nazîf'in doğum ve ölüm tarihi dahil hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kendi eserlerinde verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Eyyûbîlerde önemli devlet görevlerinde bulunmuştur.

1253 yılından sonra vefat eden İbn Nazîf te'lif ettiği *et-Târîhu'l-Manşûrî: Telhîsü'l-Keşf ve'l-beyân fî havâdisi'z-zamân* eserini hizmetinde bulunduğu Eyyûbî Meliki el-Mansûr Nasreddin İbrâhim'e sunmuştur. Eser daha önce kaleme aldığı ancak günümüze ulaşmayan *el-Keşf ve'l-beyân fî havâdisi'z-zamân* adlı eserinin hulâsası niteliğindedir. Devlet dairelerinde vezirlik ve kâtiplik yaptığı için diğer kaynaklarda yer almayan bazı gizli bilgi ve belgelere ulaşabildiği için eseri özellikle Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin ölümünden sonra haleflerinin faaliyetleri, birbirleriyle ilişkileri ve Haçlılara karşı mücadelesi açısından birinci elden kaynak olma özelliğine sahiptir. Eserde Eyyûbî taraftarı bir tavır sergilese de olayları anlatırken objektif tutum içinde olmaya çalışmıştır. Müellif, İmparator II. Friedrich ve Mısır Eyyûbî Sultanı el-Kâmil arasındaki ilişkileri, Altıncı Haçlı Seferi ve bu seferden sonra Batı'daki gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Eserin Rus şarkiyatçısı Victor Rosen tarafından ilim âlemine tanıtılmasından sonra Michele Amari, Claude Cahen ve Hans Ludwig Gottschalk tarafından kısmî neşirleri yapılmıştır.²⁴ Daha sonra tamamı Ebü'l-İd Dûdû tarafından 1981 yılında Dımaşk'ta yayınlanmış ve çalışmada bu neşir kullanılmıştır.²⁵

²³ Donald S. Richards, "The Crusade of Frederick II and the Hamâh Succession: Extracts from the Chronicle of Ibn Abi al-Damm", *Bulletin d'Etudes Orientales*, sy. 45 (1993), s. 183-200.

²⁴ Müellif ve te'lifiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Angelika Hartmann, "İbn Nazîf", *DİA*, XX, 230-231.

²⁵ İbn Nazîf, Ebü'l-Fezâil Muhammed b. Ali, *et-Târîhu'l-Mansûrî: Telhîsü'l-Keşf ve'l-beyân fî Havâdisi'z-Zamân*, nşr. Ebu'l-İd Dûdû, Şam 1971.

3.5. Sıbt İbnü'l-Cevzî (ö. 654/1256)

Arapça kaynaklar arasında araştırmamızla ilgili geniş bilgilerin bulunduğu eserlerden bir diğeri de Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin *Mir'âtü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân* isimli umumi tarih eseridir. 1186 yılında Bağdat'ta doğan Sıbt İbnü'l-Cevzî, Bağdat, Musul ve Dımaşk'ta dönemin büyük âlimlerinden tahsil aldı. Daha genç yaşta ilimde ileri bir seviyeye ulaşması onun Dımaşk Eyyûbî Meliki el-Muazzam'ın takdirini kazanmasına sebep oldu. O, 1210 yılında Eyyûbîlerin yanında Haçlılara düzenlenen Nablus seferine katıldı. Aynı zamanda çok iyi vâiz ve hatip olan Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin özellikle Dımaşk camilerinde verdiği vaazları halk tarafından çok sevilmiş, bunun yanı sıra devrin devlet adamlarının da büyük oranda dikkatini çekmiştir. Kudüs'ün Sultan el-Kâmil tarafından Haçlılara teslim edilmesinden sonra en-Nâsır Dâvud'un isteği üzerine Dımaşk'ın büyük camisinde yaptığı konuşma dinleyenler üzerinde derin etki bıraktı. Sıbt İbnü'l-Cevzî, 10 Aralık 1256 tarihinde Dımaşk'ta Kâsiyûn Dağı eteklerindeki evinde vefat etti ve orada defnedildi.²⁶

Müellifin 40 ciltlik eseri *Mir'âtü'z-zamân*, yaratılıştan başlayıp onun ölüm tarihi olan 1256 yılına kadar gelen umumi bir tarih eseridir.²⁷ Erken dönemlerle ilgili bilgileri aktarırken kendisinden önceki kaynakları kullanan müellif özellikle XIII. yüzyılda, Eyyûbîlerin hâkimiyetindeki bölgelerde gerçekleşen bazı olayların bizzat şahidi olması eseri önemli bir kaynak haline getirmektedir. Bu eser çalışmamız açısından da orijinal bilgiler vermesi ve müellifin bazı olayların görgü tanığı olması açısından hayli önemlidir. Bu çalışmada *Mir'âtü'z-zamân*'da kaydedilen bilgiler müellifin Sultan el-Kâmil'e olan muhalefeti sebebiyle diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılarak kullanılmıştır.

3.6. Ebû Şâme el-Makdisi (ö. 665/1267)

Bir diğer önemli kaynak eser ise Ebû Şâme el-Makdisi'nin *Kitâbü'r-Ravzateyn* adlı eseridir. 1203-1267 yılları arasında yaşamış olan müellif özellikle şer'î ve edebî ilimlerinde ileri seviyeye ulaştıktan sonra tarihle ilgilenmeye başladı. Dönemin önemli birkaç medresesinde ders veren Ebû Şâme, 13 Haziran 1267'de vefat etti ve Bâbülfarâdis Mezarlığı'na defnedildi. Eseri, Haçlı Seferleriyle ilgili en önemli kay-

²⁶ Yazar hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî", *DİA*, XXXVII, 87-88.

²⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türki el-Avnî el-Bağdâdî, *Mir'âtü'z-zamân fi târîhi'l-a'yân*, XXII, Beyrut 2013.

naklardan biri olup esas itibariyle Nûreddin Mahmûd Zengî (1146-1174) ve Selâhaddîn-i Eyyûbî (1169-1193) dönemlerine ayrılmış olmakla beraber Zengî ve Eyyûbî hânedanlarının diğer bazı hükümdarlarıyla Selçuklular hakkında da bilgi verir. *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, bir önceki kitabın zeyli olup 590-665 (1194-1267) yılları olaylarını ihtiva etmektedir.²⁸ Tezde bizzat kendisi tarafından kaleme alınan bu zeyl kullanılmıştır.

3.7. İbn Hallikân (ö. 681/1282)

1211-1282 tarihleri arasında yaşamış İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*²⁹ eseri de tezin konusu kapsamında önemli olan Müslüman şahsiyetler hakkında biyografik bilgiler için önemli bir kaynaktır. İbn Hallikân'ın konumuzla ilgili olayların gerçekleştiği dönemde yaşamış olması vermiş olduğu bilgilere değer kazandırmaktadır.

3.8. İbn Vâsıl (ö. 697/1298)

II. Friedrich'in Haçlı Seferi ile ilgili en önemli Arapça kaynakların başında İbn Vâsıl'ın *Müferricü'l-kürûb fî ahabâri Benî Eyyûb* adını taşıyan eseri gelir.³⁰ 1208 yılında Hama'da doğan ve ilk eğitimini bu şehirde alan İbn Vâsıl ayrıca Kudüs ve Dımaşk gibi şehirlerde de ilim tahsil etti. Eyyûbîlerin son yıllarında ve Memlûklerin ilk dönemlerinde önemli devlet görevlerinde bulunmuş, hatta Sultan Baybars (1260-1277) tarafından II. Friedrich'in oğlu ve Sicilya Kralı Manfred'e 1261 yılında elçi olarak gönderilmiş, bir süre orada ikamet etmiş ve Manfred ile dostluk kurmuştur. Daha sonra ise Hama'ya dönmüş, ömrünün sonuna kadar burada ders verip eser te'lif etmekle meşgul olmuş ve yine aynı şehirde 1298 yılında vefat etmiştir. Özellikle devlet için vazifelerde bulunduğu sırada çok önemli olaylara şahit olması veya bizzat

²⁸ Ebû Şâme el-Makdisî, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, nşr. Muhammed Zâhid Kevserî, Kahire 1947. Yazar ve eserleri hakkında bilgi için bkz: Tayyar Altıkulaç, "Ebû Şâme el-Makdisî", *DİA*, X, 233-235.

²⁹ İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimmâ sebete bi'n-nakl evi's-semâ' ev esbetehü'l-ayân*, İng. trc. Baron Mac-Guckin de Slane, *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary*, I-IV, Paris 1842-1871; Beyrut 1970.

³⁰ I-III. ciltler: Cemâleddin eş-Şeyyâl tarafından 1953-1960 yılları arasında Kahire'de, IV-V. ciltler: Haseneyn Muhammed Rebi' tarafından 1972-1977 yılları arasında yine Kahire'de neşredilmiştir.

bu olaylarda rol üstlenmesi yazmış olduğu esere önemli bir kaynak niteliği kazandırmıştır.³¹

Eseri *Müferricü'l-kürûb*, özellikle Eyyûbîler tarihi açısından büyük değer taşır. Atabeyler döneminden başlayan ve Memlûk Devleti'nin ilk yıllarına kadar (1262-1263) gelen eserin ilk bölümleri daha önce yazılmış ve bazıları günümüze kadar gelmeyen kitaplardan derlenmiş olmakla birlikte orijinal bilgiler de ihtiva eder. Eserin 1223 yılından sonraki kısmı, müellifin müşahedelerine ve olaylarda rol oynamış devlet adamlarından dinlediklerine dayanmaktadır.³² Dolayısıyla konumuzla ilgili dönemde yaşadığı için mühim bir kaynak niteliğindedir.

3.9. Ebü'l-Fidâ (ö. 732/1331)

Arapça kaynaklar arasında sonraki yıllarda yazılmış olan Ebü'l-Fidâ'nın *el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer (Târîhu Ebü'l-Fidâ)* eseri de çalışmamızla ilgili dönemleri kapsamaktadır. Eyyûbî hânedanına mensup olan müellif, 1273 yılında Dımaşk'ta doğmuştur. Orduda yüksek rütbelere yükselen Ebü'l-Fidâ, özellikle Haçlılara karşı savaşlarda yer almıştır. 1312 senesinden itibaren es-Sâlih lakabıyla Hama Meliki olan, 1320 yılından itibaren ise sultan unvanını alan müellif 1331'de Hama'da vefat etmiştir.³³ İlk defa 1870 yılında İstanbul'da neşredilen eseri konumuzla ilgili özet bilgi verse de diğer kaynaklarda verilen bilgileri teyit etmek açısından önemlidir. Çalışmada eserin Mahmud Deyyûb tarafından yapılan neşri kullanılmıştır.³⁴

Ayrıca bu Arapça kaynaklara ilâveten 1364-1442 tarihleri arasında yaşamış Mısırlı tarihçi Ebû Muhammed el-Makrîzî'nin *es-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*³⁵ adlı eseri de araştırmamız açısından önemlidir. İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*,³⁶ İbnü'l-Furât'ın (ö. 807/1405) *Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk*³⁷ ve Bedred-

³¹ Cengiz Tomar, "İbn Vâsıl", *DİA*, XX, 438-440.

³² Tomar, "İbn Vâsıl", *DİA*, XX, 439

³³ Abdülkerim Özaydın, "Ebü'l-Fidâ", *DİA*, X, 320.

³⁴ Ebü'l-Fidâ, *el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî b. Mahmûd el-Eyyûbî, el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer*, II, nşr, Mahmûd Deyyûb, Beyrut 1997.

³⁵ Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî, *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde - Said Abdülfettâh Âşûr, I-IV, Kahire 1934-1973.

³⁶ Tezde eserin Türkçe tercümesi kullanıldı: İbn Kesîr, *Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn, el-Bidaye ve'n-Nihaye*, XIII, (Tr. trc. Mehmet Keskin), Çağrı Yay., İstanbul 2000.

din el-Aynî'nin (ö. 885/1451) '*İkdü'l-cümân*³⁸ adlı eserlerinde de Altıncı Haçlı Seferi ile ilgili sınırlı da olsa mâlûmat mevcuttur.

Bu çalışmada ayrıca, Altıncı Haçlı Seferi'nin gerçekleştiği dönemde Eyyûbîler, Selçuklular, Ermeniler ve Hârizmşahlarla ilgili özellikle Anadolu'da vuku bulan olayları geniş bir şekilde aktarmış olan İbn Bîbî'nin (ö. 684/1285'ten sonra) *el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fi'l-umûri'l-'Alâ'iyye*³⁹ ile İbnü'l İbrî olarak da bilinen Süryânî müellif Ebü'l-Ferec'in *Tarih*⁴⁰ eserinin Türkçe tercümeleri kullanılmıştır.

4. Araştırma Eserleri

Bildiğimiz kadarıyla Altıncı Haçlı Seferi ile ilgili şimdiye kadar yapılmış tek müstakil çalışma Keith Richard Giles'in *The Emperor Frederick II's Crusade* isimli doktora tezidir.⁴¹ Türkiye'de ise konuyla ilgili tek çalışma Ayşe Çekiç'in özet hâlinde ele aldığı makalesidir.⁴² İmparator II. Friedrich'in şahsı hakkında yapılan bazı müstakil çalışmalarda da bu sefer hakkında geniş bilgi mevcuttur. Bu yazarlar şunlardır: David Abulafia,⁴³ Ernst Hartwig Kantorowicz,⁴⁴ Thomas Laurence,⁴⁵ Curtis Thomas Van Cleve,⁴⁶ Lionel Allshorn.⁴⁷ Ayrıca William Barron Stevenson,⁴⁸ Ste-

³⁷ İbnü'l-Furât, Nâsirüddîn Muhammed b. Abdîrahîm b. Alî el-Mısırî el-Hanefî, **Ayyubids, Mamlukes and Crusaders, Selections from the Târih al-Duwal wa'lMulûk**, (nşr. J. S. C. Riley Smith, U. M. C. Lyons), Cambridge 1971.

³⁸ Bedreddin el-Aynî, *İkdü'l-cümân fi târîhi ehli'z-zamân*, IV, nşr. Mahmûd Rezzak, Kahire 2010.

³⁹ İbn Bîbî, Nâsirüddîn Hüseyin b. Muhammed b. Alî Ca'ferî er-Rugadî el-Münşî, **el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fi'l-umûri'l-'Alâ'iyye**, I, (Tr. trc. Mürsel Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

⁴⁰ Ebu'l-Ferec, Cemâlüddîn Yuhannâ Mâr Grigoriûs b. Tâciddîn Ehrûn, **Ebü'l-Ferec Tarihi**, II, (Tr. trc. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1950.

⁴¹ Keith Richard Giles, **The Emperor Frederick II's Crusade**, Keele Üniversitesi 1987, (yayınlanmamış doktora tezi)

⁴² Ayşe Çekiç, "Eyyubi-Haçlı İlişkilerinden Bir Kesit: Paylaşılamayan Kudüs'ü Paylaşan Liderler (el-Melik el-Kâmil ve II. Friedrich)", **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, IX (Ekim 2017), s. 82-89.

⁴³ David Abulafia, **Frederick II: a medieval emperor**, London 1988.

⁴⁴ Ernst Hartwig Kantorowicz, **Frederick The Second**, New York 1957.

⁴⁵ Kington-Oliphant Thomas Laurence, **History of Frederick The Second, Emperor of The Romans (From Chronicles and Documents Published Within The Last Ten Years)**, Cambridge 1862.

⁴⁶ Curtis Thomas Van Cleve, **The Emperor Frederick II of Hohenstaufen, immutator mundi**, Clarendon Press, Oxford 1972.

⁴⁷ Lionel Allshorn, **Stupor Mundi, the life & times of Frederick II, Emperor of the Romans, King of Sicily and Jerusalem**, (nşr. M. Secker), London 1912.

⁴⁸ William Barron Stevenson, **The Crusade in the East**, Cambridge University Press, Cambridge 1907.

ven Runciman,⁴⁹ Kenneth Setton (ed.),⁵⁰ Işın Demirkent⁵¹ gibi tarihçiler tarafından hazırlanmış olan Haçlı Seferleri tarihine dair kitaplarda da Altıncı Haçlı Seferi ile ilgili bilgiler ele alınıp değerlendirilmiştir.

2. ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN ÖNCEKİ HAÇLI SEFERLERİ

Doğu-Batı çekişmesinin en uzun süreli ve geniş çaplı dönemini oluşturan Haçlı Seferleri, Papa II. Urbanus'un (1088-1099) 27 Kasım 1095 tarihinde Clermont Konsili'nde yaptığı çağrı ile başlamıştır. Klâsik Batı literatürünün Haçlı Seferlerinin amacını ve ortaya çıkış sebebini dinî faktörlere bağlamasına rağmen, son yıllarda – özellikle 1995 yılından bu yana – te'lif edilen ayrıntılı çalışmalar ve objektif yaklaşımlar Haçlı hareketinin asıl amacının dinî olmadığını ortaya koymuştur. Haçlı Seferi düşüncesinin doğuşunda aslında Ortaçağ Avrupa toplumunda sorun oluşturan siyasî, sosyal ve ekonomik etkenler rol oynamıştır. Bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dinî motif ise genelde itici bir güç vazifesi görmüştür. Kilise, Haçlı Seferi'ne katılanların günahlarına af ve çeşitli mükâfatlar vaat ederken dinî motiften faydalanmış, bir bakıma hareketin siyasî hedefleri bu şekilde geri plânda gizlenmiştir.⁵²

26 Ağustos 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'nun içlerine doğru hızla yayılan Türkler, Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemiş ve Türklerle karşı koyacak kudreti olmayan Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118), Papa II. Urbanus'a müracaat ederek Batı'dan Türklere karşı savaştacak ücretli asker talebinde bulunmuştur. Ancak, İstanbul patrikliğine karşı üstünlüğünü kabul ettirmek ve Yakındoğu'yu kendi hâkimiyeti altına almak isteyen papalık, bu yardım isteğini farklı şekilde değerlendirecekti. Nitekim bu dinî müessese imparatorun ücretli asker isteğine karşılık Doğu'ya büyük Haçlı orduları göndermeye karar verdi. Bu durum, Haçlı Seferlerinin başlamasını tetikleyen siyasî faktör olarak değerlendirilebilir.

⁴⁹ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, III, (Tr. trc. Fikret İşıltan), Ankara 1992.

⁵⁰ Kenneth Setton (ed.), **A History of The Crusades**, II, The University of Wisconsin Press, London 1969.

⁵¹ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, Dünya Yay., İstanbul 1997.

⁵² Demirkent, "Haçlılar", **DİA**, XIV, 525-526.

Haçlı hareketinin başlamasının sosyal ve ekonomik sebepleri arasında Avrupa'daki hızlı nüfus artışı, kuraklık, açlık, sel ve salgın hastalıkları gösterilmektedir. Kutsal Kitap'ta "*içinde süt ve bal akan*" Doğu topraklarına yerleşmek efsanesi, yani zengin bir toprağa sahip olmak arzusu köylülerin, topraksız insanların ve küçük alanları paylaşan ailelerin fertlerini cezbeden bir hayaldi. Papa II. Urbanus, Clermont Konsili'nde yaptığı çağrıda halkın dinî hassasiyetini kullanmakla birlikte, içlerinde bulunduğu ekonomik durumu da hatırlatarak onlara Doğu topraklarının zenginliklerinden bahsetti. Hatta ifade etmek mümkündür ki, halkın Papa'nın çağrısına büyük ilgi göstermesinin asıl sebebi kullanılan dinî motifler değil, Avrupa'ya hâkim olan bu zorlu hayat şartları ve Doğu'da para ve toprak sahibi olma isteğiydi.⁵³

Papa II. Urbanus'un çağrısına ilk olumlu cevap halktan geldi. Sosyal ve ekonomik sorunlar, ilk önce fakir halkı bu sefer için istekli kılmıştı. Keşiş Pierre l'Ermite idaresinde Fransız, Alman ve İtalyanlardan oluşan askerî tecrübeden yoksun 20.000 kişilik bir kalabalık Doğu'ya doğru yola çıktı. İstanbul'a gelirken Balkanlarda şehirleri yağmalayarak ilerleyen bu çapulcu ve disiplinsiz gurûh, 1 Ağustos 1096'da İstanbul'a vardı. Ücretli asker isteğine karşılık kalabalık bir Haçlı ordusunu karşılamak zorunda kalan Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, bu kalabalığın yaptığı yağmalardan ve yol açtığı karışıklıklardan endişe duyarak en kısa sürede onları Anadolu'ya geçirmek istedi.

Pierre l'Ermite idaresindeki Haçlıların, ihtiyaçlarının karşılanması için önlemler alındıktan sonra, Bizans askerleri refakatinde Anadolu yakasına geçirildi. Ancak çok da fazla ilerleyemeden bu disiplinsiz ordu 21 Ekim 1096'da İznik yakınındaki Drakon Vadisi'nde, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan (1093-1107) tarafından kolayca imha edildi. Böylece "*Halkın Seferi*" olarak da bilinen Pierre l'Ermite ve adamlarının Haçlı Seferi son bulmuş oldu.⁵⁴

Bu başarısız seferden sonra Birinci Haçlı Seferi'ne katılan asillerin idare ettiği beş büyük Haçlı ordusu Avrupa'nın çeşitli yerlerinden Doğu'ya gelmek için yola

⁵³ Haçlı Seferlerinin başlaması ve sebepleri hakkında geniş bilgi için bkz. Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı, sy. 35 (1994), s. 65-78.

⁵⁴ Pierre l'Ermite idaresindeki Haçlı Seferi hakkında geniş bilgi için bkz. Runciman, *Haçlı Seferleri*, I, 91-103; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 12-18.

çıkıldılar. Fransa Kralı I. Philippe'in kardeşi Hugue de Vermandois, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, Güney-İtalya Normanlarının reisi Bohemund, Toulouse Kontu Raymond de St. Gilles, Normandia Dükü Robert, Champagne Kontu Etienne de Blois, Flandre Kontu Robert idaresindeki Haçlı orduları 1096 yılı sonbaharından itibaren arka arkaya İstanbul'a geldiler. Haçlılara güvenmeyen Bizans İmparatoru topraklarını ve hâkimiyetini güvence altına almak umuduyla asillerden ve şövalyelerden vasallık yemini aldı. Buna göre Haçlılar Türklerden geri alınacak eski devlet arazilerini Bizans'a teslim edecekler ve imparatorluk sınırları ötesinde kuracakları Haçlı devletlerinde Bizans'ın yüksek hâkimiyetini tanıyacaktı. Sultan I. Kılıç Arslan, Pierre l'Ermite idaresindeki orduyu kolay bir şekilde yendiği için, ardından gelen Haçlıların da zayıf olduğunu ve kolay yenebileceğini düşündü. Ancak gelen yeni ordunun sayısı ve gücü hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan sultan bu sefer yanılmıştı. 1097 yılı ilkbaharında Anadolu yakasına geçerek Pelekanon'da toplanan Haçlı orduları İznik'i kuşattı. Durumun ehemmiyetini geç fark eden Kılıç Arslan, İznik'i kurtarmak için uğraşırsa da başarılı olamadı. İznik altı hafta süren kuşatmanın ardından Bizans birliklerine teslim edildi. Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemiş olan Türkler ise İznik'in düşmesinden sonra Orta Anadolu'ya doğru geri çekilmek zorunda kaldılar. Eskişehir ve Ereğli yakınlarında ilerleyen Haçlı ordularını durdurmaya çalışan I. Kılıç Arslan bu isteğinde de başarılı olmadı.⁵⁵

Ana Haçlı ordusu Ereğli'de bulunduğu sırada Godefroi de Bouillon'in kardeşi Baudouin ve Bohemund'un yeğeni Tankred ana ordudan ayrılıp Kilikya (Çukurova) bölgesine inerek Tarsus, Adana, Misis şehirlerini Türklerin elinden aldılar. Ancak Baudouin Ermeniler ile anlaşarak buradan ayrılıp Urfa'ya gitti. Şehrin hâkimi Thoros'u öldürerek şehrin idaresini eline geçirdi ve 10 Mart 1098'de ilk Haçlı devleti olan Urfa Haçlı Kontluğu'nu kurdu.⁵⁶

⁵⁵ Sultan I. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da Haçlılarla mücadelesi hakkında geniş bilgi için bkz. Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara 1996, s. 20-48. Haçlı Seferleri döneminde Anadolu'dan geçmeye çalışan ordularla yapılan savaşlar hakkında bkz. Ebru Altan "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş (1097-1190)", **İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı**, 47 (2008), s. 75-104.

⁵⁶ Urfa Haçlı Kontluğu hakkında geniş bilgi için bkz. Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)**, I-II, Ankara 1987, 1990.

Ana Haçlı ordusu 20 Ekim 1097'de Antakya önüne gelmiş ve ertesi gün şehri kuşatmıştı. Ermeni asıllı Firuz adlı birisinin ihaneti ile şehir Haçlıların eline geçti. Büyük Selçuklu Sultanı Berkıaruk (1092-1104) tarafından Kürboğa'nın idaresinde gönderilen ordu da şehir önünde meydana gelen savaşta yenilgiye uğradı. İmparator Aleksios ile yapılan anlaşmaya göre şehir Bizans'a teslim edilmeliydi. Ancak şehrin hâkimiyeti konusunda Haçlılar arasında yapılan tartışmalar sonucunda Bohe-mund, Antakya'da ikinci Haçlı devletini kurdu (1098).⁵⁷

Haçlıların doğal olarak bir sonraki hedefi Kudüs'tü. 7 Haziran 1099'da Kudüs'ü kuşatan Haçlılar, 15 Temmuz 1099'da şehri ele geçirdiler. Kudüs, zapt edildikten sonra görülmemiş bir katliama sahne oldu. Haçlılar, şehirdeki Müslümanları öldürdüler. Bu katliamda sadece Müslümanlar değil, Musevilerin de hepsi Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle sığındıkları sinagoglar ateşe verilerek yakıldı. Böylece Birinci Haçlı Seferi'nin hedefine ulaşmasıyla beraber Kudüs'te bir Haçlı Krallığı kuruldu.⁵⁸

Kudüs'ü zaptı haberinin Avrupa'da uyandırdığı heyecan, sürekli Doğu'ya gitmeye teşvik edilen Hristiyanları daha da coşturdu. Papa II. Pascalis'in (1099-1118) uğraşları sonucu üç büyük Haçlı ordusu 1101 yılında Anadolu'ya geldi. Sultan I. Kılıç Arslan artık Haçlı tehlikesinin farkında olduğu ve bu üç ordu birbirinden ayrı hareket ettiği için onlarla mücadelede başarılı oldu. Sırasıyla ilk Haçlı ordusunu Merzifon yakınlarında, ikinci orduyu Konya'da, üçüncü orduyu ise Ereğli yakınlarında yenilgiye uğrattı. Bu başarı Anadolu'daki Türk varlığının devamı açısından çok önemliydi.⁵⁹

Urfa'nın 24 Aralık 1144'de Musul-Halep Atabeyi İmâdeddin Zengî (1128-1146) tarafından fethedilmesi Avrupa ve Doğu'daki Franklarda büyük bir üzüntüye sebep oldu. Bu kayıp üzerine Papa III. Eugenius (1145-1153), yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için çağrıda bulundu. Fransa Kralı VII. Louis (1137-1180) bu çağrıyı coşku ile destekledi. Aziz Bernard de Clairvaux, Almanları ve Kral III. Konrad'ı

⁵⁷ Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin kurulması hakkında geniş bilgi için bkz. Ebru Altan, **Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)**, Ankara 2018.

⁵⁸ Runciman, **Haçlı Seferleri**, I, 217-222; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 50-56.

⁵⁹ 1101 Haçlı Seferi hakkında geniş bilgi için bkz. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", **Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı**, s. 17-56.

(1138-1152) da Haçlı Seferi'ne katılmaya ikna etti. Böylece İkinci Haçlı Seferi orduları, bundan önceki Haçlı Seferleri'nden farklı olarak Avrupa'nın iki büyük hükümdarının liderliğinde yapıldı. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos (1143-1180), yeni Haçlı Seferi'nin ülkesi için yaratacağı tehlikeleri göz önüne alarak Sultan Mesud (1116-1156) ile ateşkes anlaşması yapmayı tercih etti. Bu durum ise İmparator Manuel'in, Haçlılar tarafından Hristiyanlığa ihanet etmekle suçlanmasına sebep oldu.

Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud, önce Macaristan üzerinden İstanbul'a gelen ve İmparator Manuel (1143-1180) tarafından Anadolu yakasına geçirilen III. Konrad idaresindeki Alman Haçlı ordusunu 26 Ekim 1147'de Dorylaion yakınında ağır yenilgiye uğrattı. Almanların arkasından gelen Kral VII. Louis'nin ordusu ise 7 Ocak 1148'de Honaz Dağı'nda Türklerin pususuna düşerek büyük kayıplar verdi. Anadolu'da Türkler tarafından hırpalanıp gerilla taktiği ile darmadağın edilen ve perişan bir vaziyette Filistin'e ulaşan Haçlılar, Kudüs Krallığı ile ortaklaşa düzenlediği Dimaşk seferinde başarısız oldular. Böylece, İkinci Haçlı Seferi de Anadolu ve Suriye'de uğradığı mağlubiyetler sonucu tam bir fiyasko ile son buldu.⁶⁰

İkinci Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanması, İmâdeddin Zengî'nin oğlu ve Halep Atabeyi Nûreddin Mahmud Zengî'nin (1146-1174) Suriye'de nüfuz ve hâkimiyetini artırmaya yardım etti. Nûreddin'in İslâm birliğini kurma azmi ve gayreti sonucunda, Halep ve Dimaşk'ın tek bir hâkimiyet altında buluşması ise Haçlıların durumunu zorlaştırdı. Ancak Mısır'a hâkim olmadığı sürece bu durum, Kudüs Haçlı Krallığı için hayatî bir tehlike arz etmiyordu. Kudüs Kralı Amaury'nin (1162-1174) 1168 yılının Kasım-Aralık ayında Mısır'a saldırması üzerine,⁶¹ Nûreddin de Şirkûh komutasında bir orduyu Mısır'a gönderdi. 8 Ocak 1169'da Kahire'ye giren ve birkaç hafta içinde bütün Mısır'a hâkim olan Şirkûh'un iki ay sonra ölümü üzerine yerine yeğeni Selâhaddîn-i Eyyûbî (1171-1193) geçti. 1171 yılında Fâtîmî

⁶⁰ İkinci Haçlı Seferi hakkında geniş bilgi için bkz. Ebru Altan, **İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)**, Ankara 2003.

⁶¹ Murat Öztürk, **Fâtımîler'in Deniz Gücü ve Akdeniz Hâkimiyeti**, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2012, s. 157.

Hilâfeti'nin ortadan kalkması ve 1174 yılında Nûreddin Mahmud Zengî'nin vefat etmesi üzerine Mısır ve Suriye'de Selâhaddin dönemi başladı.⁶²

Nûreddin'in vefatından iki ay sonra Amaury'nin de ölmesi, Kudüs Haçlı Krallığı'nı çaresizlik içine düşürdü. Krallık iç meselelerle uğraşırken Batı'dan ve Bizans'tan gelecek yardım ümitlerini de kaybetmişti. Öte yandan hâkimiyet alanını gittikçe genişleten Selâhaddin, Haçlı devletlerini çember içine aldı. Kudüs Krallığı'nın durumu kötüye gittiği için Selâhaddin ile yaptığı dört yıllık anlaşmanın, Kral Guy (1186-1194) döneminde ihlâl edilmesi üzerine her iki taraf arasında savaş kaçınılmaz hâle geldi. 4 Temmuz 1187'de Hittîn'de meydana gelen savaşta Selâhaddin Eyyûbî, Haçlılar üzerinde kesin zafer kazandı. Böylece yaklaşık 90 yıllık Haçlı hâkimiyetinin ardından Kudüs, yeniden Müslümanların idaresine geçmiş oldu. Selâhaddin, fetihlerine devam ederek 1189'da Sûr dışında bütün Kudüs Haçlı Krallığı topraklarını eline geçirdi.⁶³

Mukaddes şehir Kudüs'ün kaybı haberi ise Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Bu haberin üzüntüsüyle Papa III. Urbanus (1185-1189), 20 Ekim 1189'da öldü ve yerine geçen halefi VIII. Gregorius (1189) bir bildiri yayımlayarak bütün Batı Hristiyanlarını yeni bir Haçlı Seferi'ne çağırdı. Ancak Gregorius bu çağrıdan iki ay sonra ölünce yerine papa seçilen III. Clemens (1187-1191), Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa (1155-1190) ile temasa geçti ve onu Üçüncü Haçlı Seferi için ikna etti.

1189 yılının Mayıs ayında İmparator Friedrich, büyük bir orduyla Doğu'ya doğru yola çıktı. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan (1155-1192), Çanakkale Boğazı'ndan geçerek güneye doğru ilerleyen bu kalabalık Alman ordusuna doğrudan saldırmak yerine, ordunun peşine takılıp rahatsız etmekle ve Haçlıların geçeceği yerleri önceden boşaltıp kurutmakla iktifa etti. Bu taktik, ordunun psikolojik olarak güçsüz düşmesine sebep oldu. Son olarak Friedrich'in 10 Haziran 1190'da Silifke Çayı'nı geçerken boğulması morali bozulan ordunun dağılmasına yol açtı ve sadece

⁶² Nûreddin Mahmud'un Doğu'da Haçlılara karşı yürütülen mücadeledeki yeri ve önemi hakkında bkz. Ebru Altan, "Nur al-Din Mahmud b. Zangi (1146-1174): One of the Prominent Leaders of the Struggle against the Crusaders", **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sy. 59 (2014/1), s. 63-87.

⁶³ Runciman, Haçlı Seferleri, II, 382-390; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 135-142.

küçük bir ordu Sûr'a ulaşabildi. Bu ordu Haçlı Seferleri döneminde Anadolu'da Selçuklu topraklarına giren son Haçlı ordusu oldu.⁶⁴

Batı'ya yardım istemek üzere gönderilen Sûr başpiskoposu Josias, Sicilya Kralı II. Guillaume'u (1166-1189) Suriye sahillerine bir filo göndermeye ikna etti. Bu arada, Pisa donanması 1188'de, Cenova, Venedik, Danimarka ve Flaman filoları ise 1189'da Doğu'daki Haçlıların yardımına koştular. Başpiskopos Josias, Fransa Kralı II. Philippe Auguste (1180-1223) ve İngiltere Kralı II. Henry'i (1154-1189) Haçlı Seferi için ikna etti. Ancak II. Henry'nin ölümü üzerine, onun yerine geçen oğlu I. Richard (Arslan Yürekli) (1189-1199) sefere çıktı.

Her iki kral da deniz yolu ile Suriye'ye gelerek Akkâ kuşatmasına katıldılar (1189). Akkâ'nın Müslüman garnizonu Selâhaddin'in izni olmadan şehri Haçlılara teslim etmek zorunda kaldı. Akkâ'nın ele geçirilmesinden sonra liderler arasında şehrin taksimi hususunda anlaşmazlık ise I. Richard lehine sonuçlandı. Tüm çabalarına rağmen Kudüs'ü ele geçiremeyen I. Richard, ülkesinden de gelen haberler üzerine 2 Eylül 1192'de Selâhaddin ile beş yıllık bir barış anlaşması imzalayarak ülkesine döndü. Üçüncü Haçlı Seferi orduları Kudüs'ü geri alamasa da bu sırada Akkâ'nın ele geçirilmesi Haçlıların kıyı bölgelerinde tutunabilmelerini ve krallığın devamını sağlamış, Kıbrıs'ın zaptı da önemli bir kazanç olmuştur. I. Richard'ın Doğu'dan ayrılmasından kısa bir müddet sonra Selâhaddin-i Eyyûbî'nin Dımaşk'ta vefat etmesi (27 Safer 589/4 Mart 1193) Akkâ'daki Haçlıların toparlanmalarına imkân sağladı. 1197'de Alman ordusunun deniz yoluyla gelişi üzerine Haçlıların Beyrut'u zapt etmelerine karşılık Müslümanlar da Yafa'yı ele geçirdiler. Aynı yıl, Haçlı Kralı Henri de Champagne ölümünden sonra krallık tahtına Kıbrıs Kralı Amaury de Lusignan geçti (1198).⁶⁵

1198'de papalık tahtına çıkan III. Innocentius (1198-1216), gönderdiği elçiler ve yazdığı mektuplar vasıtasıyla Avrupa'nın ileri gelenlerini yeni bir Haçlı Se-

⁶⁴ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Selçuklu Topraklarına Son girişi: İmparator Friedrich Barbarossa'nın Haçlı Seferi (1189-1190)", **Tarih Dergisi**, sy. 68, s. 25-36; Selçuklu-Haçlı İlişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Ebru Altan, "Selçuklu-Haçlı İlişkileri", **İslam Tarihi ve Medeniyeti**, İstanbul 2018, X, 291-316.

⁶⁵ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 153-162; Ayrıca Selâhaddin-i Eyyûbî'nin Haçlılara karşı mücadelesi hakkında geniş bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, **Kudüs Fatihisi Selâhaddin Eyyûbî**, İstanbul 2015.

feri için davet etti. 1199'da düzenlenen şövalyeler arası yarışmalar sırasında Fransız asillerinin Haçlı yemini etmesiyle Dördüncü Haçlı Seferi hazırlıkları fiilen başlamış oldu. Bu seferin o sırada İslâm dünyasının merkezi hâline gelmiş bulunan Mısır üzerine yapılması kararlaştırıldı. Yapılması düşünülen seferde gemiye ihtiyaç olacağı için Venedik'ten yardım istendi. Ancak Venedik'in Mısır ile ticarî bağları bulunduğundan oraya yapılacak bir Haçlı Seferi çıkarlarına uygun değildi. Bizans'tan nefret eden Venedik hâkimi Enrico Dandolo, Haçlı Seferi'nin Bizans üzerine yapılması için harekâtın yeni reisi Boniface de Montferrat ile anlaştı.

Haçlılar anlaşma uyarınca yolculuk için Venedik'e belli miktar para ödeyeceklerdi. Bu parayı ödemeye imkânları yetmediği için Macar hâkimiyetindeki Hristiyan bir şehir olan Zara'yı 1202'de ele geçirip yağmaladılar. Haçlılar daha Zara'dayken Bizans tahtından indirilen eski imparator II. Isaakios Angelos'un oğlu Aleksios (1203-1204), babasının yerine geçmiş olan amcası III. Aleksios Angelos'a (1196-1203) karşı Haçlılardan yardım istedi. Yardım etmeleri karşılığında ise Venedik'e olan borçlarını ödemeyi, ordu için para, yiyecek yardımını yapmayı ve ayrıca Mısır seferi için 10.000 kişilik bir Bizans kuvveti vermeyi vaat etti. Böylece İstanbul önlerine gelen Haçlıların yardımı üzerine III. Aleksios Angelos tahttan indirildi, yerine II. Isaakios ve oğlu IV. Aleksios Angelos (1203-1204) müşterek imparator olarak geçtiler. Ancak Haçlılara verilen vaatler yerine getirilemedi. Bu durum Haçlıları çok öfkeliendirdi. Bu arada, III. Aleksios'un damadı Murtzuphlos'un saray ihtilâli gerçekleştirerek tahta oturması şehri ele geçirmek isteyen Venedikliler için de bir fırsat oldu. 6 Nisan'da şehri ele geçirmek için yapılan ilk Haçlı saldırısı başarısız olsa da bir hafta sonra 13 Nisan 1204 tarihinde şehir düştü. Haçlılar Kudüs'ü zapt ettiklerinde yaptıkları korkunç katliam ve vahşetin bir benzerini de İstanbul'da yaptılar. Böylece Dördüncü Haçlı Seferi, Batı Kilisesi'nin hâkimiyeti altına almak istediği Bizans'ın başkenti İstanbul'un işgâli ile sonuçlandı ve burada 57 yıl hüküm sürecek olan bir Lâtin Devleti kuruldu.⁶⁶

Tüm yaşananlara rağmen Avrupa'da Haçlı ruhu hâlâ çok kuvvetliydi. O kadar kuvvetliydi ki, Fransa ve Almanya'dan binlerce çocuk bile propagandaların etki-

⁶⁶ Dördüncü Haçlı Seferi hakkında geniş bilgi için bkz. Runciman, **Haçlı Seferleri**, II, ilgili kısımları; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 167-181; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Tr. trc. Fikret İşıltan), Ankara 2015, s. 383-386.

siyle 1212’de Avrupa’nın çeşitli limanlarından gemilere binerek Doğu’ya doğru yola çıktılar. Ancak bindikleri gemiler ya battı ya da kayboldu, ele geçirilen çocuklar ise köle olarak satıldı.⁶⁷

Bu arada Selâhaddîn-i Eyyûbî’nin vefatından (1193) sonra Eyyûbîler Devleti’nin yönetimini Selâhaddin’in kardeşi Ebu Bekr Seyfeddin el-Âdil Ahmed b. Necmeddin Eyyûb (1200-1218) ele geçirdi. El-Âdil, Mısır’ın yönetimini büyük oğlu Nasiruddun el-Kâmil Muhammed’e, Dımaşk’ın yönetimini ortanca oğlu el-Muazzam Şerafeddin İsa’ya, Harran ve el-Cezire bölgelerinin yönetimini de küçük oğlu el-Eşref Müzafferuddin Musa’ya verdi. Haçlılar ise Antakya ve Akkâ arasında her tarafı Müslümanlarla çevrili bir şekilde Doğu Akdeniz’in sahil şeridine sıkışmış durumdaydılar. Ancak Müslümanlarla anlaşma yapmaları üzerine iki taraf arasında ticarî ilişkiler tesis edilmiş, bölgede nispeten barış ve refah hâkim olmuştu.⁶⁸

Kıbrıs ve Kudüs Kralı Amaury de Lusignan’ın ölümünden sonra, 1210 yılında 60 yaşındaki Fransız asıllı Jean de Brienne (1210-1225), Akkâ’ya geldi ve kralın 17 yaşındaki genç kızı Maria ile evlenerek krallık tahtına oturdu (1210). Yeni kral, 1212’de Sultan el-Âdil ile imzaladığı beş yıllık mütareke süresi bittikten sonra anlaşmayı yenilemedi ve papaya elçiler göndererek yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmesi gerektiğini bildirdi.⁶⁹

Papa III. Innocentius (1198-1216), yeni bir Haçlı Seferi (Beşinci Haçlı Seferi)⁷⁰ kararı için Roma’da düzenlenen IV. Lateran Konsili’nde sefere katılacak Haçlılara günahlarının affedileceğini vaat etti. Seferin ekonomik masrafları için vergi konuldu ve çağrıyı duyurmak için vâizler ve şairler görevlendirildi. Ayrıca, Müslümanlarla ticaret yapmak da yasaklandı. Ancak III. Innocentius seferin gerçekleştiğini göremeden 1216’da vefat etti. Onun yerine papa seçilen III. Honorius (1216-1227) da

⁶⁷ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 185. “Çocukların Haçlı Seferi” olarak tarihe geçen bu olay hakkında geniş bilgi için bkz. Gary Dickson, **The Children’s Crusade: Medieval History and Modern Mythistory**, New York 2008.

⁶⁸ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 187.

⁶⁹ Ayrıca Jean de Brienne hakkında geniş bilgi için bkz. Guy Perry, **John of Brienne: King of Jerusalem, Emperor of Constantinople, 1175-1237**, Cambridge 2013.

⁷⁰ Beşinci Haçlı Seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sebahattin Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221)**, (Yayınlanmamış doktora tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ 2018.

selefinin gayretlerini sürdürdü.⁷¹ Gayretleri sonucunda, nihayet, Beşinci Haçlı Seferi'nin ilk grubunu oluşturan Macar Kralı Andreas (1205-1235) ve Avusturya Dükü Leopold'un (1194-1230) birlikleri 1218'de Akkâ'ya vardılar. Ardından Kıbrıs Kralı Hugue de Lusignan (1205-1218) Akkâ'ya geldi.⁷² Aslında Papa III. Honorius, sefere Kutsal Roma Germen İmparatoru (1220-1250) ve Sicilya Kralı (1198-1250) II. Friedrich'in liderlik etmesini istiyordu. 1215'te, Aachen'de Almanya Kralı olarak taç giydiğinde Haçlı yemini etmesine rağmen, II. Friedrich, ülkesinde yola koyulması gereken işlerinin olduğunu gerekçe göstererek sefere katılamayacağını bildirdi.⁷³

Akkâ'ya gelen bu birlikler, Kral Jean'ın komutasında Kudüs yolu üzerinde bulunan Beysan'ı işgâl ve yağma ettiler. Ardından kuzeye yöneldiler ve Ürdün'ü geçip Taberiye Gölü'nün doğusundan dolaşarak Akkâ'ya geri döndüler. Saldırıları sırasında önlerine çıkan herkesi öldürüp kadınları ve çocukları esir ettiler. 1218'de Macar Kralı görevini tamamladığını söyleyerek ülkesine geri döndü.⁷⁴

1218'de Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gemilerle gelen Haçlılar Akkâ'da teraküm etmeye başlayınca Jean de Brienne'nin liderliğinde yapılan toplantıda, Haçlıların Dimyat'a saldırılmasına karar verildi. Eğer Mısır'ı ele geçirirlerse Süveyş ve Akkâ üzerinden Müslümanları kısıp alıp Kudüs'ü ele geçirebilirlerdi.⁷⁵

Haçlılar Jean de Brienne komutasında Dimyat önüne geldiler (1218). Bu arada Eyyûbî Devleti Sultanı el-Kâmil de Mısır ordusuyla Kahire'den kuzeye yürüdü ve Dimyat'ın güneyinde el-Âdiliye'de ordugâhını kurdu. Dimyat'ın önünde nehir üzerine gerilen bir zincir, Silsile Kulesi adı verilen yüksek bir burç ile Dimyat surlarına bağlanmıştı. Böylece Haçlı gemilerinin şehre yaklaşmasına mâni oluyordu. Şehrin arka tarafı ise Manzelah Gölü tarafından korunuyordu. Nihayet Haçlılar, ordudaki bir matematikçi olan Paderborn Piskoposu Oliver'in inşa ettiği muharebe cihazı sayesinde 24 Ağustos 1218'te Silsile Kulesi'ni zapt ettiler. Ardından şehre girişi en-

⁷¹ Thomas William Smith, **Pope Honarius III and Holy Land Crusades, 1216-1227**, (Yayınlanmamış doktora tezi), University of London, 2013, s. 56-67.

⁷² Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 129-132; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 185,187; Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 132.

⁷³ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 189.

⁷⁴ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 117, 118, 131; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 187.

⁷⁵ Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 138-139.

gelleyen zincirleri kırdılar ve Dimyat Limanı'nı ele geçirdiler. Bu haberin üzüntüsüyle Sultan el-Âdil 31 Ağustos günü Dımaşk'ta vefat etti.⁷⁶

Haçlılar Dimyat önüne ulaşırsalar da hemen saldırıya geçmediler, diğer Haçlıların gelmesini beklediler. Eylül ayı ortalarında Papa Honorius'un büyük gayretle hazırladığı ve başına İspanyol asıllı Santa Lucia Kardinali Pelagius'u geçirdiği Haçlı ordusu nihayet Hristiyan ordugahına vâsıl oldu. Tartışmalardan sonra Pelagius, papanın elçisi sıfatıyla seferin liderliğini Jean de Brienne'den aldı ve İmparator II. Friedrich'in gelmesi durumunda liderliği ona bırakacağını belirtti.⁷⁷

1219'da Mısır'ın yeni sultanı el-Kâmil (1218-1238), kendisine yönelik bir suikastı haber alması sonucu el-Âdiliye'yi boşaltarak geri çekildi. Bunun üzerine Haçlılar, el-Âdiliye'yi ele geçirdiler. Bu arada Sultan el-Âdil'in diğer oğlu ve Dımaşk Eyyûbî Meliki el-Muazzam, Kudüs'ün surlarını yıkmaya karar verdi. Savaşı bitirmek için Kudüs'ü Hristiyanlara vermek gerekirse şehrin tamamıyla savunmasız kalması daha iyi olurdu. Zira el-Kâmil daha fazla ilerlemelerinin önüne geçmek için Haçlılarla anlaşmaya çalıştı ve Mısır'ı boşaltmalarına karşılık Kudüs'ü vermeyi teklif etti. Jean de Brienne, bu teklifi kabul etmek taraftarı olsa da Pelagius ve İtalyanlar, surları yıkılmış Kudüs'ü elde tutmak zor olacağı için teklifi reddettiler. Kuşatma altında bulunan Dimyat'ta salgın hastalıkların yayılmasından dolayı el-Kâmil ve el-Muazzam'ın Haçlılara sunduğu ikinci teklif de Pelagius tarafından reddedildi.⁷⁸

Dimyat halkı salgın hastalıktan dolayı bitkin düşmüş ve bu da şehrin müdafasını olumsuz etkilemişti. Kasım ayı başında Dimyat'ın dış surunun boş olduğunu fark eden Haçlılar, 5 Kasım 1219 Salı günü, saldırıya geçerek dış ve iç suru ciddi bir direnişle karşılaşmadan ele geçirdiler. Şehrin yönetimi tabii olarak Jean de Brienne'nin idaresine verildi.⁷⁹

Haçlılar şehri aldıktan sonra II. Friedrich'in gelmesini umuyorlardı. Ancak II. Friedrich ülkesinde işlerini tamamen bitirmeden yola çıkma niyetinde değildi.

⁷⁶ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 134-135.

⁷⁷ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 189

⁷⁸ Stanley Lane-Poole, **A History of Egypt in the Middle Ages**, London 1901, s. 221-222; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 138-142; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 191; Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 159-161, 167-171.

⁷⁹ Lane-Poole, **A History of Egypt**, s. 222; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 191; Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 171-175.

Kendisi gelmesi de 1221’de Bavyera Dükü I. Ludwig’i büyük bir orduyla yardım için Doğu’ya gönderdi. Haçlıların böylesine büyük takviye almasından endişeye düşen el-Kâmil, yeni bir barış teklifinde daha bulundu. Ancak bu teklif de Pelagius tarafından tekrar reddedildi.

Pelagius’un amacı yeni gelen takviye güçler ile tüm Mısır’ı ele geçirmektir. Bu amaçla Fariskar’a doğru ilerleyen kalabalık Haçlı ordusu 20 Temmuz’da Şarımşah’ı işgal etti. Kral Jean de Brienne, durumun iyi olacağını söyledi; zira Nil’in taşma zamanı gelmişti. Ancak Pelagius, Mısır’ı bir an önce ele geçirmek amacıyla devam etmekte ısrar etti. Bu Haçlıların yenilgisine sebep olan en büyük hata oldu. Karargâhları ve yolları sular altında kalan Haçlıların geri çekilme yolu da Şarımşah yakınında Müslümanlar tarafından kesildi. Haçlıların birçoğu geri çekilirken şarap tulumlarını geride bırakmak istemedikleri için son damlasına kadar içip sarhoş oldular. Alman şövalye tarikatları mensupları ise götüremedikleri yiyecekleri ateşe vererek Müslümanlara mevzilerini terk ettiklerini gösterdiler.⁸⁰

Haçlıların geri çekildiğini fark eden Müslümanlar, bendleri açarak onların geçeceği arazileri sular altında bıraktı. Müslüman kuvvetlerin saldırıları sonucu binlerce Haçlı öldürüldü, muazzam ordu acınacak hâle düştü. Pelagius ise saldırıdan kıl payı kurtulmayı başardı. Nihayet 28 Ağustos 1221 tarihinde Pelagius her şeyin kaybedildiğini anladı ve barış teklifinde bulundu.⁸¹

İki taraf arasında, İmparator II. Friedrich’in de onaylayacağı sekiz yıllık bir mütareke imzalandı.⁸² 8 Eylül’de Haçlılar gemilere binip Mısır’dan ayrıldılar. Böylece, başarılı bir şekilde başlayan Beşinci Haçlı Seferi, hiçbir şey kazanılmadan son buldu. Bu mağlubiyet ise en çok Mısır’daki Batılı tüccarların ve Hristiyanların zararına oldu.

Haçlılar, bu seferin başarısız olmasında Pelagius’u, Papa III. Honorius’u ve İmparator II. Friedrich’i suçladılar. Seferin gidişatının Pelagius’un Mısır’ı ele geçirmek hırsı yüzünden Haçlıların aleyhine değiştiğinden şüphe yok görünmektedir; bu-

⁸⁰ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 192-193; Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 192-195.

⁸¹ Lane-Poole, **A History of Egypt**, s. 224; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 147-148.

⁸² Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 193; Bu mütareke hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 195-199.

nunla birlikte, İmparator II. Friedrich'in Haçlı yemini etmesine rağmen seferi ertelemesi, Haçlıların başarısızlığının gerçek sebebi olarak kabul edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEŞİNCİ HAÇLI SEFERİ'NDEN SONRA DOĞU'DA VE BATI'DA DURUM

1. İslâm Dünyasında Durum

1.1. Abbâsî Hilâfeti'nin Durumu

Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin Fâtımî Hilâfeti'ni ortadan kaldırması sonucu (1171), Abbâsîler, İslâm dünyasının halifelik makamında rakipsiz olmuştu. Buna rağmen, Abbâsîler İslâm ülkeleri üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadıkları için bu liderlik makamı temsilden öteye geçememiştir. Bu dönemde iç ve dış düşmanlarıyla boğuşarak varlık mücadelesi veren hilâfet, Haçlılara karşı mücadelede de belirleyici bir role sahip değildi.⁸³

Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillâh (1180-1225) ile Eyyûbîler arasında ortak düşmanlara karşı mücadelede birbirlerinden yardım istemelerine karşın müşterek bir adım atılamamıştır. Örneğin, Haçlılar 1218'te (615) Dimyat'a saldırdıkları esnada Eyyûbîler, Halife Nâsır Lidînillâh'tan yardım istedilerse de olumlu yanıt alamadılar. 3 yıl sonra 1221'de (618) bu kez Nâsır, batıya doğru hızlı bir şekilde gelen Moğol tehlikesine karşı el-Âdil'in oğlu el-Eşref'ten yardım talebinde bulundu. Eyyûbîlerin bu çağrı karşısında sessiz kalmaları üzerine halife, bir girişimde daha bulunarak bu sefer danışmanı Şehâbeddin es-Sühreverdî'yi bu sırada bölgedeki birçok yeri istilâ eden Celâleddin Hârizmşah'a (1220-1231) karşı ittifak oluşturmak için 1224 (621) yılında el-Eşref'e elçi olarak gönderdiyse de bu girişim de bir netice vermedi.⁸⁴

Abbâsî Hilâfeti'ni bu dönemde en çok tehdit eden güçlerden biri de Hârizmşahlar idi. Öyle ki, Celâleddin Hârizmşah, 1225-1226 (622) yılında, Azerbaycan, Arrân ve Gürcistan'ı istilâ ettikten sonra Bağdat'a saldırmaya niyetlenmişti. Bunu duyan halife çok endişelenerek Bağdat'ı tahkim etti ve askerleri harekete geçirdi. Bu

⁸³ Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 122-123; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasiler", **DİA**, I, 31-48.

⁸⁴ Franz Taeschner, "Nâsır", **İA**, IX, 92-94; Angelika Hartmann, "Nâsır Lidînillâh", **DİA**, XXXII, 400.

sırada Celâleddin, Gürcistan’a gönderdiği askerî birliğin, onu yardıma çağırması üzerine kuzeye yöneldi ve böylece Bağdat Hârizm hükümdarının saldırısından kurtuldu.⁸⁵

Halife Nâsır, Haçlılara karşı Eyyûbîlere yardım etmek yerine halifeliği boyunca nüfuz mücadelesi içinde bulunduğu Selçuklularla ve Hârizmşahlarla çatıştı, ancak bu çatışmaya Moğol tehlikesinin ortaya çıkmasıyla ara verdi.⁸⁶

Nâsır Lidînillâh’ın 1225’de (622) vefat etmesi üzerine yerine geçen oğlu Zâhir Biemrillâh (1225-1226),⁸⁷ Eyyûbî melikleri arasında çıkan kardeş kavgalarını sona erdirmeye çalışarak onları kendi vasalları yapmayı ummuştur. Bu amaçla meşhur Hanbelî âlimi Ebü’l-Ferec İbnü’l-Cevzî’nin oğlu olan Ebû Muhammed İbnü’l-Cevzî’yi Eyyûbî kardeşleri Sultan el-Kâmil Muhammed’e, el-Muazzam’a ve el-Eşref Mûsâ’ya göndermişti (1226). Zâhir, sosyal ve ekonomik açıdan bazı ıslahatlar yapmış, babasının baskıcı özelliğinin aksine kendisi insanlara iyilikte bulunmuş, paraları haksız bir şekilde alınmış olan kimselerin paralarını iade etmiş, hapiste olanları serbest bırakmıştır. Ancak siyasî bakımdan, özellikle Haçlılara karşı mücadelede silik kalmış ve hilâfet makamının güçlenmesinde önemli bir girişimde bulunmamıştır.⁸⁸

Altıncı Haçlı Seferi sırasında hilâfet makamında Zâhir Biemrillah’ın oğlu Müstansır Billah (1226-1242) oturuyordu. Bu sırada Abbâsîlerin dikkati yeni ortaya çıkan Moğol tehlikesine yoğunlaşmıştı.⁸⁹

1.2. Eyyûbî Melikleri Arasında İhtilâf

Eyyûbî Sultanı el-Âdil’in, Dimyat Limanı’nın Haçlı orduları tarafından zapt edildiği haberinin üzüntüsüyle, 1218 yılında Dimaşk’ta vefat etmesi üzerine yerine hayattayken veliaht tayin ettiği oğlu el-Kâmil Muhammed geçti. El-Âdil’in ölümü Beşinci Haçlı Seferi zamanına rastladığı için kardeşleri – özellikle bazılarının onu

⁸⁵ İbnü’l-Esîr, XII, 386; İbn Kesîr, XIII, 225.

⁸⁶ Nahide Bozkurt, **Abbâsiler**, İstanbul 2014, s. 117-118

⁸⁷ İbnü’l-Esîr, XII, 398-399; **Abû’l-Farac Tarihi**, II, 519-520; İbn Kesîr, XIII, 225-227.

⁸⁸ İbnü’l-Esîr, XII, 402-409; **Abû’l-Farac Tarihi**, II, 520-521; İbn Kesîr, XIII, 227-228; Anne-Marie Eddé, “al-Zâhir bi-Amr Allâh”, **EI**², XI, 390; Murat Öztürk, “Zâhir Biemrillâh”, **DİA**, XXXIV, 92-93.

⁸⁹ Halife Müstansır Billâh için bkz. İsmail Yiğit, “Müstansır Billâh”, **DİA**, XXXII, 118.

kıskanmasına rağmen – kolaylıkla büyük sultan olarak onun hâkimiyetini kabul ettiler. Özellikle el-Cezîre-Ahlat'da hükümdar olan el-Eşref ve Dımaşk Hükümdarı el-Muazzam, Haçlılarla mücadelede büyük kardeşleri el-Kâmil'e yardım ettiler. Eşref, ülkesinde Eyyûbî konumunu güçlendirmiş ve bazı düzenlemeler yaptıktan sonra Mısır'a gelmişti.⁹⁰ Bu sırada el-Kâmil'e karşı suikast girişiminde bulunulduğu zaman, el-Muazzam da büyük bir ordu ile Mısır'a yardıma gelerek el-Kâmil'in kuvvetleriyle birleşti. Bu birlik sayesinde Haçlılara karşı muzaffer olan Eyyûbîler onları anlaşıma yapmaya zorladılar.⁹¹

Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısız bir şekilde son bulmasının ardından Mısır refah bir döneme girdi; fakat kardeşler arasındaki birlik yeniden bozuldu. Haçlılara karşı zafer kazanıldıktan sonra el-Muazzam ve el-Eşref, Mısır'dan ayrıldı ve her kardeş kendi hâkimiyet sahasını genişletmeye veya en azından elinde tutmaya çalıştı. Bölgedeki emîrlar, genelde el-Kâmil ve el-Muazzam'ın çevresinde kutuplaştı ve bu şekilde varlık mücadelesi verdi.⁹²

El-Eşref, Mısır'dan ayrıldıktan sonra 1221 yılında ilk önce Rakka'ya gelerek buradaki işleri düzenleyip ardından el-Muazzam'ın hasmı olan Hama Meliki en-Nâsır Kılıçarslan'ın yanına gitti. Burada bir müddet kaldıktan sonra da 1222 yılında Mısır'a kardeşi el-Kâmil'in yanına gidip bu senenin sonuna kadar orada kaldı.⁹³ Kardeşi el-Eşref'in kendisine haber vermeden Hama'ya, oradan da Mısır'a el-Kâmil'in yanına gitmesi, el-Muazzam'ı endişelendirmişti.

Bu arada el-Muazzam, daha Filistin cephesinde Haçlılara karşı mücadele ederken yanında bulunan en-Nâsır Kılıçarslan'ı kendisine bağlı kalmak ve bir miktar tazminat ödemek şartıyla Hama'da hâkimiyeti ele geçirmesinde desteklemişti. Ancak Hama'ya hâkim olduktan sonra vaatlerini yerine getirmemesi el-Muazzam'ı kızdırmış ve ona saldırmak için fırsat kovalamasına yol açmıştı. El-Muazzam aradığı bu fırsatı 1222 yılında bulmuştu. Şöyle ki, el-Kâmil'in emîrlarından biri olan Mücâhi-

⁹⁰ Ramazan Şeşen, "Eyyûbîler", *DİA*, XII, 22-23.

⁹¹ *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 501, 509-510; İbn Kesîr, XIII, 208-209; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 138; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 190.

⁹² R. Stephen Humphreys, *From Saladin to Mongols the Ayyubids of Damascus (1193-1260)*, New York 1977, s. 170; H.L. Gottschalk, "al-Kâmil", *EI²*, IV, 520; M. Serdar Bekar, "el-Melikü'l-Kâmil, Muhammed", *DİA*, XXIX, 68.

⁹³ İbn Vâsıl, IV, 105, 116; Ramazan Şeşen, *Eyyubiler (1169-1260)*, İstanbul 2012, s. 109.

düddin İkbâl ile arası açılınca, bu emîr Şam'a kaçmıştı. El-Kâmil ise kardeşi el-Muazzam'dan bu emîri yakalayıp kendisine göndermesini istedi. Bunun üzerine el-Muazzam, Mücâhidüddin'i yakalamak bahanesiyle Hama üzerine yürüdü ve Kılıçarslan'ın şehir dışında olmasını fırsat bilerek Hama'yı ele geçirmeye niyetlendi. Ancak Kılıçarslan, ondan önce şehre vararak savunmasını kuvvetlendirdi. El-Muazzam Hama'yı kısa süre kuşatsa da zapt edemedi, ama Hama'ya bağlı Selemiye ve Maarretünnuman şehirlerini ele geçirdi.⁹⁴

El-Muazzam'ın bu başarıları da el-Eşref ve el-Kâmil'i endişelendirmiş ve birbirlerine daha da yakınlılaştırarak el-Muazzam'a karşı ittifak yapmalarına yol açmıştı. El-Muazzam da diğer tarafta bu ittifaka karşı, 1224 yılında kardeşi ve aynı zamanda el-Eşref'in nâibi olan Şehâbeddin Gazi ve Erbil sahibi Muzafferüddin Gökböri ile anlaştı. Bu üç müttefik el-Eşref'e karşı mücadele etmeye karar verince o da Mısır'daki kardeşi ve müttefiki el-Kâmil'den yardım istedi. Bunun üzerine el-Kâmil bir ordu topladı ve el-Muazzam'a haber göndererek *"eğer memleketinden bu iş için hareket edecek olursan oradan ayrıldığın anda derhal gelip ülkeni ele geçiririm"* dedi. Artık Dımaşk'tan çıkmış bulunan el-Muazzam, el-Kâmil'in mektubunu el-Cezîre'ye vardığında aldı ve derhal ülkesine geri döndü.⁹⁵

El-Eşref, büyük bir ordu toplayarak kendisine karşı isyan eden ve el-Muazzam ile ittifak yapan Şehâbeddin'in üzerine yürüdü. Onun hüküm sürdüğü Ahlat'a saldırıp kısa bir kuşatmanın ardından şehri ele geçirdi. Kendisinden özür dileyen kardeşi Şehâbeddin'i affetse de Meyyâfârikîn hariç elinde bulunan tüm şehirleri aldı.⁹⁶

El-Eşref, Ahlat'a giderken Musul'da bulunan askerlerin büyük kısmını da yanında götürdüğünden Erbil sahibi ve üçlü ittifakın üçüncü ismi Gökböri, bunu fırsat bilerek 2 Temmuz 1224 (13 Cemâziyelâhir 621) tarihinde Musul'a saldırmış ve şehri

⁹⁴ İbn Vâsıl, IV, 117-118; Ramazan Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)**, İstanbul 2007, s. 93-94; Şeşen, **Eyyubiler**, s. 109-110; Mustafa Kılıç, "Âlim ve Devlet Adamı Bir Eyyubi Meliki el-Melikü'l-Muazzam (576-624/1180-1227)", **Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat**, (ed. Önder Kaya), İstanbul 2012, s. 75.

⁹⁵ İbnü'l-Esîr, XII, 381-382; İbn Vâsıl, IV, 137-138; Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a**, s. 96-97; Önder Kaya, **Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi (597/1200 – 635/1237)**, (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000, s. 108-114.

⁹⁶ İbnü'l-Esîr, XII, 382; İbn Vâsıl, IV, 138-139; İbn Kesîr, XIII, 222; Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a**, s. 97; Kaya, **Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin**, s. 114-116.

kuşatmıştı. Ancak el-Eşref'in Ahlat'ı ele geçirdiği ve kardeşi el-Hâfız Nûreddin'i bir miktar askerle Musul'a yardım etmek için gönderdiği haberini alınca kuşatmayı kaldırarak Erbil'e geri dönmüştü.⁹⁷

Bu sırada, ortaya çıkan yeni bir güç, bölgedeki siyasî dengeleri değiştirmekle birlikte, plânlanmakta olan yeni Haçlı Seferi'nin de yön ve yönteminin değişmesinde dolaylı yollarla etkili olacaktır.

1.3. Celâleddin Hârizmşah'ın Güçlü Bir Hükümdar Olarak Ortaya Çıkması

Hârizm ve İran'da 1097-1231 yılları arasında hüküm süren Türk-İslâm hânedanı Hârizmşahlar, İslâm dünyasının büyük devletlerinden olup belirleyici güçlerden biri idi. 1194 yılına kadar Irak Selçukluları ile mücadele edip onları ortadan kaldırdıktan sonra Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillâh'a karşı nüfuz mücadelesi verdiler. Moğolların Hârizmşah ülkesine saldırmasıyla doğudaki toprakları kaybeden devletin merkezi batıya doğru itildi.⁹⁸

İlk Moğol-Hârizmşah ilişkileri Sultan Alâeddin Muhammed b. Tekiş (1200-1220) döneminde başladı. Başlangıçta bu iki devletin sahip olduğu iyi ilişkiler, 450 kişilik bir Moğol kervanının Otrar'da öldürülmesi üzerine bozuldu. Cengiz Han, suçluların teslim edilmesini ve kervanda bulunan malların da iade edilmesini talep etti. Alâeddin ise bu teklifi reddettiği gibi gönderilen elçileri de öldürttü (1218). Bunun üzerine Moğol orduları 1219'da Hârizmşahların topraklarına saldırıya başlayıp önemli mevkiileri zapt ettiler. *Otrar Faciası* olarak da bilinen bu olay, "yüz binlerce Müslümanın ölümüne, şehirlerin yakılıp yıkılmasına sebep oldu."⁹⁹

1220'de babası Alâeddin Muhammed'in ölümü üzerine tahta geçen Celâleddin Hârizmşah, Moğolların Gazne'ye saldırması üzerine Hindistan'a gitmiş, ancak burada fazla kalamayınca İran'ın Kirman eyaletine gelmişti. 1224 yılında İsfahan'ın

⁹⁷ İbn Nazîf, s. 104-108; İbn Vâsil, IV, 139-141; İbnü'l-Esîr, XII, 382-384; İbn Kesîr, XIII, 222; Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a**, s. 97-98.

⁹⁸ Aydın Taneri, "Hârizmşahlar", **DİA**, XVI, 228-229. Hârizmşahlar Devleti hakkında geniş bilgi için bkz. İbrahim Kafesoğlu, **Harezmsahlar Devleti Tarihi**, İstanbul 1984; Aydın Taneri, **Harezmsahlar**, Ankara 1993.

⁹⁹ Kafesoğlu, **Harezmsahlar**, s. 236-237; Taneri, "Hârizmşahlar", **DİA**, XVI, 229-230.

ele geçirilmesi ile başlayan İran istilâsı bittikten sonra Azerbaycan ve Gürcistan’a yönelen Celâleddin, bir müddet muhasara altında tuttuktan sonra 1225 yılında Tebriz’i de ele geçirmişti. Bunu takiben Celâleddin, Gürcülerin Müslümanlara saldırdığını, Ahlat, Azerbaycan, Arran, Erzurum ve Şirvanşahlara akınlar düzenleyerek İslâm beldelerinde tahribata yol açtığını duyunca Gürcistan’a karşı harekete geçerek Temmuz-Ağustos aylarında gerçekleşen şiddetli savaşlar sonucu onları mağlup etmiş ve Tiflis başta olmakla bölgedeki birçok şehri ele geçirmişti. Böylece geniş topraklara hâkim olan Celâleddin’in ülkesinin sınırları Anadolu’ya dayanmıştı.¹⁰⁰

Hârizmşahlar’ın Eyyûbîlerle de diplomatik ilişkileri mevcuttu. Bu iki ülke arasındaki ilk ilişkiler Hârizmşahlar tarafından Sultan Alâeddin Muhammed ve Eyyûbîler tarafından Dımaşk hükümdarı el-Muazzam’ın girişimleriyle kurulmuştu (1218).¹⁰¹ İki taraf arasındaki bu belirleyici ilişkilerin daha geniş anlatılması icap eder.

1.4. Dımaşk Meliki el-Muazzam’ın Kardeşi Sultan el-Kâmil’e Karşı Celâleddin Hârizmşah ile Anlaşması

El-Muazzam, yukarıda da anlatıldığı gibi Şehâbeddin ve Gökböri ile kurmuş olduğu ittifakın başarısız olması üzerine daha güçlü bir müttefike ihtiyacı olduğunu anladı. Bu sırada ülkenin doğusundaki toprakların birçoğunu ele geçirerek Eyyûbîlere komşu olan Celâleddin Hârizmşah da bölgede Hâlife Nâsır Lidînillah’a karşı ittifak yapabileceği bir hükümdar aramaktaydı. Bunun için el-Muazzam’ı uygun görerek ona müttefiklik teklifinde bulundu. El-Muazzam ise bu teklifi kabul etti, ancak halifeye saldırmayacağını, çünkü halifenin ümmetin imamı olduğunu, halife hariç herkese karşı onun yanında yer alacağını belirtti. Celâleddin daha önce Gökböri ile de anlaşma yapmıştı. Böylece Muazzam tekrar üçlü ittifak kurmuş oldu. Bu üç

¹⁰⁰ İbnü’l-Esîr, XII, 385-388, 394-398; İbn Kesîr, XIII, 225; Aydın Taneri, “Celâleddin Hârizmşah”, **DİA**, VII, 249-250.

¹⁰¹ Humphreys, **From Saladin**, s. 176-182; Cengiz Tomar, “el-Melikü’l-Muazzam”, **DİA**, XXIX, 72.

hükümdarın arasındaki ittifak Gökböri'nin Musul'u, el-Muazzam'ın Hıms ve Hama'yı, Celâleddin'in ise Ahlat'ı ele geçirmesini sağlamak için yapılmıştı.¹⁰²

El-Muazzam Hama ve Hıms'ı ele geçirmekte başarılı olamadığı gibi, Gökböri de savaşı göze alamadığı için Musul ve çevresini yağmalayarak Erbil'e geri döndü (623/1226).¹⁰³ Ancak Celâleddin'in 6 Kasım 1226 (15 Zilkâde 623) tarihinden itibaren Ahlat'a ara ara şiddetli saldırılarda bulunması daha etkili oldu gibi görünüyor. Zira onun Ahlat'a yaptığı saldırılardan korkuya düşen el-Eşref, Mısır'dan, Suriye'nin Halep ve diğer şehirlerinden gelen yardımların da ulaşmadığını görünce el-Muazzam ile anlaşmak zorunda kalmış ve Eylül ayında Dımaşk'a giderek kardeşi ile barışmıştır. Bu ittifak el-Kâmil'i kardeşler arası mücadelede yalnız bırakıyordu. El-Muazzam'ın Celâleddin Hârizmşah gibi güçlü bir hükümdarla ittifak kurması ve kendi müttefiki olan el-Eşref ile barışarak onu da yanına çekmesi, Mısır Sultanı el-Kâmil'i oldukça endişelendirdi. Bu ittifak grubuna karşı iş birliği yapabileceği bir dost arayışında olan el-Kâmil, bu dostluğu Doğu'ya bir Haçlı Seferi düzenlemeyi plânlayan İmparator II. Friedrich'te bulacaktı.¹⁰⁴

Böylece, aslında Moğol istilasından dolayı batıya doğru yönelen Celâleddin Hârizmşah'ın el-Muazzam ile ittifakının el-Kâmil için oluşturduğu tehdit, Altıncı Haçlı Seferi'nin sonucunu belirleyen sebepler arasında zikredilebilir.

2. Hristiyan Dünyasında Durum

2.1. Avrupa'da Katolik Kilisesi ve Papa'nın Gücü

Kilise'nin Avrupa'daki gücü Haçlı Seferlerinin başlamasıyla zirveye ulaşmıştı. “Aforoz” tehdidi ve “Tanrı Adına Savaş” sloganıyla toplumları Haçlı Seferlerine yönlendirmesi bu gücün en belirgin simgelerindendi. Bu güç, insanlarda var olan dinî duyguları ve cennete girmek isteğini, kendi dünyevî menfaatleri için kullanmış

¹⁰² İbn Vâsıl, IV, 176; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a*, s. 102; Kılıç, “Âlim ve Devlet Adamı”, s. 77; M. Sobernheim, “Melik-ul-Muazzam”, *İA*, VII, 674.

¹⁰³ İbnü'l-Esîr, XII, 416-417; İbn Vâsıl, IV, 188-189.

¹⁰⁴ İbnü'l-Esîr, XII, 426. Kaya, *Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin*, s. 116-123; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul 2008, s. 243 vd. Celâleddin'in Ahlat saldırıları hakkında geniş bilgi için bkz. Oktay Bozan, “Celâleddin Harezşah'ın Ahlat'ı Muhasarası ve Yankıları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, sy. 2, s. 141-155.

ve Haçlı Seferleri sırasında Doğu'da ve Batı'da milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştu. Kilise, çeşitli yollarla Avrupa toplumlarının çoğunu zorla tek bir inanç ve görüş hâkimiyeti altına almış, "Avrupalı Hıristiyanlar" şeklinde bilinç oluşturarak Avrupalı olmayan ve Katolik inancı dışında olan Hıristiyanları ötekileştirmesine yol açmış, hatta onların kendi dindaşlarına karşı Haçlı Seferi yapmasını bile sağlamıştı. XIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde dinî müesseselerin resmi mühürler kullanmasıyla artık kralların otoritesi, papalar karşısında iyice zayıflamaya başlamıştı.¹⁰⁵

1216'da papalık makamına oturan III. Honorius da selefi III. Innocentius gibi kutsal toprakları yeniden ele geçirmek için gayretle Haçlı Seferi hazırlıklarına devam etmişti. Ancak büyük masraf ve çabalar sonucunda Mısır'a düzenlenen Beşinci Haçlı Seferi birkaç ay süren Dimyat işgâlinin ardından Haçlıların Eyyübîler karşısında yenilgiye uğrayıp Mısır'dan ayrılmasıyla son bulmuştu. Batılılar açısından bu yenilgi hem sefere katılan Haçlılar hem de papa için şan ve şeref bakımından küçültücü olmuştu. İmparator II. Friedrich ve Kardinal Pelagius'un yanında, Papa III. Honorius da yenilginin sorumlusu olarak suçlananlar arasındaydı. Bu durum papaya itibar kaybettirse de krallar üzerindeki hâkimiyeti hâlâ güçlüydü ve yeni bir Haçlı Seferi için çalışmalara başlamıştı.¹⁰⁶

Kral III. Henry döneminde (1216-1272), elçileri Gualo ve Pandulf vasıtasıyla kilisenin İngiltere yönetiminde etkili bir şekilde hâkim olmasını sağlayan III. Honorius, diğer Avrupa ülkelerinde de etkiliydi; bazı yerlerde düzeni ve barışı tesis etti, bazı yerlerde isyanları bastırmakta krallara yardımcı oldu, bazı yerlerde ise saldırıya uğrayan kiliselerin güvenliğini sağladı. İspanya'da Kral III. Ferdinand ile IX. Alfonso de Leòn arasında barış yapılmasında ve onların İspanya'daki Müslümanlara karşı Haçlı Seferi'ni üstlenmelerinde etkili oldu (1218-1219). Fransa Kralı VIII. Lo-

¹⁰⁵ İbrahim Kalın, **İslâm ve Batı**, Ankara 2017, s. 73-76; Çelik, **Beşinci Haçlı Seferi**, s. 117.

¹⁰⁶ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 194; Smith, **Honorius III**, s. 76-129; John C. Moore, "Honorius III", **CE**, III, 597-598.

uis (1223-1226)'yi de 1226'da Hristiyan Albililere¹⁰⁷ karşı Haçlı Seferi'ni üstlenmeye ikna etti.¹⁰⁸

Avrupa'da kısmen başarılı bir siyaset yürüten kilisenin üstün gücünü korumasına rağmen, Doğu'daki kutsal toprakları yeniden Hristiyan dünyasına kazandırmakta muvaffak olamayan papa, Altıncı Haçlı Seferi'ni göremeden 18 Mart 1227'de vefat etti. Asıl ismi Cencio Savelli olan Papa III. Honorius, selefi III. Innocentius'un aksine, yumuşak huylu, merhametli olarak bilinirdi.¹⁰⁹ O, II. Friedrich'in yeminini yerine getirdiğini göremese de Altıncı Haçlı Seferi'nin en büyük mimarlarından birisiydi.

2.2. Küçük Bizans Devletleri

1204 yılında Bizans İmparatorluğu'nu hedef alan Dördüncü Haçlı Seferi sırasında İstanbul Lâtinler tarafından işgâl edilip yağmalanırken başkentten kaçmayı başaran bazı Bizans ileri gelenleri gittikleri yerlerde mahalli halkın da desteğini sağlayarak Bizans'ın devamı olan küçük devletler kurmuşlardı. Böylece Bizans İmparatorluğu parçalanmış, ama yok olmamıştı. II. Isaakios Angelos'un (1185-1195; 1203-1204) kuzeni Mikhail Angelos Epiros'ta; III. Aleksios Angelos'un (1195-1203) damadı Theodoros Laskaris (1204-1222) ise İznik'de bir devlet kurmuşlardı. Bu sıralarda I. Andronikos Komnenos'un (1183-1185) torunları Aleksios ve David Komnenos kardeşler de Gürcü Kraliçesi Thamar'ın (1184-1212) desteğiyle Trabzon'da bir Rum Devleti tesis etmişlerdi.¹¹⁰

Üç Bizans merkezi de imparratorluğun vârisi olduğu iddiasıyla öncelikli hedef olarak İstanbul'u Lâtinlerden geri alma siyaseti takip etmişti. Bulgar Çarlık Dev-

¹⁰⁷ Fransa'nın güneyindeki Albi şehrinde yaşayan ve Roma Kilisesi'nin doğru yoldan saptığını düşünen düalizme ve reenkarnasyona inanan, bu inançlarından dolayı da kilise tarafından heretik ilân edilen Hristiyan bir cemaat.

¹⁰⁸ Michael Ott, "Honorius III", *The Catholic Encyclopedia*, VII, 458; Michael D. Costen, "Albigensian Crusade (1209-1229)", *The Crusades, An Ancylopedia*, I, 32-33.

¹⁰⁹ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 129; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 198; John C. Moore, "Honorius III", *CE*, III, 598.

¹¹⁰ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 393; Demirkent, "Bizans", *DİA*, VI, 239. Geniş bilgi için bkz. İsmail Koçuk, *İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri (1204-1214)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017.

leti'nin de İstanbul'u ele geçirmek niyetiyle harekete geçmesi rekabeti daha da güç hâle getirdi

İstanbul'daki Lâtin devleti ile mücadele eden İznik hükümdarı I. Theodoros Laskaris, Anadolu'da Selçuklularla ve Trabzon Devleti'yle de mücadele ederek topraklarını Marmara'nın güneyinden Sakarya ve Menderes'e kadar genişletti. Epiros'da 1215'de Mikhail Angelos'un yerine gelen Theodoros da başarılı bir siyaset yürüterek devletin gücünü artırdı ve sınırlarını Teselya'yı ve Makedonya'nın büyük bir kısmını içine almış olarak Adriyatik'ten Ege Denizi'ne kadar genişletti. Theodoros'un büyüyen bu iktidarına dayanarak kendisini imparator ilân etmesi, Bizans İmparatorluğu'nun mirası ve İstanbul için yapılan mücadelenin artmasına yol açtı. Bu mücadelede en kenarda kalan güç Trabzon'daki Bizans Devleti oldu. Zira Sinop'un Selçuklular tarafından alınması (1214) ile Trabzon İmparatorluğu sadece küçük bir arazi şeridinden ibaret kalmış ve Batı Anadolu'yla bağlantısı kesilmişti. Trabzon Bizans Devleti'nin siyasî, sosyal ve ekonomik durumu tarihî bakımdan çok ilgi çekici olsa da genel Bizans gelişmesi üzerinde artık önemli bir etkisi olmamıştır.¹¹¹

Velhasıl, Beşinci ve Altıncı Haçlı Seferleri dönemlerinde Bizans, parçalara ayrılmış bir şekilde, bir taraftan varlık mücadelesi verirken, diğer taraftan da İstanbul'u Haçlılardan geri alarak imparatorluğun eski ihtişamını yeniden geri getirmeye çalışıyordu.

2.3. Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın Durumu ve *Baillilik* (Nâiblik) Meselesi

Beşinci Haçlı Seferi sırasında Mısır'a yapılan saldırılarda bir üs rolüne sahip olan Kıbrıs'ın Beşinci Haçlı Seferi'nden sonraki durumu ve *baillilik* meselesi, II. Friedrich'in Haçlı Seferi bakımından çok önemli olduğu için üzerinde durulması icap eder.

¹¹¹ Ostrogorsky, **Bizans Devleti**, s. 395-402; Demirkent, "Bizans", **DİA**, VI, 239. Ayrıca, söz konusu parçalanmanın genel bir değerlendirmesi için bkz. Charles Diehl, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, (Tr. trc. A. Gökçe Bozkurt), İstanbul 2014, s. 123-132. Trabzon Bizans Devleti hakkında Geniş bilgi için bkz. Murat Keçiç, **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)**, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Kıbrıs Haçlı Devleti'nin Kralı I. Hugue (1205-1218), Beşinci Haçlı Seferi sırasında Tortosa'daki kutsal bir türbeyi ziyaretten dönerken Trablus (Tripoli)'da vefat etti (10 Ocak 1218). Karısı Kraliçe Alice de Jerusalem'den olan oğlu Henri onun halefiydi ve babası öldüğünde daha dokuz aylık bir bebektir; bu yüzden onun adına nâib olarak ülkeyi yönetecek birine ihtiyaç vardı. Şüphesiz annesi Alice'nin yönetimde *bailli* olarak hakkı vardı, ancak etrafta Kıbrıs Krallığı'nı ele geçirmek isteyen krallar ve asillerin varlığı, genç ve dul bir kadın için oldukça tehlikeliydi. Bundan dolayı kraliçe, krallık niyâbetine dayısı Philippe d'Ibelin'in¹¹² *bailli* olarak atanmasını kabul etmek zorunda kaldı.¹¹³

Kraliçe Alice'nin dayısı Philippe d'Ibelin ile ilişkisi neredeyse başlangıçtan itibaren iyi değildi; aslında Philippe'nin *bailli* olması da onun değil baronların isteğiydi. Runciman'ın belirttiği gibi, “*Alice, mütemadiyen kendi arzu ve iradesi hilâfına hareket edildiğinden şikâyetçiydi.*”¹¹⁴ 1223 yılında Alice ve dayısı arasındaki ilişkiler daha da kötüleşti. Bunun sebebi, kraliçenin 1220 yılında Limasol'daki kilise konsilinde alınan karara göre, elinde bulundurduğu Kıbrıs gelirlerinin onda birinin (öşür) kutsal topraklara bağışlanmasına Philippe'nin müsaade etmemesiydi. Bu duruma hidetlenen Alice, 1225 yılında Trablus'a giderek Prinkeps IV. Bohemund'un oğlu ve halefi olan V. Bohemund ile evlendi.¹¹⁵

Kraliçe, Kıbrıs'ı kendi isteği ile terk etse de kendisini hâlâ küçük Kral Henri'nin nâibesi olarak görüyor ve bu vasıta ile kocası Bohemund'u *bailli* nasbetmek istiyordu; ancak bunu başaramadı. Yine de Philippe d'Ibelin'in *bailli* olarak

¹¹² Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'in küçük kardeşidir. Jean ve Philippe d'Ibelin, anneleri Bizanslı Marie Komnene yoluyla, Alice'nin annesi Kudüslü Jolande'nin üvey kardeşleri, yani Alice'nin üvey dayıları idi.

¹¹³ Philippe de Novare, s. 61-62; *Estoire d'Eracles*, II, 360; George Hill, *A History of Cyprus*, New York 2010, II, 84-85

¹¹⁴ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 157.

¹¹⁵ Bu evliliğin gerçekleştiği tarih hakkında kaynaklar arasında tutarsızlık mevcuttur. Philippe de Novare (s. 67), “1224 yılında” kraliçenin amcaları ve baronlar ile tartıştıktan sonra (1225 yılını kastetmiş olabilir) Trablus'a gittiğini kaydeder; *Annales de Terre Sainte* (s. 438), 1224 yılını belirtir; *Eracles*, (II, s. 361), evliliğin Jean de Brienne'nin kızı Jolande'nin Eylül 1225'teki taç giyme töreninden sonra gerçekleştiğini belirtir; Marino Sanudo (s. 334), Armanialı Isabel ve Hayton'un evlendikleri tarih olan 1225 veya 1226'da Alice ve Bohemund'un evliliğinin de gerçekleştiğini kaydeder; *Chronicle of Amadi* (s. 116, 119), iki farklı tarih verir, evlilikten bahsederken 1224 olarak belirtir, ancak evlilik ve tartışmanın yılını 1226 şeklinde kaydeder. Tartışmanın çıktığı tarihleri de göz önüne alarak kaynakları karşılaştırdığımızda Alice'nin Bohemund ile evliliğinin 1225 yılının bahar veya yaz mevsimlerinde gerçekleştiği söylenebilir. Bkz. La Monte, “John d'Ibelin, The Old of Beirut, 1177-1236”, *Byzantion*, XII, 427; Hill, *A History of Cyprus*, II, 88.

kalmasını kabul edemeyen Alice, onun yerine kendi gücünü temsil edebilecek başka birisini geçirmek istedi. Ibelinlere muhalif olduğu için Amaury Barlais isminde bir baron, Alice'nin *baillilik* teklifini kabul etti. Kraliçe bu baronu *bailli* olarak duyurmak için Kıbrıs'a bir elçi göndermesine rağmen, Kıbrıslı baronlar bu tayini tanımayarak *bailli* tayin etme yetkisinin ancak krallık yüksek şûrasının tasvibi ile olabileceğini, yüksek şûranın ise Philippe'yi bu makam için uygun gördüğünü belirterek itiraz ettiler.¹¹⁶

Ibelin kardeşlere (Jean ve Philippe) muhalefette bulunan Amaury Barlais, Kıbrıslı dört baronla¹¹⁷ Ibelinler aleyhinde iş birliği yaptı ve II. Friedrich'in safında yer aldı. Ibelinlerle ciddi tartışmaların ardından Barlais, Trablus'a giderek burada İmparator II. Friedrich'in gelişini bekledi. Kaynaklarda bu baronların imparatora çok sayıda mektuplar gönderdikleri ve ona Ibelinler aleyhinde şikâyetle bulundukları kaydediliyor.¹¹⁸ Zira Barlais ve arkadaşları, Ibelin hânedanının devrilmesinin sadece imparatorun gelişiyile mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Dahası, bu beş barondan biri olan Gauvain de Chenichy, ülkeyi terk edip Akkâ'ya oradan da imparatora hizmette bulunmak için denizi geçerek İtalya'ya gitti.¹¹⁹

İmparatorun Kıbrıs'a gelme ve Ibelinlerle mücadele etme fikri sadece baronların onu bu işe teşvik etmesinden dolayı değildi. O, Kutsal Germen İmparatorluğu hukukuna dayanarak Kıbrıs üzerinde yüksek metbûluk hakkı iddia edebilir; çünkü küçük Kral Henri'nin dedesi Amaury de Lusignan (1194-1205), krallık unvanını II. Friedrich'in babası VI. Heinrich (1191-1197)'den almıştı. Bu durumda küçük Kral Henri, imparatorun vasalı olmalıydı.¹²⁰

Bu metbûluk hakkından dolayı imparator, kendi haberi ve izni olmadan Philippe d'Ibelin'in *bailli* olmasına çok kızarak bu duruma müdahale etmek istedi. Kıb-

¹¹⁶ Philippe de Novare, s. 68; **Estoire d'Eracles**, II s. 361-362; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 158.

¹¹⁷ Diğer dört baron şunlardır: Amaury de Bethsan, Gauvain de Chenchi, William de Rivet, Hugue de Gibelet (Philippe de Novare, s. 64-65; **Chronicle of Amadi**, s. 118).

¹¹⁸ Philippe de Novare, s. 73; **Chronicle of Amadi**, s. 122-123.

¹¹⁹ **Estoire d'Eracles**, II, 361; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 158.

¹²⁰ Hill, **A History of Cyprus**, II, 90; John L. La Monte, **Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem, 1100 to 1291**, Massachusetts, Cambridge 1932; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 157. Amaury de Lusignan'ın Kıbrıs Krallık tacını VI. Heinrich'ten almasıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Güneş Tilki, **Kıbrıs Haçlı Krallığı'nın Kuruluşu (1191-1205)**, (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018, s. 70-72.

rıs *bailliliğinin*, II. Friedrich'in olası müdahalesi tehdidiyle karşı karşıya olduğunu gören Ibelinler, Henri için taç giyme töreni düzenlemekte acele ettiler ve 1225 yılında, kiliseyi temsilen başpiskopos Eustorge de Nicosia'nın da katılımıyla gerçekleşen bir törenle, daha sekiz yaşında olan Henri'yi kral ilân ettiler.¹²¹ Kıbrıs'taki bu gelişmeye daha çok kızan II. Friedrich taç giyme törenini protesto etti. O, Ibelin kardeşlere ve Alice'e, *baillilik* hakkının Henri yetişkinlik çağına gelene kadar imparatora ait olduğunu, zamanı geldiğinde Kıbrıs'ın krallık tacını da Henri'ye kendisinin vermesi gerektiğini belirten mektuplar gönderdi. Ancak mektuplarda nezaket dilini koruyan imparator, Philippe ve Jean d'Ibelin'e “*amcam*” şeklinde hitap ediyordu.¹²² Zira bu iki kardeş gerçekte, İmparator II. Friedrich'in eşi Jolande de Jerusalem'in büyük amcaları idi.¹²³

Philippe d'Ibelin'in 1227 yılında¹²⁴ ölümünün ardından krallık yüksek şûrası onun ağabeyi olan Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'den kardeşinin yerini almasını – Kıbrıs *baillisi* olmasını – talep etti. Ancak Alice'in bu tayini nasıl karşıladığı bilinmemektedir. Jean d'Ibelin'in *bailli* olarak tayin olunduğu kaynaklarda belirtilmese de İmparator II. Friedrich, Kıbrıs'a geldiğinde *bailli* makamında o bulunuyordu.

Jean d'Ibelin, bu dönemde Doğu'daki Haçlı coğrafyasının (*Outremer*, Denizaşırı Ülke) en önemli şahsiyeti idi. O, Kudüs Krallığı'nın önemli şahsiyetlerinden olan II. Balian d'Ibelin'in¹²⁵ oğludur ve 1177 yılında doğmuştu; hem Kıbrıs kralının hem de İmparatoriçe-Kraliçe Jolande'nin en yakın erkek akrabası idi. Jean, Kudüs Krallığı'nda önemli görevlerde bulunmuş ve Beyrut şehrinin sahibi olarak ün ve şöhret kazanmıştı.¹²⁶ Beşinci Haçlı Seferi'nde önemli role sahip olan Jean d'Ibelin, II. Friedrich'in Doğu'ya yaptığı seferi sırasında onun en güçlü rakibi olarak değerlendirilebilir.

¹²¹ Philippe de Novare, s. 63-64; *Chronicle of Amadi*, s. 117. Hill, *A History of Cyprus*, II, 90.

¹²² Philippe de Novare, s. 64; *Chronicle of Amadi*, s. 117-118.

¹²³ La Monte, Philippe de Novare'nin eseri, s. 64, 3. dipnot; Hil, *A History of Cyprus*, II, 91.

¹²⁴ Philippe de Novare, s. 72; *Annales de Terre Sainte*, s. 438; *Chronicle of Amadi*, s. 123. Bilinen tüm kaynaklar, Philippe'nin ölümünü 1227 yılı olayları arasında nakletmektedir. Sadece *Eracles* (II, 365), Philippe'nin ölümünü 1228 yılında vazeder.

¹²⁵ Jean d'Ibelin'in babası II. Balian d'Ibelin, Helvis of Rama'nın oğlu olan I. Balian d'Ibelin'in üçüncü oğludur; Jean'ın annesi ise Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un yeğeni ve Kudüs Kralı I. Amaury'un dul kalmış karısı Marie Komnenos'tur: Bkz. John L. La Monte, “John d'Ibelin”, *Byzantion*, XII, 419.

¹²⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 158; La Monte, “John d'Ibelin”, *Byzantion*, XII, 419-430.

2.4. Doğu'daki Diğer Hristiyanların Durumu ve Müslümanlarla İlişkileri

Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Mısır'da bulunan Haçlılar ülkelerine geri döndü. Akkâ'ya gelen Kral Jean de Brienne, el-Kâmil ile imzaladığı sekiz yıllık mütarekeden dinlenmek ve Müslümanlarla ticarî ilişkilerini yeniden güçlendirmek hususunda istifade etti. Bu arada kral, İkinci bölümde hakkında daha fazla bilgi verilecek olan Avrupa seferi için de hazırlıklara başlamıştı. Papa III. Honorius'u Beşinci Haçlı Seferi'nde temsil eden Kardinal Pelagius'un ise Doğu'da, özellikle Antakya ve Çukurova'da yapması gereken başka işleri vardı. Zira bu dönemde 1219'dan beri Ermeni krallığının hâkimiyeti üzerinde mücadele devam etmekteydi.¹²⁷

Ermeni Kralı Leo, erkek çocuğu olmadığı için tahtını Antakya hükümdarı Raymond-Rupen'e vermeyi vaat etmişti. Lakin ölüm döşegindeyken (1219) bu karardan vazgeçerek daha dört yaşında bulunan kızı Isabella'yı kendisine vârise tayin ederek onu Bagras hâkimi Adam'ın niyâbetine emanet etti. Ancak o, birkaç ay sonra Hospitalierlerin tahrik ve teşvikiyle, İsmâîlîler tarafından öldürülünce, Isabella'nın niyâbeti, Hethum ailesinden Konstantin'e geçti. Bu arada, Kral Jean de Brienne'nin karısı Stephanie de ölen Kral Leo'nun diğer kızı idi. Kral Leo'nun ölmesi durumunda sessiz kalmayan Jean, karısının ve oğlunun Ermeni tahtına geçmesi hususundaki iddiasını papaya kabul ettirmişti. Bir müddet sonra Kral Jean'ın karısı ve oğlunun ölmesi üzerine ise papa desteğini Raymond-Rupen'e yönlendirmişti. Ancak Raymond-Rupen, Misis'i kuşattığı sırada, Isabella'nın yeni nâibi Konstantin'in saldırısına uğrayarak esir düştü kısa süre sonra da hapiste öldü. Böylece artık Isabella'nın Ermeni tahtında rakibi kalmamış oldu.¹²⁸

Raymond-Rupen'in ortadan kalkması Trablus kontu IV. Bohemund'un işine gelmiş, Antakya'daki konumunu kuvvetlendirmişti. Bohemund, Hospitalierlerden Antakya iç kalesini almış ve Cebele şehri üzerindeki hâkimiyeti de bu tarikattan alarak rakipleri Templierlere devretmişti. Kardinal Pelagius bu iki tarikat arasındaki düşmanlığı asgari dereceye indirerek şehrin hâkimiyeti konusunda aralarında an-

¹²⁷ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 150, 152.

¹²⁸ *Ebu'l-Ferec Tarihi*, II, 405, 510; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 150.

laşma yapmasını sağladı. Ayrıca Pelagius, uyarılarına ve tehditlerine rağmen durmak bilmeyen Bohemund'u da papadan aldığı yetki ile aforoz etti.¹²⁹

Diğer taraftan, Torosları işgâl eden Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın tehdidiyle karşı karşıya kalan Ermeniler, Bohemund'dan yardım istediler. Bohemund, onlara dördüncü oğlu Philippe'i gönderince Alâeddin Keykubad da geri çekildi (1223).¹³⁰

Ermenilerin Philippe ile ilişkisi sadece Selçuklulara karşı mücadele ile alakalı değildi. O, Ermeni mezhebini kabul ederek Isabella ile evlenmiş ve krallık tahtına oturmuştu. Ancak kısa süre sonra bu mezhebi terk eden Philippe'nin bununla kalmayarak Ermenilere hakaretlerde bulunmasına tahammül edemeyen halk, Konstantin'den yardım istedi. Nihayet Konstantin, Antakya yolunda olan Philippe'ni bir gece ani bir saldırı ile yakalayarak Sîs'e hapsetti (1224).¹³¹

Bohemund, oğlunu kurtarmak için onlara karşı saldırıya geçmek istediye de papa, Ermenilerin de Hristiyan olmasından dolayı buna rıza göstermedi, hatta diğer Haçlılar da ona müdahale etmeye çalıştılar. Bu durumda Bohemund, Sultan Alâeddin Keykubad ile Ermenilere karşı ittifak yaptı. Buna karşılık Ermeniler de Halep Eyyûbî hükümdarı Şihâbeddin ve Kıbrıs Haçlı Devleti ile anlaştı (1225).¹³²

Selçuklu ordusu Kilikya'ya doğru ilerlerken, IV. Bohemund da Ermeni topraklarına saldırıya geçmişti. Ancak başarılı olamayan Bohemund, kısa süre sonra oğlunun hapisanede öldüğü haberini alınca geri çekildi. Bu arada Philippe'nin ölüm haberi üzerine Silifke'ye giderek Hospitalierlere sığınan dul Kraliçe Isabella, bir süre sonra şehri ele geçiren Konstantin tarafından zorla Tarsus'a götürüldü ve burada onun oğlu Hethum ile evlendi. Böylece Hethum, Ermeni krallığının tacını giyerek ülkenin başına geçti (1226).¹³³ Ermeni krallığını papalık ile barıştıran Konstantin,

¹²⁹ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 151.

¹³⁰ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 151; Ersan, **Türkiye Selçukluları**, s. 112.

¹³¹ İbnü'l-Esîr, XII, 426-427; **Ebu'l-Ferec Tarihi**, II, 510-511; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 151; Ersan, **Türkiye Selçukluları**, s. 112.

¹³² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971, s. 343; Ali Sevim, **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri**, Ankara 1983, s. 37-38.

¹³³ **Ebu'l-Ferec Tarihi**, II, 511, 522; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 151-152; Ersan, **Türkiye Selçukluları**, s. 114-115.

Isabella ve Hethum adına “*papaya ve İmparator II. Friedrich’e itaatkârane kulluk yazıları yolladı*”.¹³⁴

Diğer taraftan, Dimyat’ın kaybı, Müslümanlarla imzalanan sekiz yıllık müta-
rekenin mevcut savaş ortamına son vermesine rağmen özellikle Mısır’da yaşayan Hı-
ristiyanlar için kötü sonuçlar doğurmuştu. Üçüncü Haçlı Seferi’nden beri Doğu’ya
yapılan seferlere ara verilmesi, bölgedeki Müslüman ve Hristiyanlar arasında
kısmen refah bir yaşam ortamının oluşmasına, karşılıklı menfaatler çerçevesinde
ticarî ilişkilerin sürdürülmesine sebep olmuştu. Ancak Haçlıların Dimyat’a
saldırması ve bu seferin başarısızlıkla sonuçlanması özellikle Hristiyan tâcirlerin
Müslümanlarla ilişkisine balta vurdu. Ayrıca yeni bir sefer daha yapılırsa Mısır sahi-
lindeki tüm liman şehirlerinin ele geçirilebileceği söyleniyordu. Bir süre sonra, II.
Friedrich’in yeni Haçlı Seferi hazırlıkları sırasında Venedik hükümetinin kendi hal-
kına Mısır ile sürdürülen tüm ticarî ilişkileri yasaklamasının nedeni de bu plâna ha-
zırlık idi. Ticaret tarihçisi W. Heyd, Venedik’in söz konusu yasağını şu şekilde akta-
rıyor: “*Düşmana dayanma araçlarını vermenin tam kesilme zamanı idi. Her tacire,
Mısır’a yapı kerestesi, demir, zift ve öbür maddelerin nakli yalnız sürgün, mülkü üze-
rine haciz koyma vb. cezalarıyla yasaklanmış olmakla kalmayıp hatta iki kişiden bi-
risi ileri gitmeye cesaret edecek olursa ilk rastlayanın onu yakalamasına izin veril-
miş ve Mısır’dan gelen malları satın alan her adam için de yasal olarak haciz cezası
konmuştu. Venedik hükümeti bunu daha da ileri götürdü; bu birkaç yıl içinde (1224’e
doğru) bütün gemi sahiplerine ve kaptanlara Mısır’a gemi göndermeği, hatta bundan
söz etmeği bile yasakladı.*”¹³⁵

Mısır’da yaşayan Hristiyanlar, papaya gönderdikleri mektuplarda Dimyat’ın
kaybından sonra bölgedeki Müslüman yönetimi tarafından baskı ve çeşitli sert
kısıtlamalara maruz kaldıklarını belirtir. Bu nedenle papalık tarafından düzenlenecek
olan yeni Haçlı Seferi’ne, özellikle İmparator II. Friedrich’in bir kurtarıcı olarak geli-
şine büyük ümit beslediklerini vurguladılar.¹³⁶ 1227 yılına kadar devam eden söz

¹³⁴ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 152.

¹³⁵ W. Heyd, **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, (Tr. trc. Enver Ziya Karal), Ankara 2000, s. 454-455.

¹³⁶ Charles Mills, **The History of the Crusades, For The Recovery and Possession of the Holy Land**, London 1820, I, 192; Joseph Francois Michaud, **The History of the Crusades**, (İng. trc. W. Robson), New York 1891, II, 265.

konusu sert kısıtlamalar bölgedeki ticarete, özellikle Hristiyanlar ile Müslümanların menfaatleri çerçevesinde bile olsa iyi ilişkilerine büyük darbe indirmiş oldu.¹³⁷

¹³⁷ Bu dönemin ticaretinin genel değerlendirmesi için bkz. Heyd, **Yakın Doğu**, 143-146.

İKİNCİ BÖLÜM

İMPARATOR II. FRIEDRICH'İN HAÇLI YEMİNİ ETMESİ VE ALTINCI HAÇLI SEFERİ'NDEN ÖNCEKİ BAZI GELİŞMELER

1. İmparator II. Friedrich'in Papalık ile İlişkisi ve Beşinci Haçlı Seferi'nden Önceki Haçlı Seferi Yeminleri

II. Friedrich von Hohenstaufen, babası Kutsal Roma-Germen İmparatoru VI. Heinrich (1191-1197)'in Sicilya Kralı olarak ilân edilmesinden sonra, 26 Aralık 1194 tarihinde, Jesi'de (Orta İtalya'da bir şehir) dünyaya geldi. O, gençliğinde dedeleri Kutsal Roma-Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa ve Sicilya Kralı II. Roger (1130-1154)'in isimlerine atfen Friedrich Roger olarak da isimlendirildi. Babasının 1197'de ölümünden sonra, küçük kral Friedrich'in niyâbetini annesi Konstanze üstlendi. Ertesi yıl (1198) annesi de vefat edince krallık tacına sahip olmak için gereken yetişkinlik çağına gelene kadar Friedrich'in vasîsi ve nâibi olma görevini daha yeni papa seçilmiş olan III. Innocentius üstlendi. 1209 yılında ise papa, II. Friedrich'in Aragon Kralı II. Peter (1196-1213)'in kızı Konstanze ile evliliğine aracı oldu.¹³⁸

Tarihçiler arasında yıllardır tartışılan II. Friedrich ve papalık ilişkisi, III. Innocentius'un genç kral üzerindeki nâiblik ve vasîlik görevini kabul etmesiyle fiilen başlamış oldu. Bu ilişki sadece II. Friedrich'in siyasî hâkimiyetinin tarihi açısından değil, aynı zamanda XIII. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiş Haçlı Seferlerinin birçoğunun mahiyetini anlamamız açısından da önemlidir. Zira papalık makamının Haçlı Seferlerinin liderliği hususunda etkisinin belirgin bir şekilde zayıflamasının bu döneme – yani XIII. yüzyılın ilk yarısına – denk geldiğini savunan James M. Powell,

¹³⁸ Sancto Germano, *Chronica*, s. 15, 18-19, 29; Villani's *Chronicle*, s. 115. II. Friedrich'in hayatı, şahsiyeti ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. David Garfield Einstein, *Emperor Frederick II*, New York 1949; Richard F. Cassady, *The Emperor and the Saint: Frederick II of Hohenstaufen, Francis of Assisi, and Journeys to Medieval Places*, DeKalb 2011.

bu zayıflamada II. Friedrich'in artan gücünün da önemli bir faktör olduğunu belirtir.¹³⁹

Aslında papalık makamının II. Friedrich ile ilişkisi, sıradan bir Ortaçağ Avrupa hükümdarları ile olan ilişkisinden daha gergindi. Söz konusu ilişkinin gergin dönemi II. Friedrich'in siyasî gücünün artması ile başladı. 1208'de yetişkinlik yaşına gelen II. Friedrich, Sicilya Kralı olarak içteki ve dıştaki düşmanları ile çetin bir mücadeleye girdi. Almanya'da babasının ölümünün ardından iki rakip kral hükmediyordu: Poitou Kontu IV. Otto Brunswick ve II. Friedrich'in amcası Swabia dükü Philippe. Her iki taraf da genç kralın hakkını göz ardı ederek hâkimiyet için mücadele hâlindeydi. 1209'da imparator olan IV. Otto, Sicilya Krallığı'na saldırırken (1210), Papa III. Innocentius, II. Friedrich'in Almanya tahtı için adaylığını savunarak onu harekete geçirdi. Bu destek sayesinde II. Friedrich, 1211'de Nürinberg'de Almanya kralı seçildi ve 9 Aralık 1212'de Mainz'de taçlandırıldı. Bu olay 25 Temmuz 1215'de Alman krallarının taç giyme töreni için geleneksel olarak kullandıkları yer olan Aachen'de tekrar gerçekleşti ve burada II. Friedrich, Haçlı yemini etti.¹⁴⁰ Her ne kadar II. Friedrich'in Haçlı yemininin Papa III. Innocentius'un bilgisi dışında ve önemsemeden ettiği iddia edilse de papalık elçilerinin yemin töreninde mevcut bulunduğu biliniyor.¹⁴¹ Bu Haçlı yeminine rağmen II. Friedrich'in Sicilya Krallığı'nı yeniden güçlendirmek gibi önemli işlerinin olmasından dolayı yakın bir zamanda onun sefere çıkması beklenemezdi. Papa III. Innocentius da yeni bir Haçlı Seferi için tüm çabalarını Avrupa'daki kral ve prensleri harekete geçirmeye yöneltmiş olmasıyla birlikte, II. Friedrich'in bu yeminini ciddiye almamış olabilir.¹⁴²

¹³⁹ James M. Powell, "Church and Crusade: Frederick II and Louis IX", **The Catholic Historical Review**, XCIII, 251-252. II. Friedrich ile papalık arasındaki ilişkilerin kilise tarihindeki yeri ve önemi için bkz. John Fulton, **Ten Epochs of Church History**, V (Marvin R. Vincent, **The Age of Hildebrand**), New York 1896, 371-280.

¹⁴⁰ Björn Weiler, "Frederick II of Germany (1194-1250)", **CE**, s. 475. II. Friedrich'in IV. Otto ile mücadelesi ve Almanya Kralı ilân edilmesi hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Sancto Germano, s. 19-40; **Villani's Chronicle**, s. 119-121; T.L. Kington, **History of Frederick the Second, Emperor of the Romans: From Chronicles and Documents Published Within the Last Ten Years**, London 1862, s. 94-129; Vincent, **The Age of Hildebrand**, **TECH**, V, 349-358; Ernst Kantarowicz, **Frederick The Second (1194-1250)**, London 1957, s. 17-64; David Abulafia, **Frederick II: A Medieval Emperor**, Oxford 1988, s. 105-120.

¹⁴¹ James M. Powell, **Anatomy of a Crusade, 1213-1221**, Philadelphia 1986, s. 96

¹⁴² Thomas Curtis Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **A History of the Crusades**, ed. Kenneth M. Setton, II, London 1975, s. 430.

Papalık ile siyasî-dünyevî hükümdarlar arasında zaten yıllardan beri var olan Hristiyan dünyasının ve Haçlı Seferlerinin gerçek lideri olma mücadelesi II. Friedrich döneminde de devam etmekteydi. II. Friedrich'in Almanya'da hâkimiyetini sağlamaya yardım eden Papa III. Innocentius, dünyevî bir hükümdarın artan bu gücünden, özellikle de Sicilya ve Almanya'ya aynı zamanda hâkim olan bu gücün papalık merkezi Roma'yı çevrelemesinden endişe etmeye başladı. Bundan dolayı söz konusu dünyevî hükümdarın her iki bölgeye de hâkim olmasını önlemek isteyen papa, imparator ilân edilen II. Friedrich'in Sicilya'yı oğlu Heinrich'e vermesi gerektiğini ileri sürdü. II. Friedrich ise onun isteğinin aksine hareket ederek Heinrich'i kendisiyle birlikte Almanya'ya götürdü ve onu Staufen hânedanının vatanı olan Swabia'nın dükü ilân etti (1218).¹⁴³

III. Innocentius'un 16 Temmuz 1216 tarihinde¹⁴⁴ vefatından sonra papa seçilen III. Honorius da hem yeni bir Haçlı Seferi'nin hazırlıklarıyla uğraşmalı hem de II. Friedrich ile arasındaki Matildine toprakları gibi tartışmalı konuları çözüme ulaştırmalıydı. Kendisinden Haçlı Seferi yeminini yerine getirmesi beklenen II. Friedrich de Roma Kilisesi'nin bazı üyelerinden destek alarak Sicilya Krallığı'nın kuzeyindeki isyanları sürdüren asillerin sebep olduğu iç savaş durumu ile meşguldü.¹⁴⁵ Tıpkı babası VI. Heinrich gibi Doğu'da hâkimiyet kurma düşüncesinde olan II. Friedrich, Hristiyanların imparatoru olarak Kudüs'ün kendi hâkimiyetinde olmasını istiyor, papanın ideolojisini ve kendisinin efendisi olduğu fikrini de kabul etmiyordu. Dolayısıyla dinî duygularla değil siyasî hedeflerini gerçekleştirmek için bu Haçlı Seferi'ne katılmayı plânlayan II. Friedrich'in öncelikle kendi ülkesindeki sorunları halletmeden sefere çıkması beklenemezdi.¹⁴⁶

II. Friedrich'in 1215'te Dördüncü Lateran Konsili'nde Haçlı yemini etmesine rağmen III. Innocentius onu muhtemel bir Haçlı lideri olarak görmüyordu. Ancak III. Honorius selefinden farklı olarak II. Friedrich'e çok umut bağladı ve aralarındaki sorunlara rağmen onu seferin lideri yapma girişimini üstlendi. 1218 yılına kadar Honorius, II. Friedrich'e mektuplar yazarak onu da Beşinci Haçlı Seferi'ne (1218-1221)

¹⁴³ Weiler, "Frederick II", s. 475.

¹⁴⁴ Vincent, **The Age of Hildebrand, TECH**, V, 368.

¹⁴⁵ Powell, "Church and Crusade", s. 254-255.

¹⁴⁶ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 191.

katılmaya çağırdı. Ancak bu tarihten itibaren, muhtemelen Kardinal Pelagius'tan Doğu'daki durumla ilgili haberler gelene kadar ona mektup yazmayı durdurdu.

Doğu'dan haberler geldiğinde papa, II. Friedrich'ten en azından Haçlı ordusunun ihtiyaç duyduğu takviye kuvvetlerini göndermesini istedi. II. Friedrich ise 12 Ocak 1219 tarihinde papaya yazdığı mektupta, Haçlı Seferi üzerine müzakere etmek için Magdeburg'da bir toplantı yapacağını, kendisinin sıkı bir Haçlı destekçisi olmasına rağmen Doğu'ya doğru yola çıkışını yaza kadar erteleyeceğini belirtti.¹⁴⁷ İmparatorun böyle bir fikrinin olmasına ve Almanya prenslerine Haçlı Seferi plânlandığını duyurarak onları Magdeburg'da düzenlenecek olan toplantıya çağırmasına rağmen gerçekte böyle bir toplantı hiç düzenlenmedi.¹⁴⁸ Bu durum ve II. Friedrich'in sefere çıkışını 21 Mart 1220 tarihine ertelemesi Honorius'u tekrar hayal kırıklığına uğrattı. Neyse ki, başlangıçta Pelagius'un kumandasındaki Haçlı ordusunun Doğu'daki başarıları ve Dimyat'ın ele geçirilmesi bu iki kişi arasındaki ilişkilerin daha da kötüye gitmesinin önünü almıştı.¹⁴⁹ Muhtemelen bu başarılar sayesinde papa, II. Friedrich'in 1220 yılındaki imparatorluk tacını giyme töreninde bir kez daha erteleme talebini kabul etti.¹⁵⁰

Mart 1221'de imparator Dimyat'taki Haçlı ordusuna yardım etmek için Bav-yera Dükü I. Ludwig kumandasında 500 şövalyeyi, Passau Piskoposu Ulrich de Andechs-Dissen, Baden Markisi Herman ve Kont de Brienne gibi önemli asillerle birlikte Mısır'a gönderdi.¹⁵¹ Ordusunu Doğu'ya gönderen II. Friedrich, kendisinin de onları takiben yola çıkacağını söylemesine rağmen seferini tekrar erteledi. İmparatorluk ordusunun sefere çıktığı haberini alması Honorius'un öfkelerini azaltsa da daha sonra Dimyat'ın kaybı haberine çok öfkelenmiş ve üzülmüştü. Papa, bu kaybın en

¹⁴⁷ Mektubun tam metni için bkz. Bréholles, **HDFS**, I-2, 584-586.

¹⁴⁸ Giles, **Frederick's Crusade**, s. 51; Abulafia, **Frederick II**, s. 128; Smith, **Honorius III**, s. 89; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 433.

¹⁴⁹ Powell, "Church and Crusade", s. 257.

¹⁵⁰ Ernoul, s. 310. İmparatorun bu sefer ertelemesinin sebebi Sicilya'daki Müslümanların isyanı idi.

¹⁵¹ "The Capture of Damietta, by Oliver of Paderborn", (İng. trc. Joseph J. Gavigan), **Christian Society and The Crusades, 1198-1229**, (ed. Edwards Peters), Philadelphia 1971, s. 111; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 146; Andrew Jotischky, **Crusading and th Crusader States**, New York 2017, s. 234.

büyük sorumlusu olarak II. Friedrich'i görüyordu. Ancak ilginçtir ki ömrünün sonuna kadar onun Haçlı lideri olacağı yönündeki umudunu yitirmedi.¹⁵²

Bu yıla kadar (1221) II. Friedrich'in Haçlı Seferi sorumluluğunu doğrudan üzerine almakta isteksiz davrandığı söylenebilir. Ancak bu tarihten itibaren, özellikle Dimyat'ın kaybında suçlu olduğu iddiasıyla karşı karşıya kalmışken, Hıristiyan dünyasında itibarının kaybolmaması için bu seferi gerçekleştirmenin gerekli olduğu bilincinde olacaktır. Aslında bu bilinç, Dimyat'ın kaybindan sonra imparatorun bilgilendirmek amacıyla papaya yazmış olduğu mektubunda açık bir şekilde görülmektedir. O, mektupta kutsal topraklara olan ilgisinin çok olduğunu, hatta bundan dolayı rahat edemediğini, bu yüzden de acilen yeni bir Haçlı Seferi için hazırlıklara başlayacağını söylemişti.¹⁵³

2. İmparator II. Friedrich'in Veroli ve Ferentino'daki Haçlı Seferi Yeminleri ve Papa III. Honorius'un Yeni Haçlı Seferi Çağrısı

Papa III. Honorius, Dimyat'taki başarısızlığın üzüntüsü içinde kendisini kaybetmeyerek hemen yeni bir Haçlı Seferi düzenlemek için harekete geçti. Tusculum Kardinal-Piskoposu Nicholas, papalık elçisi olarak¹⁵⁴ imparatorla görüşüp onu “*kutsal toprakları kurtarılmak üzere*” sefere çıkmak için bir tarih belirleme hususunda ikna etmekle görevlendirildi. Papa ayrıca II. Friedrich'e eşlik edecek Haçlı ordusunu toplamak umuduyla Fransa, İngiltere, İskoçya, İrlanda, Almanya, Macaristan, Toskana ve Lombardiya'ya yeni Haçlı Seferi'yle ilgili mektuplar gönderdi. Bu seferin tamamen imparatorluk seferi olmasını önlemek isteyen papa, Haçlı Seferi vaazları verecek vaizleri de görevlendirdi.¹⁵⁵

Papa III. Honorius, II. Friedrich ile yüz yüze görüşmenin mektuplaşma yoluyla iletişimden daha önemli olduğunun farkındaydı. Böylece, Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığından sonra yeni bir Haçlı Seferi'ni imparatorla müzakere etmek

¹⁵² Powell, “Church and Crusade”, 532.

¹⁵³ Mektubunun tam metni için bkz. Bréholles, **HDFS**, II, 206-207.

¹⁵⁴ Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 55

¹⁵⁵ Smith, **Honorius III**, s. 131, 133.

amacıyla Veroli (1222), Ferentino (1223) ve San Germano'da (1225) üç ayrı toplantı gerçekleşti.¹⁵⁶

Veroli'deki karşılıklı görüşmeler, 12-14 Nisan 1222 tarihleri arasında bir hafta boyunca sürdü. Burada uzun müzakereler sonucunda Verona'da diğer hükümdarların da katılacağı daha genel bir meclisin (*curia generalis*) toplanmasına karar verildi. “*Kutsal toprakları kurtarmak için belirlenmiş tarihte yola çıkacağına*” yemin ettikten sonra imparator krallığına geri döndü.¹⁵⁷ Görüşmeden kısa süre sonra papa, Templierlere mektup göndererek onların konuyla ilgili Alman Töton Tarikatı ile görüşmelerini ve irtibatta olmalarını istedi. İki gün sonra ise kilisenin, II. Friedrich'in Töton Tarikatı'na 200 ons altın bağışlamasını onaylaması ve şahsen papanın onları desteklemesi, o sıralarda tarikatın büyümesinde etkili oldu. Papa ile imparator arasındaki müzakerelerde de Töton Tarikatı'nın önemli bir rolü olduğunu görüyoruz.¹⁵⁸

Veroli'de gerçekleşen toplantının ardından hâlâ Doğu'da bulunan Pelagius ve Kudüs Kralı Jean de Brienne'e de 25 Nisan 1222'de toplantı hakkında bilgiler içeren mektuplar gönderildi. Papa onların, tecrübelerinden yararlanmak adına Verona'da 11 Kasım 1222'de gerçekleşmesi plânlanan ikinci toplantıya şahsen katılmalarını, katılamadıkları durumunda ise en azından temsilci göndermelerini istedi. Ayrıca Templier ve Hospitalierin liderleriyle birlikte Hermann von Salza¹⁵⁹ ve Kudüs patriği de toplantıya davet edildi.¹⁶⁰

II. Friedrich, Eylül'de yukarıda saydığımız delegeleri Verona'daki toplantıya getirmeleri için Akkâ'ya dört gemi gönderdi.¹⁶¹ Nihayet bu gemilerle İtalya'ya gelen delegeler Verona'da hazır bulunsalar da Papa Honorius'un bacağıyla alakalı sağlık sorunundan dolayı toplantı iptal edildi; yeni toplantı tarihi 1223 yılının Mart ayı olarak belirlendi ve toplantı yeri de Ferentino olarak değiştirildi. Ferentino'da

¹⁵⁶ Smith, **Honorius III**, s. 130

¹⁵⁷ Sancto Germano, s. 49-50

¹⁵⁸ Barbara Bombi, “The Teutonic Order and the Papacy”, **As Order Militares: Freires, Guerreiros, Cavaleiros, Actas do VI Encontro sobre Orders Militares**, (ed. Isabel Cristina Ferreira Fernandes), Palmela 2012, I, 460.

¹⁵⁹ II. Friedeich'in Haçlı Seferi'nde önemli rolü bulunan Hermann von Salza, Töton Tarikatı'nın dördüncü büyük lideridir. Bkz. Jürgen Sarnowsky, “Hermann von Salza”, **CE**, s. 579-580.

¹⁶⁰ Smith, **Honorius III**, s. 136.

¹⁶¹ **Estoire d'Eracles**, s. 355-356; “The Capture of Damietta, by Oliver of Paderborn”, **CSC**, s. 137; Marino Sanudo, s. 333.

yapılan toplantı sonucu iki önemli karar alındı: İmparator II. Friedrich, kutsal toprakları kurtarmak için 24 Haziran 1225 tarihinde Doğu'ya hareket edeceğine söz verip Kudüs Kralı Jean de Brienne'nın kızı Jolande ile evlenmeyi kabul etti.¹⁶²

Ferentino'daki toplantının ardından Haçlı Seferi'ne insan gücü sağlamak için Honorius, muhtemelen II. Friedrich'in isteği üzerine Nisan 1223'de Fransa Kralı Philippe Auguste (1180-1223)'e, İngiltere Kralı III. Henry (1216-1272)'ye, Macaristan Kralı II. Andreas'a, İsveç Kralı XI. Erik'e (1222-1229 ve 1234-1250) ve daha birçok hükümdara haber göndererek onları Haçlı Seferi'ne davet etti. Papa ayrıca enerjilerini Doğu'ya ordu göndermeye ayırmaları için o sırada birbiriyle düşman olan Fransa ile İngiltere arasında da barışı sağlamaya çalışıyordu. Zira imparator, bu iki ülke arasındaki çatışmaların Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine ve sefer için asker toplamaya engel olmasından endişeliydi.¹⁶³ 1223 yılının Nisan ayının sonunda ve Mayıs ayının başında Honorius, İngiltere Kralı III. Henry, Fransa Kralı Philippe Augustus ve Sicilya baronları dahil olmak üzere birçok yetkiliye mektup yazarak onların *peagia* (seyahat için verilen vergi) vergisinin Haçlı Seferi'ne katılmak için yola çıkanlardan alınmamasını istedi. Papa Honorius, Avusturya Dükü Leopold'a da mektup göndererek ondan II. Friedrich'in yapacağı Haçlı Seferi'ne katılmasını rica etti. Bu mektuplar Papa Honorius'un II. Friedrich adına Haçlı Seferi'ne katılımı mümkün olduğu kadar aktif hâle getirmek için yoğun çalıştığını gösteriyor.¹⁶⁴

Muhtemelen II. Friedrich'in daha önce seferlerini ertelemesi üzerine liderlik kabiliyetine olan güven sarsıldığı için Honorius'un bu çağrılarını, Avrupalı yöneticiler tarafından ciddiye alınmadı. Buna rağmen II. Friedrich hazırlıklara başlamayı ciddiyetle hızlandırdı. Bu arada Mısır'daki İskenderiye patriği Melkite'den (III. Honorius'un güvenilir bilgi kaynaklarından biri) 1223 yılında, papaya bir mektup gönderildi. Mektup, Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığının geniş açıklamasını ve Altıncı

¹⁶² **Estoire d'Eracles**, s. 355; Sancto Germano, s. 51-52. Marino Sanudo, s. 333. II. Friedrich'in önceki eşi Konstanze 1222 yılında Sicilya'da vefat etmişti. Bkz. Sancto Germano, s. 50-51

¹⁶³ Papa Honorius'un Fransa ile İngiltere arasında sulh yapılmasını istemesinin başka bir sebebi daha vardı. Bu sırada Fransa'nın güneyinde bulunan isyancı Albililerle mücadele devam ediyordu. Papa, Fransa'nın çabalarını bu işe yönlendirmesini istiyordu, bkz. Michaud, **The History of Crusades**, II, 267.

¹⁶⁴ Smith, **Honorius III**, s. 139-143.

Haçlı Seferi için tavsiye edilen yöntemleri içeriyordu. Papa bu tecrübî bilgilerin yeni Haçlı Seferi'nde işe yarayacağını savunuyordu.¹⁶⁵

Haçlı ordularını Doğu'ya nakletmek için gerekli olan gemilerin temin edilmesi amacıyla Honorius, Ancona, Cenova, Pisa ve Venedik'e mektuplar yazarak gemi talebinde bulundu. Ayrıca papa, Avrupa'da diğer ülkelere dağılan Haçlı vaizlerine de mektuplar yazarak onlara imparatorun sefere çıkmak için söz verdiği 1225'e kadar sefere davet duyurusunun yapılmasını istedi. Honorius ve II. Friedrich, Haçlı Seferi için Avrupa'nın genelinden asker toplamayı umut etseler bile, onların çabaları daha çok Almanya üzerine yoğunlaşmıştı.¹⁶⁶ 1224 yılının baharında, Haçlı Seferi için 10.000 yaya asker ve 2000 şövalye taşıma kapasitesinde olan 100 savaş gemisi ve 50 nakil gemisi artık hazırды.¹⁶⁷

Bu arada, Doğu'da bulunan Haçlıların en yakın müttefiklerinden olan Gürcüler de Azerbaycan ve Ermenistan bölgelerinde yaşayan Müslümanlarla sorunlarını çözmüş bulunuyorlardı. Thomas William Smith, 12 Mayıs 1224'ten önceki bir tarihte Haçlı Seferi'yle ilgili Gürcülerden gelen iki mektubun önemli olduğunu kaydeder.¹⁶⁸ Gürcistan Kraliçesi Rusudan'dan (1223-1245) gelen ilk mektupta, Tatarların saldırılarından dolayı Gürcülerin Beşinci Haçlı Seferi'nde iştirak etmedikleri, ancak II. Friedrich'in yeni Haçlı Seferi'ni bekledikleri açıklanmıştır.¹⁶⁹ Gürcistan valisi Ivané'den gelen ikinci mektup ise Kral IV. Giorgi'nin (1213-1223) öldüğünü ve II. Friedrich'in seferinde yardımcı olması için çok sayıda şövalyenin sağlanacağını belirtiyordu. Papa Honorius da 12 Mayıs 1224'te valiye cevap mektubu yazarak II. Friedrich'in Haçlı Seferi'nin yakın tarihte gerçekleşeceğini ve buna yönelik hazırlık yapmaları gerektiğini belirtti.¹⁷⁰

Papanın ve imparatorun Haçlı Seferi için yaptığı hazırlıklar, Beşinci Haçlı Seferi'nin başarısızlığından sonra II. Friedrich'in bu sefere öncekinden daha çok

¹⁶⁵ Powell, **Anatomy**, s. 93; Michaud, **The History of Crusades**, II, 265.

¹⁶⁶ Smith, **Honorius III**, s. 145, 147-148.

¹⁶⁷ Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 438.

¹⁶⁸ Smith, **Honorius III**, s. 149; ayrıca bkz. Michaud, **The History of Crusades**, II, 265.

¹⁶⁹ Peter Jackson, **The Mongols and the West, 1221-1410**, Harlow 2005, s. 59.

¹⁷⁰ Smith, **Honorius III**, s. 149.

önem verdiğini gösterir. Özellikle 1223 yılında gerçekleşen Ferentino toplantısında alınan evlilik kararı onu bu sefer için daha fazla istekli yapmış gibi görünüyor.

3. Kudüs Kralı Jean de Brienne'nin Avrupa Seyahati ve Kutsal Topraklar İçin Yardım Arayışı

Kızının imparator ile evlenmesi hususundaki müzakereler devam ederken Jean de Brienne, Avrupa seyahatine çıkarak çeşitli ülkelere ziyarette bulundu. Bu seyahati sırasında bazı temaslarda bulunmasından onun Avrupa'ya geliş sebebinin sadece papanın daveti olmadığı anlaşılabılır. Giles, Jean'ın Avrupa seyahatinde iki temel amacının olduğunu belirtir. Bunlardan ilki, Akkâ Krallığı'nın son Haçlı Seferi'nde kaybettiği malî ve askerî kaynaklarının geri kazandırılması; ikincisi ise Batı'nın Doğu'daki Haçlılara desteğinin devam etmesini sağlamaktır.¹⁷¹ Ayrıca Jean'ın en büyük endişelerinden biri de gelecekte gerçekleşecek Haçlı Seferi'nde kendisinin saf dışı bırakılma ihtimâlidir.¹⁷² Avrupa'ya giderken, müstakbel Doğu seferi sırasında kendi itibar ve otoritesinin güçlü olmasını sağlayacak ilişkiler kurmayı amaçlamış olabilir. Jean'ın Avrupa'ya gitmesinin diğer sebepleri ise krallığındaki Pisalı ve Cenovalı tüccarlar arasında patlak veren kavgalara bir çözüm aramak ve kızı Jolande için uygun bir koca bulmaktır.¹⁷³

Diğer taraftan papa ve imparatorun Jean de Brienne'i Batı'ya davet etmekteki amacı sadece Beşinci Haçlı Seferi sırasında meydana gelen olayları birinci elden dinlemek ve yeni düzenlenecek Haçlı Seferi için tavsiye almak değil, aynı zamanda onu Haçlı Seferi lehine etkili bir propagandacı olarak görmektir. Yani Jean, Doğu'daki durumlara bizzat şahit olan bir Haçlı olarak o zamanın Avrupa'sının dikkatini yeni düzenlenecek sefere yöneltmek ve özellikle İngiltere ve Fransa arasında barışın sağlanmasını hızlandırmak hususunda önemli bir role sahip olacaktı. Ancak bu

¹⁷¹ Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 70.

¹⁷² Ernoul, s. 318-319; Riley-Smith, **Feudal Nobility**, s. 137.

¹⁷³ Giles, **Frederick II's Crusade**, s.70. Runciman, (**Haçlı Seferleri**, III, 152), kralın Batı'ya yaptığı seyahatin amacını “papa ile krallığına yapılacak müstakbel yardım hususunda görüşmek” ve “genç kızı Jolande için koca aramak” olarak belirtir. La Monte, (**Feudal Monarchy**, s. 56) ise asıl amacın kızına koca bulmak olduğunu savunur.

muhtemelen sevemediği bir rol olduğu için Jean bir arabulucu olarak değil, kendi krallığı için yardım sağlamak niyetiyle Fransa'ya gitmeye karar verdi.¹⁷⁴

Haziran 1223'te Fransa'da ziyarette bulunan Jean de Brienne, büyük bir tören ve saygıyla karşılanmasına¹⁷⁵ rağmen Kral Philippe, Fransa ve İngiltere arasında sabit bir barışın olmadığı ve bu konuda garantinin de sağlanmadığı sürece Haçlı Seferi'nde yer almayacağını bildirdi. Philippe'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu VIII. Louis (1223-1226) de bu konuda babasının tutumunu sergiledi.¹⁷⁶

Fransa'dan sonra İngiltere'ye seyahat eden Jean de Brienne, Kral III. Henry'den çok sayıda hediyeler alsa da Haçlı Seferi konusunda ondan da olumsuz yanıt aldı.¹⁷⁷ Son olarak, Canterbury'de bulunan Aziz Thomas Becket türbesini de ziyaret eden Jean, İngiltere'den ayrıldı.¹⁷⁸

Fransa ve İngiltere'den umudunu kesen Jean, bir süre Fransa'da kaldıktan sonra İspanya'ya giderek Aziz James'in türbesini ziyaret etti. Kral Jean, Kastilya Kralı III. Ferdinand (1201-1252) tarafından iyi karşılandı ve onun kız kardeşi Berengaria ile evlendi.¹⁷⁹ Bu evlilik onu Avrupa'nın asil ailelerine akrabalık bakımından bağlasa da Haçlı Seferi konusunda olumlu bir adım sayılmazdı.

Jean, tüm bu çabalarının karşılığında siyasî ve askerî olarak herhangi bir yardım sağlamayı başaramasa da Avrupa'daki seyahatinde maddi açıdan kârlı çıktı. Zira Kral Philippe Auguste, ölüm yatağındaiken, kutsal topraklara 150.000 gümüş mark bağışladı ve bunların 50.000 mark Kral Jean'ın, 50.000 mark Hospitalierlerin, 50.000 mark da Templierlerin olmak üzere dağıtılmasını vasiyet etti.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Giles, *Frederick II's Crusade*, s. 70-71.

¹⁷⁵ *Estoire d'Eracles*, s. 356; Marino Sanudo, s. 334; Ernoul, s. 319.

¹⁷⁶ Giles, *Frederick II's Crusade*, s. 72.

¹⁷⁷ Jean de Brienne'nin İngiltere'ye seyahat tarihi hakkında kaynaklar arasında tutarsızlık mevcuttur. İngiliz kronik yazarı Matthæi Parisiensis'e göre, (III, s. 82), Kral Jean, İngiltere'ye 7 Temmuz 1223 tarihi civarında gelmiş. Ernoul, (s. 319) ise Fransa Kralı Philippe'nin ölümünden önce Jean'ın İngiltere'ye gittiğini belirtir. Ancak çoğu kaynak, Jean'ın 14 Temmuz tarihinde Philippe ölüm döşeğindeyken onun yanında olduğunu ve 6 Ağustos tarihinde yerine geçen VIII. Louis'in taç giyme törenine de iştirak ettiğini belirttiği için Ernoul'un belirttiği tarih ihtimâl dışıdır.

¹⁷⁸ Giles, *Friedrick II's Crusade*, s. 73.

¹⁷⁹ *Estoire d'Eracles*, s. 356; Ernoul, s. 319; Marino Sanudo, s. 334.

¹⁸⁰ *Estoire d'Eracles*, s. 356.

Kral Jean, uzun bir Avrupa seyahatinin ardından yeni karısı ile birlikte İtalya'ya dönüp onurlu bir şekilde karşılandığı Capua'ya geldi ve bir süre buradan oturduktan sonra Apulia'ya geçerek orada İmparator II. Friedrich'i bekledi.¹⁸¹

4. İmparator II. Friedrich'in San Germano'da Son Kez Haçlı Seferi Yemini Etmesi ve Evlilik Yoluyla Kudüs Kralı Unvanını Alması

Papalık ile imparator arasındaki üçüncü toplantı 25 Temmuz 1225 yılında, San Germano'da gerçekleşti. Ancak bu toplantıya Papa III. Honorius bizzat katılmayarak kendisini temsilen Piskopos Pelagius'u ve papaz Gualo'yu gönderdi. Toplantıda II. Friedrich, iki yıl sonra, yani Ağustos 1227'de şahsen Haçlı Seferi'ni gerçekleştireceğini, bu sefere iki yıl için 1000 şövalye sağlayacağını, bunun yanı sıra 100 *chelandri* (özel bir tür savaş gemisi) ve 50 tane tam teçhizatlı savaş gemisi temin edeceğini kabul ederek San Germano Kilisesi'nde, Alman prenslerinin ve krallığın bazı başrahiplerinin ve baronlarının huzurunda bunları gerçekleştireceğine yemin etti. İmparator ayrıca bu koşulları yerine getiremediği durumda, aforoz edilmeyi de kabul etti.¹⁸² II. Friedrich, 100.000 altın ons da güvence olarak Kudüs Kralı Jean'a ile Kudüs Patriği Gerold de Lausanne ve Alman Töton Tarikatı lideri Hermann von Salza'ya vermeyi de kabul etti.¹⁸³

İmparator II. Friedrich ile Kral Jean'ın kızı Jolande'nin evlilik müzakereleri tamamlanmış ve nikahın gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Daha önce, Kral Jean kızı için uygun bir koca ararken, Töton Tarikatı lideri Hermann von Salza evlilik için en uygun kişinin imparator olduğunu belirtmiş ve Jean'ın krallık üzerindeki niyâbetini de koruyacağını kendisine vaat ederek kralın tereddütlerini ortadan kaldırmıştı.¹⁸⁴ Aslında bu iki çiftin evliliği yeni Haçlı Seferi için kaçınılmaz bir fırsattı. Bunun farkında olan Papa Honorius da bundan dolayı memnuniyetini bildirmiş, imparatorla

¹⁸¹ Sancto Germano, s. 55.

¹⁸² Sancto Germano, s. 55.

¹⁸³ Thomas F. Madden, **The New Concise History of the Crusades**, New York 2014, s. 147; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", HC, II, 440.

¹⁸⁴ **Estoire d'Eracles**, s. 358.

bizzat kendisi bu konuyu konuşarak bu evliliği onaylamıştı.¹⁸⁵ Zira Kudüs kraliçesinin kocası olan II. Friedrich'in şimdi Haçlı Seferi'ni erteleme şansı yoktu.¹⁸⁶

1225 yılının Ağustos ayında II. Friedrich, papanın da onayıyla Capua başpiskoposu Yohannes'i kendisine vekil tayin ederek Malta Kontu Heinrich refakatinde 14 imparatorluk galerisi ile birlikte artık on dört yaşında bulunan genç Kraliçe Jolande'yi İtalya'ya getirmek için Akkâ'ya gönderdi. Akkâ'da Jolande, Kutsal Haç Kilisesi'ne getirildi ve Capua başpiskoposu imparatorun vekili sıfatıyla nikahı kıydı. Daha sonra Sûr'a getirilen Jolande, Patrik Raoul de Merencourt tarafından kraliçe tacı giydi. Tac giyme töreninde Sûr başpiskoposu Simon de Maugastel, Sayda Lordu Balian de Sidon,¹⁸⁷ Kaysâriya Lordu Walter, krallık askerî görevlisi Eude de Montbeliard ve çok fazla şövalye mevcuttu. Törenden sonra genç kraliçe, "*Kardeş Henry olarak bilinen ve kraliçeye hizmet etmek ve onu korumakla görevlendirilen Alman Hospitalierlerin bir kardeşine emanet edildi*". Sûr'dan ayrılan kraliçe denizi geçerek Apulia'da bulunan Brindisi'ye geldi. Bu yolculukta ona Sûr başpiskoposu Simon de Maugastel, Balian de Sidon, Daniel de Terre Monde ve ülkenin diğer şövalyeleri eşlik etti.¹⁸⁸

Kraliçenin gelişini Brindisi'ye yakın olan Oria Kalesi'nde bekleyen İmparator II. Friedrich ve Kral Jean de Brienne, onun geldiğini duyduklarında hemen Brindisi'ye geldiler. Çok geçmeden şehir katedralinde imparator ile Jolande'nin düğünü yapıldı.¹⁸⁹

Düğünün olduğu gece imparator, Jean'ın kızı Jolande ile birlikte gelen yeğenine asıldı ve onunla yasadışı ilişkide bulundu. Jolande, durumu babası Jean de Brienne'ye anlattığında öfkeden deliye dönen kral kızını teselli ettikten sonra konuşmak için imparatorun huzuruna çıktı ve ona ağır hakaretlerde bulundu. Bunu gören imparator öfkelenerek Jean de Brienne'den Kudüs Krallığı'nın nâibliğini ve Fransa kralının kutsal topraklar için miras bıraktığı paraları iade etmesini talep etti.¹⁹⁰ Hermann

¹⁸⁵ Ernoul, s. 318

¹⁸⁶ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 152.

¹⁸⁷ Balian de Sidon, Doğu'daki Haçlı dünyasında o dönemin en önemli şahıslarından biridir. Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'in yeğenidir. Bkz. Peter W. Edbury, "Balian of Sidon", **CE**, s. 144.

¹⁸⁸ **Estoire d'Eracles**, s. 357.

¹⁸⁹ **Estoire d'Eracles**, s. 359

¹⁹⁰ Ernoul, s. 320. Ernoul burada imparatoru yermek adına biraz abartılı bir dil kullanmış olabilir.

von Salza'nın, kendisinin niyâbetinin devam edeceği hususunda güvence vermesinden dolayı bu işi gönül rızası ile kabul eden kral, şimdi bu çirkin durum karşısında daha çok şaşkına uğramıştı. İmparator ona, krallığın niyâbeti hakkında bizzat kendisinin bir vaatte bulunmadığını bildirdi. Gerçekten de herhangi bir yazılı belge mevcut değildi. İmparatorun bu ihanetine rağmen kızı Jolande artık bir kere evlenmiş olduğu için bu işin geri dönüşü de yoktu. Ertesi gün II. Friedrich'in karısı ile birlikte, krala haber vermeden Brindisi'den ayrılması ve Foggia'ya geçmesi onu çok üzdü. Papanın da bu duruma çok üzülmesine ve II. Friedrich'in güvenilmez birisi olduğunu bir daha görmesine rağmen Jean için Toscana'daki kilisenin arazilerini, gelirleriyle geçimini sağlamak için ona vermekten başka bir şey yapamadı.¹⁹¹

Bu olaylardan kısa süre sonra Roma'dan ayrılan Jean, İtalya'ya, Bologne le Crasse'a giderek karısıyla birlikte oraya yerleşti. Lombardiyalılar da kralın oraya yerleştiğini duyunca onu ziyarete geldiler ve saygı gösterdiler.¹⁹²

Artık krallık niyâbetini Jean'ın elinden alan imparatorun isteği üzerine Balian de Sidon ve Suriye'den gelen diğer şövalyeler kendisine bağlılık yemini ettiler. II. Friedrich, ayrıca Melfi piskoposunu, 300 gemi eşliğinde, Kont Berart Gentile ve Kont Stephen Cotrone ile birlikte ülkedeki diğer asillerden de sadakat yemini alması için Akkâ'ya gönderdi. Daha önce Jean de Brienne'nin *baillilik* görevini yapan Eude de Montbeliard, imparator adına aynı görevde kaldı.¹⁹³

II. Friedrich'in evlilik yoluyla Kudüs Krallığı'nı ele geçirmesi, onun gelecekte yapacağı Haçlı Seferi'nin de istikamet ve stratejisini değiştirdi. Bu evlilikten önce Haçlı Seferi'nin Mısır'a yapılmasının ve oradaki İslâm otoritesinin mağlup edilmesinin önemi üzerinde durulurken II. Friedrich'in krallık tacını giymesi durumu değiştirdi. Artık Kudüs onun doğrudan hedefi hâline geldi. Hristiyan dünyasının sembolik başkenti Kudüs'ü ele geçirmesi durumunda II. Friedrich, sahip olduğu seküler imparator unvanına manevi bölgelerin kralı statüsünü de ekleyecekti.¹⁹⁴ Altıncı Haçlı

¹⁹¹ *Estoire d'Eracles*, s. 359-360.

¹⁹² Ernoul (s. 321), bu olaylardan sonra kralın bu hareketlerine çok öfkelenen imparatorun, “*Karısı Jolande'yi çok şiddetle dövdüğünü ve “az kalsın karısının karnındaki bebeği düşüreceğini”*” belirtse de diğer kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmadı.

¹⁹³ Ernoul, s. 359.

¹⁹⁴ Giles, *Frederick II's Crusade*, s. 27; Jotischky, *Crusading and th Crusader States*, s. 237; Van Cleve, “The Crusade of Frederick II”, *HC*, II, 444.

Seferi'nin istikametini belirleyen bu durum muhtemelen, II. Friedrich'in Mısır Sultanı el-Kâmil ile daha özenle müzakere yapmasına ve Kudüs'ü bir şekilde ele geçirmek için barış görüşmelerinde bulunmasına iten sebeplerden biridir.

5. İmparator II. Friedrich'in Müslümanlarla İlişkisi ve Eyyûbî Sultanı el-Kâmil ile Müzakereleri

Kendi döneminin yöneticilerinde bulunmayan sıra dışı bazı özelliklere sahip olan II. Friedrich'in en çok dikkat çeken yanı Müslümanlarla olan ilişkisi ve İslâm bilim ve kültürüne hâkim oluşudur. Bu özellik hem geçtiğimiz yüzyıllarda hem de günümüzde tarihçiler ve araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuş, hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. İngiltereli kronik yazarı Matthæi Parisiensis tarafında “*stupor mundi*” (dünya harikası)¹⁹⁵ olarak tanımlanan imparator hem kendi döneminin hem Rönesans ve Aydınlanma Dönemi'nin hem de günümüzün birçok tarihçisini, sanatçısını ve aydınını kendi olağanüstü kişiliği ve bilgeliği ile etkilemişti. İslâm kültür ve medeniyetine olan ilgisini ve Müslümanlarla ilişkisini anlamak için onun yetişmiş olduğu dönemin Sicilya ada-ülkesinden kısaca bahsedilmesi gerekir.

Eski Yunan, Roma ve Bizans hâkimiyetinde bulunmuş ve dolayısıyla bu ulusların kültürlerinden etkilenmiş Sicilya Adası, 827 yılında başlayıp 902 yılında sona eren saldırılar sonucu Müslümanlar tarafından tamamen fethedilerek İslâm topraklarına dahil edilmişti.¹⁹⁶ Normanların 1061 yılında Sicilya'yı işgâl etmesine kadar burada üç Arap hânedanı hüküm sürdü: Ağlabîler, Fâtımîler ve Kelbîler. 909-916 yılları arasında gerçekleşen mücadeleler sonucu Ağlabîlerin hâkimiyetine son veren Fâtımîler adayı tamamen ele geçirmişlerdi. Fâtımîler tarafından vali olarak tayin edilen Sâlim b. Ebî Râşid, adayı 20 yıl başarılı bir şekilde yönetti. 947'de çıkan isyanı bastırmak için Sicilya valisi olarak görevlendirilen Hasan b. Ali el-Kelbî, adada

¹⁹⁵ Parisiensis, *Chronica Majora*, V, 196.

¹⁹⁶ Aziz Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, Edinburgh 1975, s. 1-7; Yusuf Yıldız, “15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya'da Müslümanlar”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 40, s. 69.

90 yıl hüküm süren yarı bağımsız Kelbîler devletini kurdu. Adadaki hâkimiyet 1061 yılından itibaren Hristiyan yöneticilerin eline geçti.¹⁹⁷

Yaklaşık iki asırlık Arap hâkimiyeti döneminde, adayı kendi vatanına dönüştüren Müslümanlar ve İslâm medeniyeti, Sicilya'nın toplamsal ve kültürel yapısını derinden etkiledi. Adada genel olarak Müslümanlarla Kitap Ehli (Yahudiler ve Hristiyanlar) zimmî statüsü kapsamında barış ve hoşgörü çerçevesinde yaşamayı başarmışlardı. Müslümanların etkisi, çeşitli alanlarda, özellikle mimaride, bilimde ve toponomide (yer isimlerinde) kendisini daha belirgin göstermiştir.¹⁹⁸

Hristiyan hâkimiyeti altında da varlıklarını sürdüren Müslümanlar, başlarda asimile ve baskı tehlikesiyle karşılaşmamışlardır. Özellikle Kral II. Roger (1130-1154)'nin Müslümanlara karşı özel bir ilgisi vardı ve onların yaşayabileceği hoşgörü hayat şartlarını muhafaza etmeye çalışmıştır.¹⁹⁹ Bu hoşgörü döneminde birçok bilimsel eser Arapçadan Lâtinceye çevrilmiş ve adanın kültürel gelişimini etkilemişti. Ancak XII. yüzyılın yarısından itibaren bu hoşgörü, baskı ve asimilasyona dönüşmüş, II. Roger bile adayı Hristiyanlaştırma plânları yapmaya başlamıştır.²⁰⁰

Tüm baskılara ve asimilasyonlara rağmen Sicilya'da İslâm kültürünün etkisi ve Müslümanların varlığı hâlâ devam etmekteydi. II. Friedrich, işte böyle siyasî ve kültürel geçmişe sahip bir adada dünyaya gelir ve çocukluğunu burada geçirir. O, yukarıda da anlatıldığı gibi anne ve babasını daha çocuk yaşta kaybettiği için yetim ve öksüz kalır, böylece güç kavgalarının yaşandığı siyasî bir ortamda yaşı küçük olduğu için iktidar ve menfaat için kullanılır.²⁰¹

¹⁹⁷ Murat Öztürk, *Fâtımîlerin Deniz Gücü*, s. 64; Yusuf Yıldız, "15. Yüzyıla Kadar", s. 70; Mahmut H. Şakiroğlu, "Sicilya", *DİA*, XXXVII, 138. Sicilya'nın Müslümanlar tarafından fethi hakkında geniş bilgi için bkz. Mevlüt Poyraz, *Sicilya Adası ve Güney İtalya'nın Müslümanlar Tarafından Fethi (31-296/652-909)*, (basılmamış doktora tezi), Erzurum 2015.

¹⁹⁸ Joseph Farrel, *Sicily, A Cultural History*, Oxford 2012, s. 21-23; Ahmad, *A History*, s. 44-45.

¹⁹⁹ Seyhun Şahin, *Sicilya'da Normanlar ve Müslümanlar*, İstanbul 2016, s. 256.

²⁰⁰ Ian Almond, *Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians Across Europe's Battlegrounds*, London/New York 2009, s. 53-54; Yusuf Yıldız, "15. Yüzyıla Kadar", s. 72-73.

²⁰¹ Kantorowicz, *Frederick the Second*, s. 25; Allshorn, *Stupor Mundi*, s. 28; Abulafia, *Frederick II*, s. 94-95. Kantorowicz, (*Frederick the Second*, s. 25-29), II. Friedrich'in hayatının bu dönemini geniş bir şekilde anlatıyor. Hatta, II. Friedrich'in sefil bir yaşamı olduğunu söyleyerek daha da abartılı olayları kaydeder. Ancak kendisinden sonraki tarihçiler bu durumu kabül etmeyerek daha makul bir açıklama yaparlar.

Birçok tarihçiye göre bu şekilde çocuk yaşta başıboş bırakılan ve bir kenara itilen II. Friedrich, Polermo sokaklarında serbest dolaşmış, istediği kişilerle tanışmakta serbest olmuştur. O, bu sırada Müslümanlarla tanışmış ve onlardan derinden etkilenmiştir. Hatta bazı tarihçiler II. Friedrich'in ilk eğitiminin Müslümanlardan tahsil ettiğine, daha sonraki eğitimini Hristiyanlardan aldığına inanmaktadır.²⁰² Bu durum birçok kaynak tarafından da belirtilmiş olmasına rağmen David Abulafia başta olmak üzere bazı tarihçiler II. Friedrich'in ilk eğitimini Müslüman bir alimden almadığını, ayrıca onun döneminde adadaki kültürel karışımında Müslümanların daha az etkili olduğunu kabul eder.²⁰³

Müslümanlarla ilk temasını daha çocukken yaşayan II. Friedrich'in yukarıda da görüldüğü gibi Müslümanlardan eğitim alıp almadığı konusu tartışmalıdır. Öncelikle neredeyse tüm kaynaklar tarafından II. Friedrich'in çocukluğundan beri bilim aşkı ve öğrenme isteğine sahip olduğu ve hâkimiyete gelmeden önce ilim tahsil ettiği belirtilmiş olduğunu kabul edelim. II. Friedrich'in entelektüel ve kültürel birikime sahip olduğunu, bazı Müslüman alimlere yönelttiği sorulardan da anlayabiliriz. Zira Arap tarihçi İbn Vâsıl'ın, *“imparator ile el-Kâmil arasındaki mektuplaşmalar çeşitli alanlardaydı ve bu konuşmalarda imparator, el-Kâmil'e hikmet, geometri ve matematik problemleri hakkında sorular yöneltirdi.”*²⁰⁴ tarzında ifade etmesi bu ilgi ve birikimin doğruluğunu ispatlar. O, ayrıca 1224 yılında Avrupa'da ilk devlet üniversitesi olan Napoli Üniversitesi'ni kurdurmuş²⁰⁵ ve buraya Arapça elyazması koleksiyonu bağışlayarak İbn Rüşt ve İbn Sînâ dahil bazı dehaların eserlerinin çevrilmesini istemiştir.²⁰⁶ II. Friedrich'in ilmî birikimini yansıtan bir diğer örnek ise dönemin büyük İslâm alimlerinden biri olan İbn Sebîn'e göndermiş olduğu derin ilmî sorulardır.²⁰⁷ Parlak bir zekaya sahip olan imparatorun, Fransızca, Almanca, İtalyanca,

²⁰² Kantorowicz, **Frederick the Second**, s. 27-28; Allshorn, **Stupor Mundi**, s. 29; Gümeç Karakum, “II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslâm Dünyası İle İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması”, **Belleten**, LVII, Sayı 219, s. 456.

²⁰³ Abulafia, **Frederick II**, s. 252.

²⁰⁴ İbn Vâsıl, IV, 242.

²⁰⁵ Sancto Germano, s. 54.

²⁰⁶ Zeki Tez, **Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları**, Ankara 2001, s. 259.

²⁰⁷ İmparatorun sorduğu sorular ve İbn Seb'in'in verdiği cevaplar daha sonra, “el-Kelâm ale'l-Mesâilî's-Sıkilliyye” adıyla kitap hâline dönüştürülerek şöhret kazandı. Bu kitap Şerafeddin Yaltkaya tarafından Türkçeye tercüme edildi, bkz. İbn Seb'in, **Sicilya Cevapları**, (Tr. trc. Şerafeddin Yaltkaya), İstanbul 2013.

Lâtince ve Grekçe dillerine hâkim olmasının yanı sıra Arapçayı da çok iyi bildiği belirtilmiştir.²⁰⁸

II. Friedrich'in böyle bir bilgiye sahip olması, onun Müslümanlardan eğitim aldığı gösteren en önemli delildir. Çünkü neredeyse tüm tarihçiler tarafından kabul edilen bir gerçek var ki kilisenin mutlak hâkimiyetinin akılcılık ve bilimsellik karşısı olmasından ve hatta ilim kitaplarının okunmasını zaman zaman yasaklamasından dolayı Ortaçağ Hıristiyan toplumları genellikle Müslümanlardan bu konuda geri kalmışlardı. Dolayısıyla, bahsettiğimiz dönemde, II. Friedrich'in hayranlık uyandıran bilgi ve birikimine, öncelikle Müslüman bilginler sahipti. Kaynaklar imparatorun kişiliğine yön veren hocasının kim olduğu ve ilk eğitimini hangi dine mensup şahıstan aldığı konusunda net bir bilgi vermeseler de Hıristiyan bir eğitimcinin yanı sıra Müslüman bir bilginden de ders aldığı ve İslâm kültüründen bir ölçüde etkilendiğini kabul edebiliriz.²⁰⁹ Arap kaynakları arasında İbn Vâsıl tarafından kaleme alınan *Müferricü'l-Kürûb*'da imparatorun Müslümanlara yönelik olumlu bir meylinin olduğuna ve bu durumun onun yetişmiş olduğu Sicilya coğrafyasındaki İslâm kültürünün etkisinden kaynaklandığına vurgu yapılır.²¹⁰ Haçlı Seferlerini Müslümanlar açısından ele alan Carole Hillenbrand ise II. Friedrich'in "*Müslüman yanlısı olarak suçlanmasına varacak ölçüde Arapçaya ve İslâm'a açıkça ilgi duyduğunu*" kaydeder.²¹¹

Bütün bu özellikleri, tarihçilerin onun bir Müslüman olduğu yönündeki tartışmalarına yol açmıştır. Onun Müslüman olduğu yönündeki söylentileri bazı kaynaklar da onaylamış olabilir. Örneğin İbnü'l-Furât, II. Friedrich'in "*bir gizli Müslüman olduğu*" ile ilgili söylentilerin çıktığını kaydeder.²¹² Çağdaş tarihçileri arasında

²⁰⁸ Kantorowicz, **Frederick**, s. 185, Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 154; Abulafia, **Frederick II**, s. 252.

²⁰⁹ II. Friedrich'in eğitim ve öğretimini, özellikle çocukluk döneminde Müslümanlarla olan ilişkisi hakkında daha geniş ve makul tartışma için bkz. Yusuf Yıldız, "Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250) ve İslâm Bilim Mirası", **Journal of History Studies**, IX, Sy. 1, s. 175-197; Karş. Dorothea Weltecke, "Emperor Frederick II, Sultan of Lucera, Friend of the Muslims, Promoter of Cultural Transfer: Controversies and Suggestion", **Cultural Transfer in Dispute: Representations in Asia, Europe and the Arab World since the Middle Ages**, ed. Jörg Feuchter, Frankfurt 2011, s. 85-106. Bunların propaganda açısından değerlendirilmesi için ayrıca bkz. James M. Powell, "Frederick II and the Muslims: The Making of an Historiographical Tradition", **Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages**, Leiden 1995, I, 261-269.

²¹⁰ İbn Vâsıl, IV, 234.

²¹¹ Carole Hillenbrand, **Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri**, (Tr. trc. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2015, s. 364.

²¹² İbnü'l-Furât, s. 39.

da bazıları, bu konuda II. Friedrich'in ya bir Müslüman olduğunu ya da en azından İslâm'a meylettğini belirtmişlerdir. Bizce, Müslümanlarla iyi ilişkileri ve İslâm kültür ve bilim mirasına bu kadar hâkim olması, onun Müslüman olduğunu elbette göstermez. Zira diğer taraftan birçok kaynak ve araştırmacı da onun Hristiyan olduğunu, bu spekülasyonların papalığa karşı düşmanca tavrından dolayı ortaya çıktığını bildirir.²¹³ Ayrıca onun İslâm hayranlığı hakkında anlatılan birçok öykü²¹⁴ de Hristiyan dünyasındaki hasımlarının eline onu karalamak için iyi bir malzeme veriyordu. Bu da onun Müslüman olmasıyla ilgili söylentilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

Öte taraftan II. Friedeich'in İslâm'a olan ilgisi, onu herhangi bir kötü niyete sahip olmayan bir hükümdar ve "İslâm dostu" bir Hristiyan yapmıyordu. O, kendi Haçlı Seferi'nin başarısını garanti altına almak için bu etkileyici bilgisini, el-Kâmil ile müzakereleri sırasında kullanmış ve genel olarak Müslümanları etkilemek için bunu oyunun bir parçası hâline getirmiş olabilir.²¹⁵ İslâm tarihçisi olarak bilinen Paul M. Cobb da dönemin en büyük Avrupalı imparatoru olan II. Friedrich'in bu ilgi, bilgi ve birikiminin Müslüman bilim adamlarını etkilemesinin gayet doğal olduğunu savunarak imparatorun "*Arapça bilmesi ve İslâm kültürüne hayranlığını sergileyen gösterilerde bulunması, Eyyûbî Levant'ı ile yakın bağlar kurup uygun bir barış anlaşmasına ulaşmak açısından çok değerli yöntemlerdi*" diye ifade eder.²¹⁶ Zira Müslümanlarla iyi ilişkilerine ve İslâm'a olan ilgisine rağmen II. Friedrich, Sicilya'da büyük dedesi I. Roger ve dedesi II. Roger'in uyguladığı Müslümanları Hristiyanlaştırma politikasını devam ettirmişti. Ayrıca otoritesini güçlendirmeye çalışırken Müslümanlarla da şiddetli mücadeleye girişmiş ve onları sürgüne yollamıştır.²¹⁷ Zaten

²¹³ Yusuf Yıldız, "Filozof Kral", *Journal of History Studies*, s. 189-193.

²¹⁴ Bu öykülerden bir kaçını da II. Friedrich'in Kudüs'ü ele geçirdikten sonra orada yaşanan bazı olaylarla ilgilidir. Bununla ilgili Üçüncü Bölüm'de bilgi verilecektir.

²¹⁵ II. Friedrich'in Müslümanların ilgisini çekme taktiği işe yaradığı gibi görünüyor. Hillenbrand, II. Friedrich'i Ortaçağ Müslüman yazarlarınca en çok övülen beş Frank önderinden biri olduğunu belirtir. (Diğerleri şunlardır: Kudüs Kralı II. Baudouin (Küçük Baudouin), İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard, Fransa Kralı Saint IX. Louis ve II. Friedrich'in oğlu ve halefi Manfred). Bkz. Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden*, s. 362-366.

²¹⁶ Paul M. Cobb, *Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (Tr. trc. Ekin Duru), İstanbul 2018, s. 306.

²¹⁷ David Abulafia, "Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II's Relations with Jews and Muslims", *Studies in the History of Art, Symposium Papers XXIV: Intellectual Life at the Court of Frederick II Hohenstaufen* (1994), XLIV, 215. İmparator II. Friedrich'in Sicilya'daki Müslümanlarla mücadelesi için bkz. Ahmad, *A History*, s. 82-85; David Abulafia, "The End of the Muslim Sicily", *Muslims Under Latin Rule*, (ed. James M. Powell), Princeton 1990, s. 103-134.

imparatorun Haçlı Seferi'ni sürekli ertelemesinin sebeplerinden biri de Sicilya'da Müslüman isyancılarla mücadele etmesidir.

Nihayet, II. Friedrich'in Müslümanları tanınması ve İslâm kültürüne hâkim olması Haçlı Seferlerinin gidişatını değiştirmiş, savaş ve kanla dolu olan bu seferlerin tarihinde Müslüman bir hükümdarla – Mısır Sultanı el-Kâmil ile – sıra dışı bir müzakere ve anlaşma zemini yaratmıştı.

II. Friedrich ile Sultan el-Kâmil arasında elçiler vasıtasıyla karşılıklı görüşmelerin en ayrıntılı içeriğini Arapça kaynaklar vermektedir. Ancak bildiğimiz kadarıyla bu kaynaklar söz konusu görüşmelerin 1226 yılında başladığını gösteriyor, daha öncesinde görüşmelerin olup olmadığı kaydedilmiyor. Bu tarihten önce imparator ile sultanın elçiler veya mektuplar vasıtasıyla karşılıklı görüşmesinin olup olmadığı da ilim dünyasında tartışılmaktadır.

Altıncı Haçlı Seferi'ni II. Friedrich ile Sultan el-Kâmil arasındaki diplomatik görüşmeler bağlamında ele alan Hiroshi Takayama, konuyla ilgili bir makalesinde İtalyan tarihçi Michele Amari'nin, “*bu iki lider arasındaki ilk görüşmenin 1217 yılında gerçekleştiği*” açıklamasını aktarır. Ayrıca Amari'nin bu bilgiyi, II. Friedrich'in Cefalu Katedrali'nin duvarındaki mozaikler üzerine kazılan sözüne dayandırdığını belirtir. Bu mozaikler bugün kayıp olsa da XVII. yüzyılda yaşamış İtalyan tarihçi Pirro'nun 1641 yılında yayınladığı kitabındaki gözlemlerinde okunabilmektedir. Pirro'nun bu kitabındaki bilgiye göre, mozaikte II. Friedrich'in Cafelo Piskoposu John Cicala'ya söylediği “*Babylonia'ya²¹⁸ ve Dimaşk'a git, Paladinus'un oğullarını²¹⁹ ara ve onlara sözlerimi cesur bir şekilde anlat*” sözü yansıtılmıştır. Takayama, kayıp bir mozaik dayanan bu bilginin güvenilir olmadığını belirtse de 1226 yılından önce de iki taraf arasında görüşmelerin olduğu ihtimâlini inkâr etmemiştir.²²⁰

Ancak çoğu Arap kaynağı, İmparator II. Friedrich ile Sultan el-Kâmil arasındaki ilk görüşmeden 1226 (624) yılındaki olayları anlatırken bahseder. Kaynaklara

²¹⁸ *Babylonia*: Kahire kenti, Ortaçağ Avrupası'nda Babylonia olarak bilinirdi. Bunun sebebi, Kahire'nin yanında bulunan Eski Roma'ya ait Nil-Babylonia Kalesi'dir. Bkz. Christopher Corédon, Ann Williams, *A Dictionary of Medieval Terms and Phrases*, Cambridge 2004, s. 27-28.

²¹⁹ *Paladinus'un oğulları*: Sultan el-Âdil'in oğulları el-Kâmil ve el-Muazzam kastedilmiştir.

²²⁰ Hiroshi Takayama, “Frederick II's crusade: an example of Christian-Muslim diplomacy”, *Mediterranean Historical Review*, XXV, Sy. 2, s. 170-171. Makalede bahsi geçen yazarın çalışması: Michele Amari, *Storia dei Musulmani di Sicilia*, Floransa 1854-1872, III.

göre ilk elçilik heyeti, imparator tarafından birçok değerli hediyelerle birlikte 1226 yılında sultana gönderdiği heyettir;²²¹ ancak hakkında çok geniş bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen II. Friedrich, el-Kâmil'in kardeşi el-Muazzam ile başının dertte olduğunu bilmesine rağmen bu elçilik heyeti onunla Kudüs üzerine kesin bir müzakere hakkında konuşmamıştır.

İkinci elçilik heyeti ise el-Kâmil tarafından Sicilya'dan gelen elçilerle birlikte ve Kadı Fahreddin Yûsuf bin Şeyh liderliğinde imparatora gönderilen heyettir (1226-1227).²²² Bu heyetin gönderildiği yıl konusunda 1226 ve 1227 arasında ihtilâf mevcuttur. Aralarında Madden ve Humphreys'in de bulunduğu bazı tarihçiler bu elçilik heyetinin 1226 senesinde gönderildiğini savunurken²²³ Takayama heyetin Aralık 1226 yılında yola çıktığını, ancak 1227'nin başında Sicilya'ya vardığını savunur.²²⁴

Bu elçilik heyetinin gönderilme sebebi hakkında kaynaklar neredeyse aynı meseleye işaret eder. Daha önceki bölümde el-Kâmil'in kardeşi el-Muazzam'ın artan gücünden ve Celâleddin Hârizmşah ile yakınlaşmasından dolayı endişelendiği ve bu amaçla imparatora teklifte bulunmak istediği aktarıldı. El-Kâmil, göndermiş olduğu bu elçilik heyetiyle, II. Friedrich'e bu sırada kardeşi el-Muazzam'ın hâkimiyetinde bulunan Kudüs ve çevresini vaat ederek onu Akkâ'ya davet etti.²²⁵ İlginçtir ki, İbn Nazîf'in kaydettiğine göre, o dönemde Müslümanlar, imparator ile Kudüs kraliçesinin evlendiğini, bu yolla krallık tacının II. Friedrich'in eline geçtiğini biliyorlardı.²²⁶ Yani, Sultan el-Kâmil, büyük ihtimâlle II. Friedrich'in yeni bir Haçlı Seferi'ne çıkacağını tahmin etmiş ve onun gücünü rakibi ve kardeşi el-Muazzam'a karşı kullanmayı plânlamıştır.

II. Friedrich, sultanın gönderdiği elçilik heyetini çok iyi karşılarsa da herhangi bir vaatte bulunmamıştır. Runciman, daha o sıralarda imparatorun aktif (askerî) bir

²²¹ İbn Nazîf, s. 147-148.

²²² İbn Vâsıl, IV, 206.

²²³ Madden, **The New Concise History**, s. 157; Humphreys, **From Saladin**, s. 184.

²²⁴ Takayama, "Frederick II's crusade", s. 172.

²²⁵ İbn Vâsıl, IV, 206; Makrîzî, I, 158-159. Ebû'l-Fidâ (II, 236) da aynı sebebi bildirmiştir. Ayrıca birçok tarihçi de el-Kâmil'in II. Friedrich'i Doğu'ya davet etmesinin sebebini aynı şekilde aktarmıştır, bkz. Stevenson, **The Crusaders**, s. 310; Van Cleve, **The Emperor Frederick II**, 203; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 161; Humphreys, **From Saladin**, s. 184; Madden, **The New Concise History**, s. 147; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 449.

²²⁶ İbn Nazîf, s. 138-139.

Haçlı Seferi yapmayı plânladığı için böyle bir vaatte bulunmadığını bildirir.²²⁷ Ancak ilişkilerin kesintiye uğramaması için II. Friedrich, Temmuz 1227 (Receb 624)'de daha önce bahsettiğimiz Eude de Montbeliard'ın yerine Doğu'ya kendi vekili sıfatıyla tayin ettiği Acerra Kontu Thomas von Aquino'yı, Palermo Piskoposu Berard eşliğinde, değerli hediyelerle Eylül veya Ekim 1227'de Kahire'de bulunan Sultan el-Kâmil'e gönderdi.²²⁸ Muhtemelen el-Kâmil bu görüşme sırasında da II. Friedrich'in elçilerine aynı teklifi sundu. Ancak bunu teyit etmek ve Kudüs'ü hâkimiyetinde bulunduran el-Muazzam'ın da fikrini sormak için imparatorun elçileri Dımaşk'a gittiler. Onlar bu mesajı sunduklarında duruma sert tepki veren el-Muazzam, elçiye “Efendine söyle, ben başkaları gibi değilim, (onlara gösterecek) sadece bir kılıcım var” diyerek meydan okudu.²²⁹

Bu görüşmelerden de önemli bir sonuç alamayan elçilik heyetinde bulunanlardan Palermo Piskoposu Berard, müzakerelerin ardından “*fil, katırlar ve diğer değerli hediyelerle*” Batı'ya döndü ve onları Doğu'dan getirdiği yeni haberlerle birlikte imparatora takdim etti.²³⁰

Bazı tarihçiler, bu olaydan sonra, Fahreddin'in II. Friedrich ile görüşmek üzere tekrar Batı'ya gittiğini, imparatorun onu şövalyelik statüsüne yükselttiğini söylerler de²³¹ Takayama kaynaklarda buna işaret eden bir bilginin olmamasından dolayı bu iddianın yanlış olduğunu savunur.²³² II. Friedrich'in Fahreddin'e şövalyelik unvanını vermesi gerçek olabilir,²³³ ancak Fahreddin'in bu unvanı ilk gidişinde mi aldığı, yoksa daha sonra tekrar mı Batı'ya gittiği mâlum değildir.

Ayrıntılar hakkında çeşitli iddialar ve tartışmalar bulunsa da kaynakların aktardığı bilgilere göre hem II. Friedrich hem de Sultan el-Kâmil, yeni yapılacak Haçlı Seferi'nin kan ve savaş olmadan, anlaşmayla sonuçlanmasını istemişti. Zira II. Fried-

²²⁷ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 161.

²²⁸ İbn Nazîf, s. 149; **Târîhü'l-Bitrikiyye**, IV, 51, (İng. trc. IV, 105); Makrîzî, I, 260; Runciman, III, 161. Ayrıntıları hakkında tartışmalar için bkz. Takayama, “Frederick II's crusade”, s. 173.

²²⁹ İbnü'l-Cevzî, XXII, 284; Ebû Şâme, V, 229; Ebû'l-Fidâ, II, 236. İbn Kesîr, XIII, 242.

²³⁰ Sancto Germano, s. 67.

²³¹ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 161; Van Cleve, “The Crusade of Frederick II”, **HC**, II, 449.

²³² Takayama, “Frederick II's crusade”, s. 172.

²³³ Fransa Kralı Louis'in biyografi yazarı olan Jean de Joinville'nin eserinde bahsettiği şövalyelik unvanı alan kişi muhtemelen Fahreddin'dir. Ancak Joinville yanlışlıkla Fahreddin'i el-Kâmil'in oğlu es-Sâlih ile karıştırmıştır. Bkz. Jean de Joinville, **Bir Haçlının Hatıraları**, (Tr. trc. Cüneyt Kanat), Ankara 2002, s. 99.

rich'in Batı'da işleri vardı ve o, tüm gücünü bu seferin zorluklarının üstesinden gelmek için harcayamazdı. Onun için kısa ve zor olmayan yoldan Kudüs'e sahip olmak daha önemliydi. Aynı şekilde el-Kâmil de rakipleri ile başı dertteyken ve kendi hâkimiyet sahasını kardeşleri aleyhinde genişletmek istiyorken, yeni bir Haçlı Seferi'ne karşı kendi topraklarını da riske atmak pahasına mücadele edemezdi. Bu nedenle o, II. Friedrich'e zaten rakibi el-Muazzam'ın elinde bulunan Kudüs'ü teklif etti.

Kaynaklarda, sultan ile imparatorun birbirlerine karşılıklı kaç elçilik heyeti gönderdikleri ve bu elçiler vasıtasıyla yapılan müzakerelerin ne zamana kadar devam ettiği anlaşılmamaktadır. Ancak, imparator Doğu'ya geldiğinde de müzakereler ve elçi değiş tokuşları devam etmiştir.

6. İmparator II. Friedrich'in Haçlı Seferi İçin Doğu'ya Hareketi ve Papa IX. Gregorius (1227-1241) Tarafından Aforoz Edilmesi

Hoşgörülü ve ılımlı karakteriyle tanınan III. Honorius'un 18 Mart 1227 yılında vefat etmesi üzerine Beşinci Haçlı Seferi çağrısının Kuzey İtalya'daki vaizlerinden biri olan Kardinal Segnili Hugo, IX. Gregorius (1227-1241) ismiyle yeni papa olarak seçildi.²³⁴ IX. Gregorius, selefinin sahip olduğu yumuşak huyların aksine çok sert, kesin kararlı, ayrıca enerjik, bilgili, güçlü biriydi. O, kilise ve papalık makamı hakkının imparatorluk hâkimiyetine karşı şiddetli savunucusuydu.²³⁵ Steven Runciman'ın ifade ettiği gibi "*papalığın Tanrısal bir emretme hakkına sahip olduğuna sarsılmaz bir inanç ve gururla bağlı*" olan Papa IX. Gregorius'un zâhidane bir hayat tarzına sahip olduğu da biliniyordu.²³⁶

İki yıl önce, İmparator II. Friedrich'in Haçlı yemini ettiği San Germano toplantısında Doğu'ya yelken açmak için belirlenen zaman (1227) artık gelmişti. Onun Doğu'ya seferi karşısındaki en önemli engellerden biri olan ve kendisine karşı düş-

²³⁴ Sancto Germano, s. 63; *Annales Marbacenses*, s. 91.

²³⁵ David Abulafia, *Frederick II*, s. 165; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", *HC*, II, 445; Jessalynn Bird, "Gregory IX, Pope", *The Crusades, An Ancylopedia*, III, 546-547.

²³⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 156

manca tavır takınan Lombardia *liga*'sı ile geçici bir anlaşma imzaladı ve diğer hazırlıklarını da tamamladı.²³⁷

Thomas von Aquino, Eude de Montbeliard'ın yerine Kudüs Krallığı'na imparatorun nâibi olarak atandı ve 1227 yılının Temmuz ayında Doğu'ya doğru yola çıktı.²³⁸ II. Friedrich, etrafındakilerle birlikte Apulia'ya geldi ve muhtemelen bilgilendirmek amacıyla Reggio başpiskoposunu, Töton Tarikatı lideri Hermann von Salza ile birlikte papaya gönderdi. Bu sırada Thüringen Kontu IV. Ludwig de "kutsal topraklar"a yelken açmak için kalabalık bir Haçlı ordusuyla birlikte Almanya'dan Apulia'ya geldi.²³⁹

İmparatorun Apulia'da topladığı kalabalık Haçlı ordusu, gemilerin beklediği Brindisi'ye doğru yola çıktı. İmparator, Almanya ve Fransa'ya da haber göndererek Doğu'ya doğru yola çıkacağı tarihi ve yeri duyurdu: Almanya'dan gelenlerin birçoğu imparatorla birlikte Brindisi'den gemilere binecek, Fransa'dan katılacak olanlar ise Marsilya'dan yelken açacaktı.²⁴⁰ Zaten Exeter Piskoposu William ve Winchester Piskoposu Peter maiyetindeki bir grup Fransız ve İngiliz hacı Doğu'ya doğru yola çıkmış bulunuyordu.²⁴¹

Brindisi'de toplanan ordu hareket etmeye hazır olduğunda imparator gıdaların, ekipmanların ve atların gemilere yüklenmesini emretti.²⁴² Brindisi'de sıcak hava koşullarının olumsuz etkileri ve yayılan malarya hastalığı, orduda birçok askerin ölümüne sebep olsa da ağustos ayında binlerce Haçlı Limburg Dükü IV. Heinrich komutasında gemilere bindi.²⁴³ 8 Eylül'de II. Friedrich de Otranto'da eşi İmparatoriçe Jolande'den ayrılarak Kudüs Patriği Gerold de Lausanne ile birlikte orduya yetişti. Gemiler Brindisi'den daha yeni demir almıştı ki, Thüringen Kontu Ludwig salgın hastalığa yakalanarak öldü. İmparator kendisi de hastalandı ve geminin Otranto'ya yanaşmasını emretti. Patrik Gerold'a gerekli gemileri temin ederek orduyla birlikte yola

²³⁷ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 156; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 445.

²³⁸ Sancto Germano, s. 64; **Estoire d'Eracles**, s. 364; Marino Sanudo, s. 335.

²³⁹ Sancto Germano, s. 64.

²⁴⁰ **Estoire d'Eracles**, s. 363.

²⁴¹ Roger de Wendover, II, s. 490.

²⁴² **Estoire d'Eracles**, s. 363.

²⁴³ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 156. Kaynaklar gemilere binenler arasında bazı zengin ve asil Almanların isimlerini zikrederler: Werner von Boland, Heinrich von Neifern, Heinrich von Wied ve Guerri von Duningen bunlardan bazılarıdır. Bkz. Sancto Germano, s. 363-364.

devam etmesini söyledi. Kendisi de hastalığından kurtulmak ve şifa bulmak için Ot-ranto'dan ayrılarak Pozzuoli kaplıcasına gitti.²⁴⁴

Zorunlu gecikmesinin sebebini bildirmek için imparator, Reggio başpisko-posu Lando da Anagni ve Bari başpiskoposu Marinus Filangieri'yi kendi elçileri sıfa-tyla Anagni'de bulunan Papa IX. Gregorius'a gönderdi. Ancak papa, II. Friedrich'in hastalığının bir bahane olduğunu düşünerek gerekçelerine inanmadı, onu aforoz etti ve bunu İtalya'nın tüm başrahiplerini, krallık temsilcilerini St. Peter Kilisesi'nde toplayarak tekrar duyurdu (10 Kasım 1227).²⁴⁵ Gregorius, Contenbury Piskoposu Stephanus'a gönderdiği mektubunda imparatorun Haçlı Seferi'ne birden çok kez yemin etmesine rağmen seferi her defasında ertelemesinden, kilisenin ona karşı iyi niyetini ve hoşgörüsünü kötüye kullanmasından geniş bir şekilde bahsettikten sonra sözlerine şöyle devam etti:

*“Açık bir şekilde İmparator Friedrich'in aforoz edildiğini ilân ediyoruz. Ma-demki o, belirlenen zamanda denizi geçmedi, oraya belirlenmiş para miktarını gön-dermedi, kutsal topraklara yardım için orada iki yıl boyunca masraflarını karşılaya-cağı 1.000 asker göndermedi, anlaşmasındaki bu üç maddeyi ihlâl etti, o zaman ken-disinin de kabul ettiği gibi aforoz edildi.”*²⁴⁶

İmparator, Kasım 1227'de Apulia'ya geldi ve papanın kendisini haksız yere suçladığını belirten mektuplar yazarak Avrupa hükümdarlarına gönderdi. Bu mektup-larda hastalığının gerçek olduğunu, bu konuda papaya elçilerini gönderdiğini, ancak papanın elçileri dinlemeyi reddettiğini de yazdı.²⁴⁷ Daha sonra krallığın tüm kontla-rını çağırarak Capua'da bir konsey topladı ve kontlukların her *fief*²⁴⁸ arsasından se-

²⁴⁴ Sancto Germano, s. 65; **Breve Chronicon**, s. 897-898; **Estoire d'Eracles**, s. 364; Marino Sanudo, s. 335; Kantorowicz, **Frederick The Second**, s. 169-170; T. L. Kington, **History of Frederick**, I, 287-288; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 156; Van Cleve, “The Crusade of Frederick II”, **HC**, II, 446. Roger de Wendover (II, 493), bu olay üzerine 40.000 silâhlı askerin gemilere binerek evlerine döndüklerini kaydeder.

²⁴⁵ Sancto Germano, s. 65; **Breve Chronicon**, s. 201.

²⁴⁶ Papa bu mektubunda II. Friedrich'in Haçlı yemini sürecini ve her seferinde nasıl yeminini bozarak seferini ertelediğini kilisenin gözüyle geniş bir şekilde anlatmış ve onun aforoz edilme sebeplerini açıklamıştır. Mektubun tam metni için bkz. Roger de Wendover, II, 499-504.

²⁴⁷ II. Friedrich'in Avrupalı yöneticilere gönderdiği bu bildiri ve mektubun tam metni için bkz. **Historia Diplomatica Friderici Secundi**, III, 37. Ayrıca bkz. Roger de Wendover, II, 505-506.

²⁴⁸ *Fief*: Çoğunlukla askerî hizmet karşılığında başarılı komutanlara verilen topraklardır, Bkz. Christo-pher Corédon, Ann Williams, **A Dictionary**, s. 124.

kiz ons altın vermesi gerektiğini, ayrıca her sekiz *fief*’ten de bir şövalyenin Mayıs 1228’de plânlanan sefere katılması gerektiğini belirtti.²⁴⁹

İlginçtir ki, eski Fransızca kroniğinde Ernoul, imparatorun bu gecikmesi yüzünden onu “*hacılara ihanet*” ile suçlayarak yola çıktığı sırada elverişli hava durumunun olduğunu bildirir.²⁵⁰ Ancak bu açıklama, Ernoul’un imparator hakkındaki diğer ifadeleri ile birlikte değerlendirildiğinde kilise taraftarı bir açıklama olarak kabul edilebilir.

İmparator II. Friedrich’ten ayrılarak Doğu’ya doğru yolculuğa devam eden Haçlılar iki grup hâlindeydiler. Başında Patrik Gerold’un bulunduğu ilk grup, Kıbrıs’ın liman şehri Limasol’a ulaştı. Burada orduyu aralarında Balian de Sidon, Eude de Montbeliard ve onunla birlikte gelen şövalyeler, Antakya Prinkepsi’nin oğlu Bohemund ve karısı Kıbrıs Kraliçesi Alice’nin de bulunduğu kalabalık karşıladı. Aslında bu insanlar imparatorun gelmesini bekliyorlardı. Patrik’ten imparatorun şimdilik gelemediğini, gecikeceğini öğrendiklerinde herkes dağıldı. Patrik Gerold ve onunla birlikte gelen Haçlılar gemilere binerek Akkâ’ya doğru yol aldılar.²⁵¹

Başında Limburg Dükü IV. Heinrich’in bulunduğu ikinci grup, Akkâ’ya ulaştığında orada bulunan Haçlılar II. Friedrich’in seferini yine ertelediğini anladılar. Ancak onun gelişine kadar boş beklemek istemedikleri için Limburg Dükü IV. Heinrich’i kendi kumandanları olarak seçip konsil düzenlediler. Konsilde imparator geldiği zaman Müslümanlarla savaşın olabilmesi ihtimâline karşın Sayda şehrini ve kalesini güçlendirmeye karar verdiler. Akkâ’dan ayrılarak Sayda’ya doğru ilerleyen Haçlılar, buraya vardıklarında güvenlik durumunun düşündüklerinden daha kötü olduğunu anladılar ve tüm gayretleriyle burayı güçlendirmeye başladılar. İlk önce Sayda açıklarındaki küçük bir adada bir kale inşa edip karadan oraya bir yol yaptılar. Bu yolu şehre kadar uzatan Haçlılar şehrin girişine de sağlam bir kapı inşa ettiler.²⁵² Şehrin etrafında ise biri küçük, diğeri büyük olacak şekilde iki kule inşa ettiler ve şehrin surlarını da güçlendirdiler. 1227-1228 kışını Sayda’da tahkim işleriyle geçiren askerler işini bitirdikten sonra Akkâ’ya geri döndüler ve oradan da bir süre kalmak

²⁴⁹ Sancto Germano, s. 66.

²⁵⁰ Ernoul, s. 323.

²⁵¹ *Estoire d’Eracles*, s. 364.

²⁵² Ernoul, s. 324.

ve atlarını beslemek üzere Hayfa'ya gittiler. Muhtemelen 1228 yılının Paskalya'sını da (12 Nisan 1228) Hayfa'da geçirdikten sonra el-Muazzam tarafından yıkılan Kaysâriye'yi güçlendirmek için yola çıktılar.²⁵³

Güçlendirme işiyle meşgul olan orduda çok sayıda İngiliz ve Alman vardı. Almanların birçoğu Sayda Kalesi'nin tahkimatında çalışmayarak Akkâ'ya üç fersah uzaklıkta Alman Hospital Şövalyelerinin Frans Castiaus adındaki başka bir kaleyi tahkim ettiyseler de daha sonra Kaysâriye tahkimatında her iki grup da çalıştı.²⁵⁴

Hazırlıklar aşamasında II. Friedrich, yukarıda da aktarıldığı gibi, Sultan el-Kâmil ile haberleşiyor, yapacağı Haçlı Seferi konusunda müzakere ediyordu. Ancak bu sırada iki önemli kişinin ölümü imparatoru endişelendirmiş ve işini zorlaştırmıştı. Bunlardan birincisi, haberi Thomas von Aquino'nın gönderdiği mektupla gelen Sultan el-Kâmil'in kardeşi ve rakibi olan Dımaşk'ın Eyyûbî hükümdarı el-Muazzam'ın 11 veya 12 Eylül 1227 (30 Zilkade veya 1 Zilhicce 624) tarihinde Dımaşk'ta vefat etmiş olması ve yerine genç oğlu en-Nâsır Dâvûd'un geçmesidir.²⁵⁵ Belki de bundan dolayı ileride de görüleceği gibi II. Friedrich bu Haçlı Seferi'nde çabalarını Kıbrıs'da hâkimiyet sağlamaya yoğunlaştırmıştır.²⁵⁶

Bir sonraki bölümde bu durumun el-Kâmil'in hâkimiyeti üzerinde bazı olumlu tesirleri olmasına rağmen artık imparatoru Doğu'ya davet ettiği için pişman olmasına da sebep olduğunu göreceğiz. Doğu'daki siyasî dengenin değişmesi aynı zamanda İmparator II. Friedrich'in de endişesine sebep olmuş gibi görünüyor. Zira sultan ile olan iyi ilişkileri ve olumlu yönde devam eden müzakereleri, el-Muazzam'ın el-Kâmil için tehdit oluşturması temeline dayanıyordu. Ancak artık el-Kâmil için böyle bir tehdit kalmamıştı. Bunun üzerine imparator, kendisinin en sadık dostlarından olan *marşal* Riccardo Filangieri'yi 500 şövalye birliği ile birlikte Doğu'ya yolladı.²⁵⁷ II. Friedrich, Riccardo'yu muhtemelen Doğu'daki siyasî dengenin

²⁵³ **Estoire d'Eracles**, s. 365; Ernoul, s. 324; Marino Sanudo, s. 335. Krş. İbnü'l-Esîr, XII, 440. İbn Vâsıl (IV, 235) sadece Sayda'nın Franklar tarafından tahkim edildiğinden bahseder.

²⁵⁴ Ernoul, s. 324.

²⁵⁵ İbn Nazîf, s. 140; İbn Hallikan, II, 429; İbn Vâsıl, IV, 234; Ebû Şâme, V, 229-230; el-Aynî, IV, 164; **Târîhü'l-Bitrikiyye**, IV, 51, (İng. trc. IV, 104). Krş, Sancto Germano, s. 68; Ernoul, s. 323; **Estoire d'Eracles**, s. 366; Marino Sanudo, s. 335.

²⁵⁶ Jotischky, **Crusading and th Crusader States**, s. 238.

²⁵⁷ Sancto Germano, s 68.

değişmesinde endişe ettiği için Sultan el-Kâmil ile samimi ilişkileri devam ettirmesi amacıyla göndermişti.

Ölüm haberinin imparatorun işini zorlaştırdığı ikinci kişi ise imparatorun eşi ve Kudüs Kraliçesi Jolande'dir. II. Friedrich, Jean de Brienne ile tartıştıktan ve onun elinden krallığı aldıktan sonra karısı Jolande'yi Polermo'da kurmuş olduğu harem dairesine göndermişti. Kalbinde kocasına karşı nefret hissiyle dolu olan Jolande, burada yalnızlık acısını da diğer acılarının üzerine ekledi. Bir süre sonra Andria şehrinde, 25 Nisan 1228 tarihinde Konrad isimli erkek bir çocuk doğurduktan sonra öldü.²⁵⁸ II. Friedrich'e Kudüs Kralı unvanını kazandıran karısı Jolande'nin ölümü onun Doğu'daki hukukî konumunu değiştirmişti: Friedrich artık kraliçenin kocası sıfatıyla kral değil, gerçek kral olan küçük oğlu Konrad'ın nâibi (*baillisi*) idi. "*Akkâ Krallığı baronları istedikleri takdirde onun niyâbetini reddedebilirlerdi.*"²⁵⁹

II. Friedrich, aslında, hâkimiyet hakkını en güzel ve en etkili bir şekilde Kıbrıs'ta savunabilirdi. Zira yukarıda da anlatıldığı gibi imparator, babası VI. Heinrich'in krallık tacını Amaury'ye bizzat verdiği için Kıbrıs üzerindeki metbûluk hakkını iddia edebilirdi. Bu sebepten II. Friedrich'in aforoz edilmiş bir lider olmasına rağmen yapacağı Haçlı Seferi'nde ilk durağı Kıbrıs olacaktır.

²⁵⁸ **Breve Chronicon**, s. 201; Sancto Germano, s. 68; Ernoul, s. 322; **Estoire d'Eracles**, 366; **Chronicle of Amadi**, 123; Marino Sanudo, s. 335.

²⁵⁹ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 157.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTINCI HAÇLI SEFERİ VE KUDÜS'ÜN YAFA ANTLAŞMASI İLE HAÇLILARA TESLİM EDİLMESİ (1228-1229)

1. İmparator II. Friedrich'in Kıbrıs'a Gelişi ve İbelinlerle Mücadelesi

II. Friedrich'in Doğu'ya hareketi gecikince, bu zaman zarfında el-Muaz-zam'ın ölümü ve papa tarafından aforoz edilmesiyle durum aleyhine dönmüştü. Tüm bunların üzerine karısı Jolande'nin vefatıyla Kudüs Kralı unvanını da kaybetmişti. Herşeye rağmen aforoz edilmiş olsa da Doğu'ya sefer yapmaya kararlı olan imparator, sefer sırasında kendisini nelerin beklediğinden az çok haberdardı. Başarılı olursa kendi ismini temize çıkaracak, başarısızlık durumunda ise çok şey kaybedecekti.

Tüm bu olumsuzluklar üst üste gelince İmparator II. Friedrich fazla beklemeden, kısa süren bir hazırlığın ardından yola çıkmaya karar verdi. Bunu duyan Papa IX. Gregorius, ona bir elçi göndererek üzerindeki aforoz hükmünden kurtulmadan “Haçlı” ismi altında denizi geçmesini yasakladığını bildirdi.²⁶⁰ Papayı ciddiye almayan imparator, küçük bir refakat birliğiyle Doğu'ya gitmek amacıyla 28 Haziran 1228'de Brindisi'ye geldi ve 40 gemi eşliğinde denize açıldı.²⁶¹ İmparatora bu yolculukta Malta Kontu Hienrich, Polermo başpiskoposu Berart, Almanyalı Hohenlohe hânedanından Konrad ve çok sayıda Alman eşlik ediyordu.²⁶²

Yaklaşık üç hafta süren bu yolculuk sırasında imparatorun yanında bulunan ve bu seyahati detaylı olarak anlatan Roberti Guisvardi'nin aktardıklarına göre, II. Friedrich ve maiyetindekiler, Brindisi'den ayrıldıktan sonra Otranto üzerinden, sırasıyla Othronos (Fanu), Korfu, Kefalonya, Modon, Çuha adalarına uğrayıp her adada yaklaşık bir gün dinlenerek 7 Temmuz'da Girit Adası'nın Suda olarak bilinen bir yerine ulaştılar. Beş gün içinde bu adanın sahili boyunca dura dura ilerleyen impara-

²⁶⁰ *Estoire d'Eracles*, s. 366; Marino Sanudo, s. 335; Michaud, *The History of Crusades*, II, 274; Madden, *History of Crusade*, s. 149.

²⁶¹ *Estoire d'Eracles*, s. 366; Marino Sanudo, 335; Roger de Wendover, II, 511; Kantorowicz, *Frederick*, s. 179; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 157; Van Cleve, “The Crusade of Frederick II”, *HC*, II, 451.

²⁶² Kantorowicz, *Frederick*, s. 179.

torluk galerisi, 12 Temmuz'da Girit'ten ayrıldıktan sonra Rodos Adası üzerinden 15 Temmuz'da, Anadolu'nun Antalya sahillerinde bulunan Patara kentine geldiler. Tüm geceyi burada geçiren imparator ve beraberinde bulunanlar Antalya sahili boyunca ilerleyerek Myra (Demre) kenti üzerinden, Temmuz'un 16'sında “*geniş nehirlerden bolluk içinde akan çok soğuk su*” buldukları Finike'ye ulaştılar. Burada iki gün dinlendikten sonra Kıbrıs Adası'na doğru yolculuğa devam eden gemiler, 20 Temmuz'da denizi geçerek adaya ulaştı ve ertesi gün (21 Temmuz) adanın güneyinde bulunan Limasol kentinin limanına girdiler.²⁶³ Limanda imparatoru Kont Thomas von Aquino ve Riccardo Filangieri'nin de içinde bulunduğu büyük bir kalabalık karşıladı.²⁶⁴

Yukarıda da belirtildiği gibi II. Friedrich'in Kıbrıs Krallığı üzerinde yüksek metbûluk hakkı vardı ve aslında sefer sırasında önce buraya uğramasının bir sebebi de bu hakkı Ibelinlerin elinden almaktı. Ayrıca Kıbrıs'a hâkim olmak, Filistin'e yapılan sefer ve orada meydana gelecek muhtemel bir savaş için de çok önemliydi. Zira Ibelin ailesine muhalif olan ve birinci bölümde haklarında bilgi verilen Sir Amaury, Sir Gauvain ve arkadaşları imparatorla görüştiklerinde onu Ibelinler aleyhinde tahrik ederek Kıbrıs'ı ele geçirmesi durumunda, Suriye'ye yapacağı seferde ihtiyaç duyduğu tüm gereçleri buradan sağlayabileceğini ve ayrıca sefere destek amacıyla buradan 1.000 şövalyenin de temin edileceğini söylemişlerdi.²⁶⁵

Bu muhalif şahısların tavsiyesi üzerine imparator, Jean d'Ibelin'e bir mektup göndererek onu yakınları ile birlikte kendisiyle buluşması için Limasol'a davet etti. Philippe de Novare'nin kroniğinde bahsettiği bu mektubun en geniş hâli Dom Jauna tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Lordum ve saygıdeğer amcam. Şimdi size İsa Mesih'in kurtuluşu amacıyla Filistin yönünde denizi geçerek Limasol'a geldiğimi bildireceğim ve diyeceğim ki size, ülkeden ayrılmadan önce sizi, kralla ve çocuklarınızla birlikte ve bizim tüm sev-

²⁶³ **Breve Chronicon**, s. 201-203. Philippe de Novare (s. 73), imparatorun “*Papa Gregorius'un emriyle Suriye'ye gelmek için denizi geçti*”ğini ve bu olayın 1229 yılında gerçekleştiğini belirtmiş. Ancak böyle bir bilgi diğer kaynaklar tarafından doğrulanmaz, bilakis yukarıda da belirtildiği gibi çoğu kaynak papanın bu sefere izin vermediğini kaydeder. Ayrıca yıl belirten tüm kaynaklar, imparatorun 1228 yılında sefere çıktığını aktarır.

²⁶⁴ **Estoire d'Eracles**, s. 367.

²⁶⁵ Philippe de Novare, s. 74; Marino Sanudo, s. 336; **Chronicle of Amadi**, s. 124.

gili kuzenlerimizi görmekten memnun oluruz, sizi ve adamlarınızı ağırlamaktan mutluluk duyarız. Ayrıca biz size kutsal toprakları kurtarmak konusunda sürdürdüğümüz yöntem hakkında da danışmak istiyoruz, sizin tavsiyelerinize ve sizin kadar bilge ve tecrübeli birinin danışmanlığına çok saygı duyuyoruz. Sizi temin etmek istiyorum ki, bizim aramızdaki ittifak, bizim girişimimizin mutlu başarısında yer almanızı sağlıyor. Biz sizin öncelikle Limasol'a gelmenizi rica ederiz, çünkü bizim işimizin âciliyeti, burada uzun süre kalmamıza izin vermiyor. Limasol, 17 Eylül 1228. Senin sevecen yeğenin İmparator Frederick.”²⁶⁶

Jean d'Ibelin, II. Friedrich'in çağrısına icabet etmeden önce, etrafındakileri toplayarak tavsiyelerini dinledi. Toplantıda bulunan neredeyse herkes, imparatorun davetinin hile olduğunu belirterek ona kendisini ve küçük kralı böyle bir tehlikeye atmaması konusunda uyarıda bulundular. Onlar, Jean'a imparatorun özür dileyerek davetine icabet edemeyeceğini, ancak arkadaşlarıyla birlikte Suriye'ye doğru yolculukta onu takip ederek kendisine yardım edeceklerini söylemesini tavsiye ettiler. Ancak Jean, “*bu hareketin krala saygısızlık olacağını düşünerek*” onları dinlemedi ve rehin düşme veya ölme riskini göze alarak çocukları, küçük Kral Henri ve diğer adamlarıyla birlikte imparatorla görüşmek için Limasol'a gitti.²⁶⁷

Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin ve yanındakileri Limasol'de güzel bir şekilde karşılayan ve misafirlerine değerli hediyeler veren imparator, onlardan Philippe d'Ibelin'in vefatından dolayı giydikleri matem elbiselerini çıkarmalarını istedi ve kendilerine kırmızı elbiseler hediye ederek akşam yemeğine davet etti. Philippe d'Ibelin'in Limasol'de yaptırdığı büyük bir evde onlara akşam yemeği ziyafeti veren imparator, 3.000 askerini evin arka bahçesine ve diğer gizli bölgelerine yerleştirdi. Ziyafet sırasında askerler ellerinde kılıç ve hançerlerle ansızın içeri girerek misafirlerin arkasında dikildiler. İmparator, Jean'a döndü ve yüksek sesle “*ben senden iki şey talep etmek istiyorum, ne olduğunu biliyorsun, bunları istekle yapacaksın*” dedi. Jean d'Ibelin ona doğru olduğunu düşündüğü şeyleri istekle yapacağını söyledikten sonra imparator ona taleplerini sundu: “*Bu iki şeyden biri şudur ki, haksız yere elinde tut-*

²⁶⁶ Jauna Dominique, **Histoire generale des royaumes de Chypre, de Jerusalem d'Armenie et d'Egypte, Comprenant Les Croisades**, Leiden 1747, I, 517.

²⁶⁷ Philippe de Novare, s. 75-76; Marino Sanudo, s. 336; **Chronicle of Amadi**, s. 124; Hill, **A History of Cyprus**, II, 94-95.

tuğun Beyrut'u bana teslim edeceksin; ikincisi ise Kıbrıs bailliliğini (nâibliğini) ve Kral Hugue öldüğünden beri elde ettiğiniz Kıbrıs gelirlerini de bana vereceksin."²⁶⁸

Jean d'Ibelin, Beyrut'un kendisine kız kardeşi ve Kudüs Kraliçesi Jolande tarafından verildiğini, burası üzerindeki hakkını Kudüs Krallığı'nın yüksek şûrası huzurunda savunacağını ve Kıbrıs Krallığı ile gelirlerinin de nâibe Kraliçe Alice'e ait olduğunu, eğer bu sözüne gerekçe göstermesi gerekirse de bunu Kıbrıs mahkemesinde sunacağını bildirerek imparatorun taleplerini reddetti. Buna çok öfkelenen imparator küfürler yağdırarak onun akılsız olduğunu, eğer akıllı ve mantıklı olsaydı huzuruna gelip de böyle cesaretle konuşamayacağını, yoksa ölümü tadacağını bilmesi gerektiğini söyledi. İmparatorun sert tehditlerine ve küfürlü sözlerine rağmen Jean, onun taleplerini yerine getirmeye razı olmadı ve bu konuda kararlı olduğunu dile getirdi. İmparator, Beyrut hâkimi Jean'ın bu sözlerine çok öfkelenirse de yanında az asker bulunduğu için daha da ileri gitmekten çekindi ve onun (Jean'ın) iki oğlu Balian ve Baldwin'i 20 asilzade ile birlikte kendisine rehine olarak teslimini, ayrıca küçük kralın yanında kalmasını ve Jean'ın da kendisiyle birlikte Filistin'e gelmesini talep etti. Jean ve Kıbrıs asilleri II. Friedrich'in bu taleplerini kabul etmek zorunda kalarak onu yüksek metbûları olarak tanıdılar.²⁶⁹ Runciman, onların imparatoru Kıbrıs nâibi olarak tanımadıklarını, çünkü bu sırada Kraliçe Alice'nin hâlâ meşrû nâibe olduğunu, ayrıca karısı Jolande'nin ölümünden dolayı da onun Kudüs Kralı değil ancak Kudüs Krallığı'nın nâibi olarak kabul ettiklerini belirtir.²⁷⁰

Bu olanların ardından Jean maiyetindekilerle birlikte imparatorun yanından kaçarak Lefkoşa'ya gitti. Bir müddet burada kalan Jean, ailesinden olan kadın ve çocukları da muhasara ihtimâline karşı büyük yiyecek yükleriyle birlikte Dieu d'Amour

²⁶⁸ Philippe de Novare, s. 77-78; **Chronicle of Amadi**, s. 125-126. Ayrıca bkz. Marino Sanudo, s. 336;

²⁶⁹ Philippe de Novare, s. 79-80; Marino Sanudo, s. 336; **Chronicle of Amadi**, s. 127-128; Hill, **A History of Cyprus**, II, 96; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 159. **Estoire d'Eracles** (s. 367)'te Jean'ın imparatorun yanına rehin olarak bıraktığı oğullarının Balian ve üçüncü oğlu Hugue olduğu belirtilir.

²⁷⁰ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 159; Krş. Hill, **A History of Cyprus**, II, 97.

(bugünkü St. Hilarion Kalesi) Kalesi'ne gönderdi. Bu arada bazı yakın adamları imparatora suikast düzenleme teklifinde bulundularsa da Jean bunu reddetti.²⁷¹

İmparator II. Friedrich, hemen onun peşinden gitmek yerine, Suriye'den çağırılmış olduğu Haçlı ileri gelenlerini bekledi. Ağustos ayında, Jolande'nin ölümünden sonra Suriye'de baronlar tarafından imparatorun *baillilerinden* (nâiblerinden) biri olarak seçilen ve imparatorla Sultan el-Kâmil arasındaki görüşmelerde de önemli elçilerden biri olan Sayda Lordu Balian de Sidon ve Ibelinlerle arası iyi olmayan Cebayl hâkimi Guido Embriaco kuvvetleri ile adaya geldiler. İmparator bu kuvvetlerle Lefkoşa'ya doğru ilerlerken yolda Antakya prensi IV. Bohemund da birlikleriyle ona katıldı. Bunu haber alan Jean d'Ibelin bu durumda Lefkoşa'dan çıkarak daha önce tahkim ettiği Dieu d'Amour Kalesi'ne gitti. Onun peşinden gitmeye daha fazla cesaret etmeyen imparator Lefkoşa'ya girerek bir süre burada kaldı.²⁷²

Muhtemelen ağustos ayının sonunda imparatora, papa ve Jean de Brienne'in imparatorluk topraklarında bulunan Apulia'ya saldırmaya başladığı haberleri ulaştı. Bu sebeple o, Suriye'ye gitmek ve Müslümanlarla anlaşmayı tamamlayıp ülkesine geri dönmek için acele etti. Böylece din adamlarının da araya girmesiyle Jean d'Ibelin ile barış görüşmelerini başlattı. Nihayet her iki taraf şu şartlarda anlaşmaya vardı: imparator, Beyrut hâkimine iki oğlunu ve diğer rehineleri güvenli ve sağlıklı bir şekilde geri verecek, bunun karşılığında Jean ve diğer Kıbrıslı asiller imparatora biat edecek ve bağlılık yemini edeceklerdi. Ayrıca, Alice nâibe olarak kalacak, ancak II. Friedrich ülkeyi idare etmek için *bailli* tayin edebilecekti. Jean d'Ibelin Beyrut üzerindeki hakkını yüksek şûra önünde savunmak için Filistin'e gelecekti. Bu şartlara ve barışa riayet edilmesi yönünde her iki taraf da yemin etti.²⁷³

Bu anlaşmanın şartlarından da anlaşılıyor ki, Alice nâibe olarak kabul edilse de II. Friedrich, Kıbrıs'ta *bailli* tayin edebilecek kadar hâkimiyet sağlamış oldu. Alman hukukuna göre bir kral ancak 25 yaşına geldiğinde krallık için ergin sayılırdı;

²⁷¹ Philippe de Novare, s. 83; *Estoire d'Eracles*, s. 367; *Chronicle of Amadi*, s. 129; Hill, *A History of Cyprus*, II, 97. Eracles'te imparatora suikast teklifinden bahsedilmez, ancak diğer kaynaklar bunu kaydetmiştir.

²⁷² Philippe de Novare, s. 84-85; *Chronicle of Amadi*, s. 130;

²⁷³ Philippe de Novare, s. 85-86; *Chronicle of Amadi*, s. 132; Hill, *A History of Cyprus*, II, 98-99; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 160. Marino Sanudo (s. 336-337), bu barış anlaşmasından çok kısa bahseder. Anlaşmanın içeriği en geniş hâliyle Philippe de Novare'nin kayıtlarında bulunuyor.

Kudüs ve Kıbrıs'taki kaideye göreyse erginlik yaşı 15 idi. Anlaşılan II. Friedrich, Kıbrıslıları bu konuda Alman hukukuna uymaya ikna etmiş ve küçük Kral Henri 25 yaşına gelene kadar ona *bailli* tayin etme hakkını elde etmiştir.²⁷⁴ Bu doğrultuda o, adadan ayrılırken Amaury Barlais'i *bailli* sıfatıyla Kıbrıs'ta bıraktı.²⁷⁵

Anlaşmanın ardından II. Friedrich, 2 Eylül'de Lefkoşa'dan ayrılıp aynı gün Famagusta'ya geldi. Ertesi gün küçük kral ve Kıbrıslı diğer asillerle birlikte Famagusta'da gemilere binerek Filistin'e doğru yola çıktı.²⁷⁶ Jean d'Ibelin de imparatora katılmak ve krallık yüksek şûrası önünde hakkını savunmak için denize açıldı.²⁷⁷

Bu arada II. Friedrich, yanında bulunan Antakya Prinkepsi IV. Bohemund'un da kendisine vasallık yemini etmesini istedi. Artık imparatoru çok iyi tanıyan Bohemund, eğer bu vasallığı kabul ederse sahibi olduğu Antakya mirasından yoksun kalabileceğini düşündü. Bu sebeple, hasta taklidi yaparak yatağa yatan Bohemund, daha sonra gemisine binip Antakya yakınlarında bulunan Nefin'e kaçtı.²⁷⁸

2. Aforoz Edilmiş Haçlı Lideri II. Friedrich'in Filistin'e Gelişi ve Sultan el-Kâmil ile Kudüs Üzerine Pazarlık Mazakereleri

5 Eylül 1228 tarihinde Filistin sahillerine ulaşan İmparator II. Friedrich ve ordusu, 70 gemi eşliğinde Botron, Beyrut, Sayda kıyısı boyunca ilerleyerek²⁷⁹ Sûr Limanı'na ulaştı. Burada, muhtemelen aynı tarihte Beyrut'a ulaşan ve oradan imparatora katılmak için Sûr'a gelen Jean d'Ibelin ile buluşarak Akkâ'ya doğru onunla birlikte hareket etti ve 7 Eylül'de buraya vardı.²⁸⁰

²⁷⁴ La Monte, *Feudal Monarchy*, s. 51; Hill, *A History of Cyprus*, II, 98.

²⁷⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 160.

²⁷⁶ *Breve Chronicon*, s. 203; Philippe de Novare, s. 87; *Estoire d'Eracles*, s. 369; *Chronicle of Amadi*, s. 132; Hill, *A History of Cyprus*, II, 99; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 160; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", *HC*, II, 451.

²⁷⁷ Philippe de Novare, s. 88; *Chronicle of Amadi*, s. 132.

²⁷⁸ Philippe de Novare, s. 87; *Chronicle of Amadi*, s. 132; Hill, *A History of Cyprus*, II, 99; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 160.

²⁷⁹ Bu yerlerden geçtiğini sadece bir kaynak belirtmiş gibi görünüyor: *Breve Chronicon*, s. 203.

²⁸⁰ *Breve Chronicon*, s. 203; Philippe de Novare, s. 88; *Estoire d'Eracles*, s. 369; *Chronicle of Amadi*, s. 132.

İmparator II. Friedrich, Akkâ'ya ulaştığında aralarında aforoz hükmünden habersiz oldukları için Hospitalier ve Templierlerin de bulunduğu kalabalık bir kitle tarafından sevinçle karşılandı.²⁸¹ İmparator, Sayda ve Kaysâriya'yı tahkim eden Haçlılarla da burada buluştu.²⁸² Orada bulunanlar yıllardır bekledikleri imparatoru Kudüs'ün kurtarıcısı olarak gördüler ve onunla Müslümanlara karşı savaşmaya hazır olduklarını gösterdiler.²⁸³ İngiliz kronik yazarı Wendover, İmparatoru Akkâ'da bekleyen ve “*Kudüs patriği, Nasıra, Kaysâriya ve Narbonne başpiskoposlarının, Winchester ve Exeter'in İngiliz Piskoposlarının, Hospitalierlerin, Templierlerin, ve Alman Töton Tarikatı'nın liderlerinin emrinde bulunan*” Haçlı askerlerinin toplam sayısının 800 şövalye ve 10.000 yaya olduğunu belirtir.²⁸⁴

İmparator, Akkâ'ya gelir gelmez elçilerini iki gemi eşliğinde papaya göndererek kutsal topraklarda olduğunu bildirip papadan aforozu kaldırmasını rica etti ve Kudüs'ü Hristiyanların eline geri vermeden dönmeyeceğine yemin etti. Papa ise aforozu kaldırmayacağını, onun Hristiyan değil, hilekâr ve hain olduğunu söyledi.²⁸⁵ Bunun üzerine imparator maiyetiyle birlikte Akkâ'dan ayrılarak Ricordane²⁸⁶ denilen bir yere gitti. Kısa süre sonra Papa IX. Gregorius tarafından Akkâ'da bulunan Patrik Gerold, Hospitalier ve Templier Şövalyelerine gönderilen iki elçi, imparatorun aforoz edildiği ve ona hiç kimsenin itaat etmemesi gerektiği haberiyle geldi.²⁸⁷ Bu haberi alan Patrik Gerold, Hospitalier ve Templier Şövalyeleri başta olmak üzere birçok Haçlı onun yanından ayrıldı. Limburg Dükü IV. Heinrich kumandasında gelen savaşçı hacıların da birçoğu kiliseye karşı gelmekten korktukları için Batı'ya geri dönmek üzere yola çıktı.²⁸⁸ Sadece Sicilyalılar, Almanlar, Cenovalılar, Pisalılar ve

²⁸¹ Roger de Wendover, II, 511; Kantorowicz, **Frederick**, s. 182; Van Cleve, “The Crusade of Frederick II”, **HC**, II, 452.

²⁸² **Breve Chronicon**, s. 203; **Estoire d'Eracles**, s. 369; Marino Sanudo, s. 337. Ernoul (s. 325), II. Friedrich'in Suriye'ye geldiği zaman Kaysâriye'deki güçlendirme işlerinin hâlâ devam ettiğini kaydeder.

²⁸³ Kantorowicz, **Frederick**, s. 182.

²⁸⁴ Roger de Wendover, II, 511.

²⁸⁵ Ernoul, s. 326.

²⁸⁶ Ricordane: Akkâ yakınlarında bulunan Templierlere ait küçük bir yerleşim yeri.

²⁸⁷ **Estoire d'Eracles**, s. 370; Ernoul, 326.

²⁸⁸ Kantorowicz, **Frederick**, s. 182; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 160-161.

Hermann von Salza'nın liderliğinde Alman Töton Tarikatı imparatora sadık kalıp onun yanından ayrılmadılar.²⁸⁹

Bu sırada Sicilya ve Güney İtalya'dan papanın ve eski Kudüs Kralı Jean de Brienne'nin imparatorluk topraklarına saldırdığı haberleri geliyordu.²⁹⁰ Sicilya'dan imparatora gönderilen ve Batı'daki durumu raporlayan mektubu “*bir hacıdan*” aldığı belirten Wendover, bu mektubun Thomas von Aquino tarafından yazıldığını aktarır. Thomas mektupta, başında Jean de Brienne'nin bulunduğu papalık ordusunun krallık topraklarına saldırdığını, şehirleri ve binaları ateşe verdiğini, cinsiyet ve yaş ayırımı yapmadan kilise ve mezarlıklara sığınanlar dışında herkesin kılıçtan geçirildiğini bildirdikten sonra imparatora “*...size yalvarıyorum ey yüce imparator, kendi güvenliğiniz için önlem alın, düşmanlarınızın bu tavırlarından kendinizi koruyun, çünkü söz konusu Jean de Brienne, silâhlı casuslarının büyük bir kısmıyla denizin bu tarafında tüm limanlara garnizon bırakmış ki, siz hacıdan döndüğünüzde sizi tutuklasın*” diye haber verdi.²⁹¹

Bir taraftan yanında bulunan savaşçı birliklerin Müslümanlara karşı askerî bir girişim için yeterli olmaması, diğer taraftan da Batı'daki topraklarına yapılan saldırıları haber alması II. Friedrich'i zor durumda bırakmıştı. İmparator artık Kudüs'ü ele geçirmek işini diplomatik yollarla hemen halletmesi gerektiğini iyice anlamıştı.

Bu sırada Sultan el-Kâmil de Eyyübî Ailesi'nin içinde bulunduğu durumdan dolayı müzakereye hazırды. Fakat taraflar arasındaki görüşmeler daha II. Friedrich yola çıkmadan önce başlamış olsa da şimdi el-Kâmil adına durum değişmişti. Suriye hükümdarı olan kardeşi el-Muazzam öldükten sonra onun yerine geçen oğlu en-Nâsır Dâvud²⁹² zayıf bir hükümdar olup kendisini eğlenceye verdiği ve vergileri yükselttiği için halk tarafından sevilmemişti. Diğer taraftan el-Kâmil, bu durumdan istifade ederek topraklarını Dimaşk ve el-Cezire bölgelerine genişletmek için bir fırsat bulmuştu. Bunun için iyi bir bahaneye ihtiyaç duyduğunu anlayan el-Kâmil, en-Nâsır

²⁸⁹ Kantorowicz, **Frederick**, s. 182

²⁹⁰ Papalık ordusunun krallık topraklarına saldırıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sancto Germano, s. 71-78.

²⁹¹ Mektubun tam metni için bkz. Roger de Wendover, II, 516-517.

²⁹² en-Nâsır Dâvud hakkında geniş bilgi için bkz. Karl Wilhelm Zettersteen, “Nâsır”, **İA**, IX, 85-86; Cengiz Tomar, “el-Melikü'n-Nâsır”, **DİA**, XXIX, 76-77.

Dâvud'dan, hazinelerini koymak için Şevbek Kalesi'ni istedi. En-Nâsır'ın bunu kabul etmemesi üzerine el-Kâmil, veliaht oğlu es-Sâlih Necmeddin'i Mısır'da nâib olarak tayin edip Şam'a doğru hareket etmek için 19 Şaban 625 (24 Temmuz 1228)'de Kahire'den yola çıktı. Amcası el-Kâmil'in Filistin'e gelerek Kudüs ve Nablus'u zaptetmesi üzerine telaşa kapılan en-Nâsır, diğer amcası el-Eşref Mûsâ'dan yardım istedi. El-Eşref, ordusuyla birlikte Dımaşk'a gelirken, el-Kâmil ona bir mektup göndererek kendisinin Haçlılara karşı koymak için Filistin'e geldiğini bildirdi. Haçlıların Sayda ve Kaysâriye'yi tahkim ettiklerine ve sefer tehlikesine dikkat çeken el-Kâmil, kardeşi el-Eşref'in Filistin'e gelmesi durumunda artık kendisine ihtiyaç olmadığını söyleyerek Mısır'a geri döneceğini de ilân etti.²⁹³ Bu durum karşısında el-Eşref, II. Friedrich'in Doğu'ya doğru yola çıktığı haberi üzerine barış yapmak amacıyla Tellülacûl'de bulunan kardeşi el-Kâmil'e elçi gönderdi. Nihayet 10 Kasım 1228'de Tellülacûl'da iki kardeş arasında bir barış anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Hıms'tan Nablus'a kadar Dımaşk Melikliği toprakları el-Eşref'e; Filistin ile Kerek-Şevbek toprakları el-Kâmil'e; el-Cezire bölgesindeki Harran, Rakka, Urfa, Seruc, Resulayn, Cümlin, el-Müvezzer toprakları ise en-Nâsır'a bırakılacaktı. Bu sırada Beysan'daki ordugâhında bulunan en-Nâsır anlaşmanın kendisiyle ilgili hükümlerini duyunca kabul etmeyerek Dımaşk'a doğru hareket etti. El-Eşref, onu bu kararlara saygılı olmaya çağırdıysa da bir sonuç alamadı. Nihayet el-Kâmil ve el-Eşref'in askerî kuvvetleri Şam'a doğru hareket ederek en-Nâsır'ı Dımaşk'ta muhasaraya aldılar.²⁹⁴

Tam bu sırada, imparator, Akkâ'dan Ricordane kasabasına gelir gelmez Thomas von Aquino ve Balian de Sidon'u atlar, *palfrey* denilen küçük atlar, değerli keten perdeler, güzel ipekler, altın ve gümüşten yapılmış kaplar ve sürahileri kendi mesajıyla birlikte Dımaşk muhasarasına bizzat katılmayan ve Nablus'ta yaklaşık 7.000 askerle beklemeyi tercih eden el-Kâmil'e gönderdi. Nablus'ta çok iyi karşılanan elçiler, el-Kâmil'e imparatorun kendisi için topraklar ele geçirip kan dökmekte gözünün olmadığını, çünkü zaten kendisinin yeterince toprağa sahip olduğunu, bunu

²⁹³ Mektubun tam metni için bkz. İbnü'l-Esîr, XII, 443.

²⁹⁴ İbn Vâsıl, IV, 225-231; İbn Nazîf, s. 161-162; İbn Hallikân, II, 429; İbnü'l-Esîr, XII, 434-435, 442-443; Makrîzî, I, 225-227; *Târîhü'l-Bitrikiyye*, IV, 52, (İng. trc. IV, 106-107); Humphreys, *From Saladin*, s. 193-204; Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, s. 112; Kaya, *Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin*, s. 140-147.

Hristiyanlık için yaptığını söylediler. Ayrıca, elçilerin ilettiği şarta göre, sultanın Kudüs ve çevresinin imparatora kendi isteği ile vermesi durumunda Müslümanlardan alınan diğer yerler geri verilecekti. İmparator sultana, Kudüs'ü almaktan başka çaresinin olmadığını, başı dik olarak memleketine dönmesi için burada muvaffak olması gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. Sultan elçileri iyi bir şekilde ağırlasa da onların dile getirdiği bu talepler karşısında cevabını kendi elçileriyle imparatora göndereceğini söyledi.²⁹⁵

Aslında el-Muazzam'ın ölümüyle topraklarını genişletme ve kardeşlerini kendisine tâbi kılma şansını yakalayan el-Kâmil, imparatorun gelmesine çok teessüf ediyordu. Şimdi kendi hâkimiyeti altında olan Kudüs ve çevresini daha önce vaat ettiği gibi imparatora veremezdi. Bu durumda akıllı davranan el-Kâmil, elçiler vasıtasıyla tekrar başlayan görüşmelerde aldatma manevrasıyla imparatoru idare etmeye başladı.²⁹⁶ Sultan onun ayrıca afaroz edildiğini duyduğunda görüşmelerden kendisinin galip bir şekilde çıkacağına dair umudu artmıştı. İmparatorun kendisine karşı savaş açacak kadar askere sahip olmadığını bildiğinden ve bu duruma güvendiğinden dolaydır ki imparatorun taleplerine verdiği cevap daha cesurca oldu.

Sultan el-Kâmil, imparatorun yukarıda belirtilen taleplerine cevap vermek için bir elçilik heyetini çok değerli hediyelerle birlikte ona gönderdi (1228).²⁹⁷ *Eracles*, sultanın göndermiş olduğu bu heyette çok önemli iki kişinin ismini kaydeder: Bunlardan biri daha önceden de tanıdığımız Fahreddin b. Şeyh, diğeri ise Selâhaddin el-İrbili.²⁹⁸ El-Kâmil'in bu iki kişiyi elçilik heyetine seçmesi, görüşmelerin gidişatını etkilemesi açısından çok isabetliydi. Zira daha önce de görüldüğü gibi Fahreddin, Sicilya'da imparatorun yakın dostluğunu kazanmış, hatta ondan şövalyelik unvanı bile

²⁹⁵ *Estoire d'Eracles*, s. 369-370. Krş. *Târîhü'l-Bitrikiyye*, IV, 52, (İng. trc, IV, 106); İbn Nazîf, s. 163-164; Marino Sanudo, s. 337.

²⁹⁶ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 162-163.

²⁹⁷ Roger de Wendover, (II, 511), bu hediyelerin "*altın ve gümüşten pahalı hediyeler, ipekler, mücevherler, develer, filler, ayılar, maymunlar ve Batı ülkelerinde bulunmayan diğer şahane hediyeler*" olduğunu belirtir. *Estoire d'Eracles* (s. 371-372) ise elçilerin imparatora altın, çeşitli renklerde ipek kumaşlar, bir fil, on yarış devesi ve on Arap atı getirdiğini kaydeder. *History of the Patriarch* (IV, 107) kayıtlarında el-Kâmil'in Nablus'tayken imparatora atlar, katırlar, çift hörgüçlü ve Arap develeri, kumaşlar ve diğer değerli hediyeler gönderdiğini, Nablus'tan ayrılarak Tellûlacûl'a geçerken ise buradan sadece bir tane fil gönderdiği kaydedilir. Velhasıl, her üç kaynak da sultanın imparatora değerli hediyeler gönderdiğini onaylar.

²⁹⁸ *Estoire d'Eracles*, s. 371. İbn Hallikân (I, 168) da Selâhaddin el-İrbili'nin hayatı hakkındaki bilgileri aktarırken onun sultan tarafından İmparator II. Friedrich'e gönderildiğini doğrular.

almıştı. Selâhaddin el-İrbilî ise el-Kâmil'in özellikle önem verdiği "yüce faziletli, çeşitli bilimlere bilen ve zarif beytleri bulunan şâir" bir insandı.²⁹⁹ Sultan, muhtemelen bu iki kişinin imparator tarafından sevilleceğini ve onu daha iyi etkileyeceğini, dolayısıyla da istediği şartlara ikna edebileceğini düşündü.

Sultanın mesajını getiren elçiler ile imparator arasında geçen ve *Eracles* tarafından ayrıntılı bir şekilde aktarılan konuşmaya göre, elçiler imparatora söz konusu toprakların teslimatının kolay olmayacağını, zira bu meselenin İslâm dünyası ve halife tarafından ihanetle suçlanmaya sebep olacağını, çünkü Kudüs'ün Hristiyanlar için olduğu gibi Müslmanlar için de önemli olduğunu söyledi. Ancak bu durum karşısında sultanın kendisine başka ne sunabileceğini ısrarla öğrenmeye çalışan imparator elçilere, "O zaman duymak isterim, bana ne teklif etmeye hazırsınız?" diye sordu. Elçiler ise bu soruyu "bununla ilgili hiçbir talimat almadık, ancak habercilerinizi (tekrar) gönderirseniz (sultanın) onlara makul bir teklifte bulunacağına inanıyoruz" diye cevapladılar.³⁰⁰

İmparator, Thomas von Aquino ve Balian de Sidon'u tekrar kendi elçisi sıfatıyla ve çeşitli hediyelerle birlikte Sultan el-Kâmil'e gönderdi.³⁰¹ Ancak elçiler Nablus'a geldiklerinde onlara sultanın Gazze'ye doğru yola çıktığını, onunla görüşmek için elçilerin sultanın peşinden gitmeleri gerektiği söylendi. Gazze yakınlarındaki La Forbie denilen yere kadar giden sultan belli ki imparatoru oyalamaya ve onu daha makul şartlara ikna etmeye çalışıyordu.³⁰² Bunun bir oyalama taktiği olduğunu anlayan II. Friedrich, içinde bulunduğu duruma çok hayıflandı. İmparator buradan galip olarak ayrılmazsa Batı'da başına nelerin geleceğini tahmin edebildiği gibi, el-Kâmil de bu teslimatın gerçekleşmesi durumunda Müslüman dünyanın kendisine tepkisinin sert olacağını biliyordu. Runciman bu iki hükümdarın durumunu tek cümlede şöyle aktarır: "Her ikisi de milletleri nazarında haiz oldukları itibare halel getirmemek için, pazarlıktan en kârlı çıkan taraf olmak zorundaydı."³⁰³

²⁹⁹ İbn Hallikân, I, 167.

³⁰⁰ Bu konuşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Estoire d'Eracles*, s. 371. Ayrıca bkz. Marino Sanudo, s. 337-338.

³⁰¹ *Breve Chronicon*, s. 203; *Estoire d'Eracles*, s. 372.

³⁰² *Estoire d'Eracles*, s. 372.

³⁰³ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 163.

Sultanın bu cesaretine karşı imparator, güç gösterisi yapmak amacıyla Kasım 1228’de yanında bulunan ülkenin önde gelen insanlarını, Hospitalier, Templier ve Alman Töton Tarikatı şövalyelerini toplayarak onlardan Kudüs’ü ele geçirmek için ilk önce kendisiyle birlikte Yafa’ya gitmelerini istedi. İmparatorun bu çağrısını Templierlerin büyük ustası Peter de Montaigu ve Hospitalierlerin lideri Bertrand le Lorne dışında herkes kabul etti. Bunlar ise Roma Kilisesi’ne olan bağlılıklarından dolayı aforoz edilmiş bir imparatorun emirlerini dinlemediklerini, ancak Hristiyan dünyasının iyilik ve yararı için orduyla birlikte geleceklerini belirtti. Buna çok kızan imparator beklemeden 1228 Kasım’ının sonlarına doğru Yafa’ya doğru yola çıkarak onları bir günlük mesafede arkada bıraktı. Ancak daha sonra bölgedeki Müslümanların onlara saldırmasından ve sayıca az oldukları için büyük darbe almalarından endişelendiği için Kaysâriye ve Arsuf arasındaki Montdidier Nehri’ne varınca bekledi ve onlar gelince birlikte hareket ettiler.³⁰⁴ Alman Töton Tarikatı’nın lideri Hermann von Salza’nın Papa IX. Gregorius’a yazmış olduğu mektubunda imparatorluk ordusu Yafa’ya doğru ilerlerken gıda ve diğer malzemeleri kıyı boyunca taşıyan gemilerin fırtınaya yakalandığını ve bu yüzden gemilerin Yafa’ya geç geldiğini, bu durumun ordudaki Haçlıları endişelendirdiğini kaydeder. Bu endişe sebebiyle Haçlılar çevredeki Müslüman köyleri tahrip etmiştir.³⁰⁵ 15 Kasım 1228’de Yafa’ya vardıklarında³⁰⁶ 1197 yılında el-Âdil Eyyûbî tarafından yıkılarak harabeye çevrilen kentin temellerini buldular ve bu temeller üzerinden kenti yeniden inşa etmeye başladılar.³⁰⁷

Yafa’da inşaat devam ederken,³⁰⁸ 1228 yılı Aralık ayının sonuna doğru Batı’dan gelen bir habercinin imparatora getirdiği gizli bir mesaja göre, Sicilya ve

³⁰⁴ **Estoire d’Eracles**, s. 372-373; Marino Sanudo, s. 388

³⁰⁵ Bréholles, **HDFS**, III, 91-103. Sancto Germano ve Roger de Wendover, bu sırada bizzat Doğu’da bulunmadığı için imparatorun Filistin’deki faaliyetleri hakkında bilgilerin çoğunu başta Hermann von Salza, Patrik Gerold ve İmparator II. Friedrich’in mektupları olmak üzere o sırada Avrupa’ya gönderilmiş mektuplardan almış olabilirler. Çünkü verdikleri bilgilerin çoğu bu mektuplarla aynı içeriğe sahip. Bu sebeple imparatorluk ordusunun eşyalarını taşıyan gemilerin fırtınaya yakalanmasını bu kronikler de aktarır, bkz. Sancto Germano, s. 79-80; Roger de Wendover, II, 512.

³⁰⁶ Hermann von Salza’nın mektubu (Bréholles, **HDFS**, III, 90) imparatorun ordusuyla birlikte Yafa’ya geliş tarihini 15 Kasım olarak gösterir. Ancak **Breve Chronicon** (s. 203)’da 16 Kasım diye kaydedilir.

³⁰⁷ **Estoire d’Eracles**, s. 372-373; Marino Sanudo, s. 388. Bazı kaynaklar ise imparatorluk ordusunun Yafa’daki inşaat ve tahkimatını kısaca aktarmıştır, bkz. **Breve Chronicon**, s. 203; Ernoul, s. 326; Sancto Germano, s. 79-80; Roger de Wendover, II, 512.

³⁰⁸ Yafa’daki tahkimat 18 Şubat 1229 tarihinde tamamlandı (**Historia diplomatica Friderici Secundi**, III, 91).

Güney İtalya'daki durumlar hiç de iyi değildi. Papalık ordusu San Germano'yu ele geçirerek Capua'ya doğru ilerlemiş ve geçtiği güzergâhlarda çok sayıda şehir ve kaleyi zaptetmişti. İmparator bu habere çok üzülse de kendisini kaybetmedi. Malta Kontu Heinrich'e haber göndererek 20 gemiyle Doğu'ya gelmesi gerektiğini bildirip kendisi de yoğun çaba ve kararlılıkla sultanla müzakereleri yeniden başlattı.³⁰⁹ Eğer II. Friedrich, Kudüs'ü almadan geri dönseydi itibarını kaybedecek, Kudüs'ü almak için Doğu'da fazla oyalanırsa da Batı'daki topraklarını yitirecekti.

İki taraf arasında elçiler belirli aralıklarla gidip geliyor ve her iki tarafın da çıkarlarını koruyacak ve zarara uğratmayacak orta yolu bulmaya çalışıyorlardı. İmparator bazen ilim ve felsefeden sorular sorarak el-Kâmil ve elçilerini kendi bilgi ve birikimiyle etkilemeye çalışıyor, bazen de savaş tehdidinde bulunarak korku yaratmak için çabalıyordu.

3. Yafa Antlaşması'nın İmzalanması ve Maddeleri Üzerinde İhtilâflar

El-Kâmil, bir taraftan kendi kuvvetleri ile birlikte el-Eşref'in kuşatmış olduğu Dımaşk'ı ele geçirip Suriye'ye hâkim olmak isterken, diğer taraftan da Kudüs ve çevresini eline geçirmişken elinden çıkarmak istemiyordu. Ancak bu tartışmalardan yorulduğu için sonunda kararını vererek Suriye uğruna İslâm dünyasının muhtemel tepkisine göz yumarak Kudüs'ten vazgeçmeye karar verdi.³¹⁰ Fakat, Tellülacûl ateşkesinin şartlarına göre; Filistin toprakları kendisine bırakılmış olsa bile, kardeşi el-Eşref ile Eyyübî topraklarını daha tam olarak bölüştürmediği için el-Kâmil tek başına karar vermemesinin daha iyi olacağını düşündü. Söz konusu ateşkes Kudüs'ü Filistin toprakları dahilinde hukuki olarak el-Kâmil'e bırakmış olsa bile, kardeşi el-Eşref'in Kudüs'ün Haçlılara teslimi meselesinde fikrini öğrenmek istedi. El-Eşref ise Müslümanların ve Eyyübîlerin iyiliği için bu meselenin onun kendisinin vereceği

³⁰⁹ *Estoire d'Eracles*, s. 372-373; Marino Sanudo, s. 388.

³¹⁰ Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, (Tr. trc. Ekin Duru), İstanbul 2014, s. 169.

karar olduğunu, vereceği karara da uyacağını bildirdi.³¹¹ Bu şekilde el-Kâmil'in hem yasal hem de fiili olarak bu topraklar üzerindeki sahipliği onaylanmış oldu.

Bu arada en-Nâsır Dâvud, amcalarının Dımaşk'taki kuşatması altında Şemseddin el-Husrevşâhî'yi elçi olarak babasının müttefiki Celâleddin Hârizmşah'a gönderdi ve ondan yardım isteyerek Ahlat'ın üzerine yürümesini istedi.³¹² Bunun üzerine Celâleddin, Ahlat üzerine yürümüş, burayı geçip Muş Ovası'na girmiş ve burada Cebelcûr (Çapal-cûr) ve çevresini yağmalayarak birçok insanı öldürmüştü.³¹³ Celâleddin'in dikkatini yeniden batıya çevirmiş olduğunu gören el-Kâmil, muhtemelen onun yeğeni en-Nâsır'a destek vermesinden ve Suriye'deki dengelerin kendi aleyhine değişmesinden endişe ederek imparator ile görüşmeleri hızlandırmaya çalıştı. Gelişen olaylar sonucu artık anlaşıldı ki her iki liderin de hızlı bir şekilde bir anlaşmaya varması gerekirdi. Zira bu işin uzaması imparatorun Güney İtalya ve Sicilya'daki topraklarını kaybetmesine, sultanın ise Suriye'deki rakiplerinin Hârizmşahların muhtemel desteği ile güçlenmesine yol açabilirdi.

Yafa'da bulunan II. Friedrich, 11 Şubat 1229'de Sultan el-Kâmil'in Fahreddin tarafından iletilen kesin şartlarını kabul etti. Nihayet 18 Şubat 1229 tarihinde, Yafa'da sultanın temsilcileri Fahreddin ve Arbela hâkimi Selâhaddin ile İmparator II. Friedrich arasında barış anlaşması imzalandı.³¹⁴ Alman Töton Tarikatı lideri Hermann von Salza, Exeter ve Winchester piskoposları da anlaşmaya şahitlik ettiler.³¹⁵ Ne yazık ki, Yafa Antlaşması olarak tarihe geçen bu anlaşma belgesinin tam metni mevcut değildir. Fakat böyle bir belgenin varlığı kaynakların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Zira Patrik Gerold, Hristiyan dünyası için Altıncı Haçlı Seferi hakkında imparatoru karalayıcı bir biçimde yazmış olduğu bilgilendirme mektubunda bu belgeden bahseder. Gerold, bu belgeyi II. Friedrich'ten istemesi üzerine imparator ona

³¹¹ İbn Nazîf, s. 164; Makrîzî, I, 228-229. Ernoul (s. 327), sultanın yeğenini ve ülkenin önde gelenlerini tehdit ederek imparatorla yapacağı anlaşmaya onların da rıza göstermesini istediğini kaydeder. Bu bilgi fazla abartılı olarak görünüyor.

³¹² İbn Vâsıl, IV, 241; Şeşen, *Selâhaddin'den Baybars'a*, s. 113.

³¹³ İbü'l-Esîr, XII, 443.

³¹⁴ Bréholles, *HDFS*, III, 97, 104; *Estoire d'Eracles*, s. 374; İbn Vâsıl, IV, 241; Sancto Germano, s. 80; *Târihü'l-Bitrikiyye*, IV, 52, (İng. trc, IV, 109); Giles, *Frederick II's Crusade*, s. 104. *Breve Chronicon* (s. 203), anlaşmanın tarihini Mart 1229 olarak verse de diğer kaynakların aktardığı ve araştırmacıların da doğru kabul ettiği tarih Şubat 1229'dur.

³¹⁵ Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 163.

belgenin orijinal hâlini değil, özet ve eksik hâlini vermişti.³¹⁶ Bu durumdan şikâyet eden Gerold, Papa IX. Gregorius'a göndermiş olduğu mektubunda bu anlaşmanın muhtemelen elde ettiği sınırlı maddelerini kaydedebilmiştir. Patrik Gerold'un bu mektubunu II. Friedrich'in, Hermann von Salza'nın ve Papa IX. Gregorius'un yazdığı mektuplarla karşılaştırarak anlaşma metnindeki maddeler çıkarılabilir. Ayrıca Arapça yazılmış kronikler de bu durumda bazı maddelere ışık tutabilir. Ancak Arapça kronikler daha çok kutsal sayılan Kudüs'ün Haçlılara teslimi maddesine odaklandıkları için diğer maddelerin çoğu ya aktarılamamış ya da eksik aktarılmıştır.³¹⁷ Bununla beraber dönemin çağdaş tarihçileri olan Sıbt İbnü'l-Cevzî, İbn Ebü'd-Dem ve İbn Vâsıl'ın anlaşmayla ilgili kayıtları³¹⁸ ve bahsettiğimiz Haçlı mektupları esas alınarak söz konusu anlaşmanın maddeleri belirlenmeye çalışıldı.³¹⁹ Lâtince yazılmış kronikler de anlaşmayla ilgili bilgileri adı geçen kişilerin mektuplarından almış olsa da içerdikleri bazı orijinal bilgilerden dolayı başvurulabilir kaynaklardır.

Buna göre Yafa Antlaşması'yla Kudüs, Bethlehem, Nazareth şehirleri, Montfort ve Toron kaleleriyle birlikte Celile bölgesi ve Sayda'nın bir kısmı Haçlılara teslim edildi.³²⁰ İmparator II. Friedrich'in İngiltere Kralı III. Henry'e yazmış olduğu 17 Mart 1229 tarihli mektubunda Kudüs'ten Yafa'ya doğru uzanan bir koridorun da Haçlılara bırakıldığı ve bu yolla Haçlıların Yafa'dan güvenli bir şekilde Kutsal Şehir'e girmelerinin amaçlandığı belirtilir.³²¹ Ayrıca Hermann von Salza'nın yazmış

³¹⁶ Parisiensis, **Chronicon Majora**, III, 180, Mektubun İngilizce tercümesi için bkz. **Letters of Crusaders**, (ed. Dana Carleton Munro), Pennsylvania 1902, s. 28; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 456.

³¹⁷ Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 161; Carole Hillenbrand, "Ayyubid Jerusalem – A Historical Introduction", **Ayyubid Jerusalem: The Holy City in Context 1187-1250**, London, tarih belirtilmemiştir, (ed. Robert Hillenbrand ve Sylvia Auld), s. 11.

³¹⁸ Sıbt İbnü'l Cevzi Dımaşk'taki Eyyûbilerin dış politikalarını savunan ve el-Kâmil'i kınayan bir tutum sergilemiştir. İbn Ebü'd-Dem ise eserinde anlaşmanın maddelerinden bahsederken el-Kâmil'in tarafını tutar ve verdiği kararların mantıklı olduğunu söyler. İbn Vâsıl da söz konusu anlaşmayı el-Kâmil'in taraftarı olarak bakmaya çalışır ve onu kınamak için acele etmez. Bu sebeple, söz konusu maddeler bu kaynaklardan okunurken taraftarlık ölçüleri dikkate alınarak okunmalıdır. Diğer çağdaş Arap tarihçilerinden İbnü'l-Esir anlaşmayla ilgili oldukça kısa bilgi verdiği için maddelerden bahsetmemiştir.

³¹⁹ İmparator II. Friedrich'in, Papa IX. Gregorius'un Patrik Gerold'un ve Hermann von Salsa'nın mektupları da taraftarlık ve aleyhtarlık duygu ve görüşleriyle yazılmış olduğu için karşılaştırılarak okunmalıdır.

³²⁰ Bréholles, **HDFS**, III, 92-93; Ernoul, s. 327; **Estoire d'Eracles**, s. 374; Roger de Wendover, II, 523 (İmparator II. Friedrich'in İngiltere Kralı III. Henry'e yazmış olduğu mektubu); Marino Sanudo, s. 338.

³²¹ Roger de Wendover, II, 523.

olduğu 12 Mart 1229 tarihli mektubunda yukarıda aktarılan yerlere ilaveten Guido denilen şehrin, St. George (Lydda) Kasabası'nın ve Kudüs'e giden yolun her iki tarafındaki köyler ile Akkâ ve Nâsıra arasında kalan köylerin de imparatora teslim edildiğini kaydeder. Tüm bunların yanısıra kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki tartışmalı yerlerden biri olan Yafa da resmen Haçlılara bırakılan şehirler arasındaydı.³²²

Patrik Gerold, mektubunda bu yerleri elde etmenin Lâtin Doğu'daki Hıristiyanlar açısından çok da önemli olmadığına işaret ederek imparatoru eleştirir. Zira Doğu'daki kiliseye ve Hospitalierlere ait çoğu topraklar Müslümanlardan alınmamıştı. Templierlere ait birkaç yer geri alınsa da bu yerler önemsenmeyecek kadar azdı.³²³ Tüm bu bilgilerden de anlaşıldığı kadarıyla söz konusu ateşkes anlaşması Bohemund'un hâkimiyetinde bulunan Antakya-Trablus Haçlı Devleti'ni kapsamıyordu.³²⁴

Ernoul, el-Kâmil'in imparatora teslim ettiği yerler arasında Kerak, Sûr ve Sayda'daki üç kalenin (isimleri verilmemiştir) olmadığını kaydeder. O, bunun sebebi olarak bu yerlerde yaşayan Müslümanların kuvvetli garnizonlara sahip olduklarını ve bu yüzden teslim olmak istemediklerini belirtir.³²⁵ Bu bilgidен anlaşıyor ki el-Kâmil'in otoritesi bu yerlerde çok etkili değildi.

Arap tarihçilerin de üzerinde en çok durduğu konu olan Kudüs'ün teslimi, anlaşmaya göre Müslümanlara geniş imtiyazların verilmesi şartıyla gerçekleşmişti. Zira Kudüs'te Kubbetü's-Sahre ve el-Aksâ camileriyle Harem-i Şerif Müslümanların elinde kalacak ve Müslümanlar istediği zaman ve hiçbir ödeme yapmadan bu yerleri ziyaret edebileceklerdi. Ayrıca ziyaret amacı dışında, özellikle silâhlı olarak Frankların söz konusu yerlere girmesi kesinlikle yasaktı.³²⁶

³²² Bréholles, **HDFS**, III, 92; Sancto Germano, s. 81. Philippe de Novare kroniği (s. 89) ve bu kroniği esas alan **Chronicle of Amadi** (s. 133) sultanın imparatora teslim ettiği yerleri Kudüs, Nazareth ve Lydda olarak kaydeder. Çağdaş Arap kronikleri daha yukarıda belirtildiği gibi daha çok Kudüs'ün teslimine odaklandıkları için genelde "Kudüs ve çevresi"nin teslim edildiğini bildirir, bkz. İbnü'l-Esîr, XII, 446.

³²³ Bréholles, **HDFS**, III, 105.

³²⁴ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 164.

³²⁵ Ernoul, s. 327.

³²⁶ İbn Vâsıl, IV, 241; Sıbt İbnü'l Cevzi, XXII, 296; Bréholles, **HDFS**, III, 86 (Patrik Gerold'un mektubu). Bu bilgi yüzeysel de olsa II. Friedrich'in ve Hermann von Salza'nın mektuplarında da

Papa IX. Gregorius'a yazdığı mektupta Patrik Gerold, Frankların Kaya Kubesi'ni ve Süleyman Tapınağı'nı ziyaret edemeyeceklerini acı ve üzüntülü bir şekilde şikâyet etti.³²⁷ Ancak yukarıda da görüldüğü gibi diğer kaynaklar böyle bir engelden bahsetmiyor, bilakis Frankların bu yerleri ziyaret edebilecekleri belirtiliyor.

Patrik Gerold'un şikâyet ettiği bir diğer konu ise Kudüs'te yaşayan Müslümanların herhangi bir davalık durumda Müslüman hâkimler tarafından yargılanabilmesidir. Yani anlaşmaya göre, Müslümanlar kentin hâkimi olan Hristiyanlarla eşit yargı yetkisine sahip olacaklardı.³²⁸ İlginçtir ki bu imtiyaz Müslümanlar açısından oldukça önemli olmasına rağmen Arap kaynaklarında anlaşmanın bu maddesinden bahsedilmemiştir.

Lâtin ve Arap kaynakların birbiriyle çeliştiği bir diğer ihtilâflı konu ise Yafa Antlaşması'nın Kudüs'ün tahkimat ve yeniden inşaatıyla ilgili olan maddesidir. 1219 yılında, Haçlıların Dimyat kuşatması sırasında el-Kâmil'in Dimyat karşılığında onlara Kudüs'ü teklif etmesi üzerine kentin duvarları el-Muazzam tarafından yıkılmıştı. Hermann ve imparatorun yazdığı mektuplarda Haçlıların Kudüs surlarını yeniden inşa ve tahkim etme izinlerinin olduğunu kaydettiği gibi diğer birçok Lâtin kaynak da bu bilgiyi onaylar.³²⁹ Ancak çoğu Arapça kaynak Haçlıların şehirleri tahkim etmek veya yeniden inşa etmek iznine sahip olmadığını vurgular.³³⁰ Bu çelişkiden belli oluyor ki her iki taraf da anlaşmayı kendi mühaliflerine daha makul göstermek için bu maddeyi menfaat malzemesi hâline getirmişler. Zira el-Kâmil, Eyyûbî meliklerine yaptığı açıklamada anlaşmanın bu maddesi sayesinde Kudüs'ü daha sonra yeniden Haçlılardan geri alabileceğini, surları harap olmuş şehri almanın çok kolay olacağını söylemişti.³³¹ Aynı şekilde imparator ve taraftarları da böyle bir izinlerinin olduğunu iddia ederek Hristiyan dünyasında özellikle kilise gibi kendilerine muhalefet eden

kaydedilir, bkz. Roger de Wendover, II, 253; Bréholles, **HDFS**, III, 101. Ernoul (s. 327) ve İbn Ebü'd-Dem (s. 188) sadece Müslümanların para ödemedi serbest bir şekilde ibadet edebileceklerini aktarır. Ayrıca Ernoul (s. 327), biraz daha abartarak orada 3 Müslümanın muhafızlık edeceğini, Hristiyanların egemenlik hakkına sahip olmayacaklarını belirtir.

³²⁷ Bréholles, **HDFS**, III, 88.

³²⁸ Bréholles, **HDFS**, III, 87, 89.

³²⁹ Roger de Wendover, II, 523; Bréholles, **HDFS**, III, 92. Ernoul, (s. 327), böyle bir iznin olduğunu belirttikten sonra "*ancak yeni kale ve şehir tahkim edilemeyecektir*" diye belirtir. **Estoire d'Eracles** (s. 374) de Haçlıların böyle bir izinlerinin olduğunu gösteren ifade kullanır.

³³⁰ İbn Vâsıl, IV, 242-243; İbn Ebü'd-Dem, s. 188; Ebü'l-Fidâ, II, 241; Makrîzî, I, 230.

³³¹ İbn Vâsıl, IV, 243.

tarafları bu anlaşmanın Haçlıların lehine bir anlaşma olduğuna ikna etmeye çalışmıştı.

İlginçtir ki Patrik Gerold, imparatorun Haçlı Seferi'ni kötülemek için anlaşmanın Hristiyanların aleyhine olduğunu savunması gerekirken IX. Gregorius'a yazmış olduğu 25 Mart 1229 tarihli mektubunda II. Friedrich'in şehrin savunmasını tahkim etmek için bir girişimde bulunduğunu itiraf ediyor.³³² Diğer taraftar Willermus Tyrensis'in zeyllerinde biri olan Rothelin kroniğinin, anlaşmada II. Friedrich'in şehri tahkim etme yetkisinin olmadığını savunması bazı Batılı kroniklerin Arap kaynaklarını doğruladığını gösteriyor.³³³

Tarihçiler arasındaki genel görüş, imparatorun şehir surlarını yeniden inşa etme izninin olduğu yönündedir.³³⁴ Böyle bir iznin olmasına rağmen şehirde yeniden inşa ve tahkimat faaliyetleri yapılmamış gibi görünüyor. İmparatorun şehir surlarını tahkim etmeden Filistin'den ayrılması muhtemelen el-Kâmil'e böyle bir iznin olmadığı yönündeki söylentileri çıkarması için bir fırsat vermiş ve bu söylentilerin Arapça kaynaklara da yansımaları mümkün kılmişti.³³⁵

II. Friedrich, III. Henry'ye yazmış olduğu mektubunda kendisinin Kudüs'ün yanı sıra Yafa, Kaysâriye, Sayda ve Alman Töton Tarikatı'na ait St. Mary Kalesi'ni de tahkim etme izni ve yetkisinin olduğunu, anlaşmada bu yetkinin de taraflarca onaylandığını belirtir.³³⁶ Ancak böyle bir bilgiye diğer kaynaklarda rastlanmadı.

II. Friedrich'in mektubunda belirtilen Yafa Antlaşması'na göre Sultan el-Kâmil'in Dimyat'ın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesinden sonra esir edilen Haçlıların serbest bırakmayı kabul etmesi de dikkate değer bir ayrıntıdır.³³⁷ Ayrıca Hermann von Salza, yazmış olduğu mektubunda anlaşmanın bu maddesinin her iki tarafı bağladığını, yani Haçlıların elinde bulunan Müslüman esirlerin de serbest bira-

³³² Bréholles, **HDFS**, III, 109.

³³³ **The Rothelin Continuation**, (İng. trc. Janet Shirley), s. 37.

³³⁴ Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 164; Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 181; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 201; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 458.

³³⁵ Yafa Antlaşması'nın bu maddesi hakkında geniş tartışma için bkz. Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 166-182.

³³⁶ Roger de Wendover, II, 523.

³³⁷ Roger de Wendover, II, 524.

kılacağını bildirir.³³⁸ Ancak ilginçtir ki bu maddeden de Arap kaynaklar tarafından bahsedilmemiştir.

Anlaşmanın diğer bir maddesine göre II. Friedrich, herhangi bir Haçlının Sultan el-Kâmil ve kuvvetlerine saldırmasına engel olacak, saldıranlara ise yardım etmeyecek ve gerektiğinde Müslüman ve gayr-ı Müslim düşmanlarına karşı sultanı destekleyecekti.³³⁹ Ancak II. Friedrich'in ve Hermann von Salza'nın mektuplarında anlaşmanın bu maddesinden doğal olarak bahsedilmemiştir.

Lâtin kroniklerinde anlaşmanın geçerli olduğu süre genellikle 10 yıl diye kaydedilir. II. Friedrich de III. Henry'ye yazdığı mektubunda Sultan el-Kâmil ile 10 yıl geçerli olacak bir anlaşma imzaladığını bildirir.³⁴⁰ Arapça kaynaklar ise bu sürenin 10 yıl ve beş ay olduğunu ve anlaşmanın 24 Şubat 1229 (28 Rebiülevvel 626) tarihinden itibaren geçerli olduğunu belirtir.³⁴¹ Sonuç olarak Yafa Antlaşması, ortak karara göre en az 10 yıl geçerli olmalıydı.

Anlaşmanın maddeleri üzerinde bu kadar fazla ihtilâfın olmasının en önemli sebeplerinden biri muhtemelen anlaşma metninin yer aldığı belgenin gizli tutulmasıdır. Zira Patrik Gerold da papaya yazmış olduğu mektupta bu durumdan şikâyetçiydi. Ancak yukarıda sırasıyla bahsedilen maddeler çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilere dayanılarak belirtildi. Bununla birlikte anlaşmanın eksik de olsa maddeler hâlindeki tam metni Gerold'un Papa IX. Gregorius'a göndermiş olduğu mektupta yer almaktadır.³⁴² Bu maddelerin eksik olduğu kesindir, çünkü Gerold'un kendisi de Hristiyan dünyasını bilgilendirmek amacıyla Batı ülkelerine yazmış olduğu bir diğer mektubunda *“imparator, üzerinde anlaştığı maddelere uymak için yemin ederken, hiç kimse barış veya ateşkes metnini görmedi, dahası, size göndermeye karar verdiğimiz belli ateşkes maddelerinin nasıl hileli ve nasıl büyük bir kötülük olduğunu görebile-*

³³⁸ Sancto Germano, s. 82.

³³⁹ Bréholles, **HDFS**, III, 89-90, 147-150; Roger de Wendover, II, 528.

³⁴⁰ Ernoul, s. 327; Roger de Wendover, II, 523.

³⁴¹ Makrîzî, I, 230.

³⁴² Bu mektubun tam metni için bkz. Bréholles, **HDFS**, III, 86-87. Mektuptaki maddelerin İngilizce tercümesi için bkz. Giles, **Frederick's Crusade**, s. 254-255.

ceksiniz”³⁴³ diye ifade ederek bu maddelerin kendi elinde mevcut olan kısımlarını göndereceğini belirtmiştir.

4. İmparator II. Friedrich Kudüs’e Girişi ve Kendisini Kral İlan Etmesi

Kişisel yeteneklerini kullanarak diplomatik yollarla Kudüs ve çevresini ele geçirmeyi başaran İmparator II. Friedrich, papalık ordusunun krallık topraklarına yaptığı saldırıları durdurmak için bir an önce ülkesine geri dönmeliydi. Ancak amacına ulaşmak için yapması gereken bir şey daha vardı: Kudüs’te kendisini kral ilân etmek.

Bu amaçla imparator, Sultan el-Kâmil’den şehri ziyaret etmek için izin aldıktan sonra³⁴⁴ yanındaki Kıbrıslıları Yafa’da bırakarak oradan ayrıлып beraberinde bulunan Alman ve İtalyan birlikler, Alman şövalye tarikatı olan Töton mensupları, Sicilya’dan piskoposlar, İngiltere’den Exeter Piskoposu William ve Winchester Piskoposu Peter eşliğinde 17 Mart 1229 tarihinde Cumartesi günü törenle Kudüs’e girdi.³⁴⁵ İmparatora şehrin anahtarını teslim edip ona eşlik etmesi için Sultan el-Kâmil tarafından görevlendirilen Nablus Kadısı Şemseddin de orada hazır bulunuyordu.³⁴⁶

Bu arada Patrik Gerold, Kaysâriye piskoposunu, şehirde herhangi bir törenin yapılmasını yasaklamak ve yapılması durumunda ise bunun geçersiz olduğunu ilân etmek için elçi sıfatıyla Kudüs’e göndermişti. Hermann von Salza da mektubunda Patrik Gerold’u, Hospitalier ve Templierleri imparatora karşı düşmanca tavırlarından ve şehirde bulunanlar arasında fitne çıkararak onları imparatora karşı kışkırtmakla

³⁴³ Parisiensis, **Chronicon Majora**, III, 180.

³⁴⁴ İbn Vâsıl, IV, 244; Makrîzî, I, 231.

³⁴⁵ **Estoire d’Eracles**, s. 374; Roger de Wendover, II, 524; Parisiensis, **Chronicon Majora**, III, 180. Ayrıca bkz. Bréholles, **HDFS**, III, s. 101, 109. Ernoul, s. 328; Sancto Germano, s. 82; İbn Vâsıl, IV, 244; Marino Sanudo, s. 338; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 165. **Breve Chronicon** (s. 204)’de imparatorun Kudüs’e girişinin 18 Mart Pazar günü olduğu belirtilse de imparatorun III. Henry’ye gönderdiği mektup (Roger de Wendover, II, 524) ve diğer birçok kaynak bu tarihi 17 Mart Cumartesi günü olarak belirtir. Ayrıca daha çok Kıbrıs ve İbelinlere odaklanan Philippe de Novare (s. 89) ve **Chronicle of Amadi** (s. 133), imparatorun Kudüs’e gidişini belirtse de olayların ayrıntılı kaydını yazmamışlardır.

³⁴⁶ İbn Vâsıl, IV, 244; Makrîzî, I, 231.

suçlar.³⁴⁷ Kaysâriye piskoposunun gelişi haberi şehirde bulunan Hristiyanlar arasında tereddüt ve çekingenliğe sebep olmasına rağmen imparator tüm bu uyarı ve karışıklıklara aldırmayarak sadece kendi askerleri ve Alman Töton Tarikatı mensuplarının bulunduğu Kutsal Mezar Kilisesi'ne girdi. Burada kiliseyi temsilen hiçbir din adamının olmadığı bir törenle Kudüs Krallığı tacını mihrabın üzerine koydurduktan sonra, onu kendi elleriyle alıp başına koydu ve böylece kendi kendisini kral ilân etti.³⁴⁸

Bu suretle, papanın aforoz ettiği imparator, Roma Kilisesi'nin onayı olmadan kendisini Doğu'nun kutsal topraklarının kralı ilân etmiş ve başarısını yalnız başına kutlamıştı. Bunu Hristiyan dünyası için başarı olarak kabul etmeyen Gerold, Batı'ya gönderdiği mektubunda imparatorun kendi kendisini taçlandırmasının ve bunu kilisenin izni olmamasına rağmen Kutsal Mezar Kilisesi'nde yapmasının “*Hristiyanları üzme için*” olduğunu ısrarla savunur.³⁴⁹

Frederick'in 18 Mart 1229'da kilisede krallık tacını giymesinin hemen ardından, Hermann von Salza, orada toplanan insanlara ve soylulara önce Almanca, daha sonra da Lâtince uzun bir konuşma yaptı ve onları kenti güçlendirme çalışmalarına yardım etmeleri için davet etti. Hermann, kendisinin imparatorun muhtemelen İtalyanca yaptığı konuşmasını Fransızcaya çevirdiğini belirtir.³⁵⁰ Ancak Patrik Gerold, mektubunda Hermann'ın bizzat kendisinin Fransızca ve Almanya konuşma yaptığını bildirir.³⁵¹ Bunun aksine Roger de Wendover ise papanın imparatora karşı şikâyetlerinde II. Friedrich'in kendisinin konuşma yaptığını söyler.³⁵²

Arapça kaynaklarda II. Friedrich'in Kudüs'te geçirdiği iki gün boyunca meydana gelen bazı olaylar aktarılmıştır. Bu olaylar imparatorun şahsiyeti hakkında Roma Kilisesi'nin de manipüle ettiği bazı söylentilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. En geniş versiyonu İbn Vâsıl'ın ve Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin eserlerinde bulunan

³⁴⁷ Sancto Germano, s. 82.

³⁴⁸ Bréholles, **HDFS**, III, 98-99, 101, 109, 136-137; **Estoire d'Eracles**, s. 374; Roger de Wendover, II, 524; Parisiensis, **Chronicon Majora**, III, 180; Ernoul, s. 328; Marino Sanudo, s. 338; Richard, **Latin Kingdom**, s. 235; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 165 ve diğerleri.

³⁴⁹ Parisiensis, **Chronicon Majora**, III, 180

³⁵⁰ Bréholles, **HDFS**, III, 100.

³⁵¹ Bréholles, **HDFS**, III, 109.

³⁵² Roger de Wendover, II, 528.

bu olaylar, imparatora şehirde rehberlik yapması ve eşlik etmesi için görevlendirilen Nablus Kadısı Şemseddin'in ve diğer şahitlerin diliyle anlatılmaktadır.

Kadı Şemseddin'in anlattığına göre, imparator kendisini kral ilân ettikten sonra aynı gün (18 Mart) Müslümanlar için kutsal olan yerleri gezmeye ilk Harem-i Şerif'ten başladı. Kadı Şemseddin ile birlikte Harem-i Şerif'teki türbeleri ziyaret eden II. Friedrich, ardından Mescid-i Aksâ'ya girdi. Aksâ Camii'nin imarına, özellikle de kubbesinin yapımına hayran olan imparator caminin içi ve çevresini gezdikten sonra Şemseddin ile birlikte oradan ayrıldılar.³⁵³ Ancak camiden çıkarken, elinde İncil kitabı ile³⁵⁴ camiye girmek isteyen bir papaza öfkelenerek “*nankör*” diye bağırdı ve ona “*Sen ne getiriyorsun buraya? Yemin olsun ki, buraya sizlerden biriniz izinsiz gelerseniz gözlerinizi alırım, biz Sultan el-Kâmil'in köleleriyiz ve ona itaat ederiz, sultan bu kiliseler konusunda bize lütufta bulunuyor, davranışlarınızda haddi aşmayın*” dedi. Bunun üzerine rahip korkarak oradan uzaklaştı.³⁵⁵

Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin aktardığına göre, imparator bir ibadetgâhın kubbesindeki kitâbede Selâhaddîn-i Eyyûbî hakkında bir söz gördü: “*Selâhaddin, Kudüs şehrini müşriklerden temizledi.*” Yanında bulunan bir Müslüman görevliye müşriklerin kim olduğunu sordu. Sıbt, bu olayla ilgili bu kadar bilgi vermekle yetinip imparatorun oradaki görevliye sorduğu bir sonraki soruya geçer. İmparator görevliye mabedin kapı ve pencerelerindeki tellerin sebebini sorunca da görevli imparatora küçük serçelerin içeri girmesini engellemek için böyle yaptıklarını söyledi. Bu cevap üzerine imparator orada bulunanları çok şaşırtacak bir söz dile getirdi: “*Bunun yerine (şimdi) Tanrı size domuzları gönderdi.*” (Şüphesiz burada Haçlıları kastetmiştir). Muhtemelen bu ifadesinden dolayıdır ki Sıbt İbnü'l-Cevzî imparatorun şahsiyeti hakkında bilgi verirken onun materyalist olduğunu ve kendi dini olan Hristiyanlığa bile bir oyun gibi baktığını belirtir. İmparatora husumeti olan bu müellif, onun yanında Sicilya'dan birçok Müslümanın da geldiğini, hatta onların öğlen ezanında namaz da

³⁵³ İbn Vâsıl, IV, 244.

³⁵⁴ Sıbt İbnü'l Cevzî (XXII, 299), papazın elinde birkaç “*kağıt parçası*”nın bulunduğunu kaydeder.

³⁵⁵ İbn Vâsıl, IV, 244-245. Kr. Makrizî, I, 231. Sıbt İbnü'l-Cevzî (XXII, 299), imparatorun papaza bağırarak söylediği hakareti nankör olarak değil “*domuz*” olarak kaydeder. Ayrıca imparatorun papaza “*eğer sizden birisi tekrar buraya bu şekilde gelirse onu öldürürüm*” dediğini de belirtir.

kıldığını, onların arasında şahsen imparatora mantık dersleri veren bir hocanın da bulunduğunu itiraf eder.³⁵⁶

Kadı Şemseddin, sultanın emriyle imparatorun şehirde bulunduğu sırada rahatsız olmaması için müezzinlere minarelerden ezan okunmaması gerektiğini söyleyecekti, ancak bunu unuttu. Sonuçta sabah ezanı vaktinden önce Abdülkerim isimli bir müezzin, minareye çıkarak yüksek sesle Kuran'dan Hristiyanlarla ilgili İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığını ima eden ayetler okudu.³⁵⁷ Sabah olduğunda Kadı Şemseddin, müezzini çağırıp ona sultanın emrinden bahsetti. Müezzin Abdülkerim, bu emirden haberdar olmadığı için bunu yaptığını söyledi, kadıdan özür diledi ve bu emir üzerine o gece Kuran ve ezan okumadı. Sabah olduğunda imparator Şemseddin'i çağırarak "*dün minareye çıkıp o sözleri söyleyen adam nerede?*" diye sorması üzerine Kadı Şemseddin, ona sultanın emrinden bahsetti.³⁵⁸ İmparator ise kadıya yanlış yaptığını, burasının Müslümanların memleketi olduğunu ve burada İslâm'ın kurallarının geçerli olduğunu belirtti.³⁵⁹ Ayrıca imparator orada bulunan müezzinlere, görevlilere ve diğer dindar Müslümanlara her birine 10 dinar para dağıttı.³⁶⁰

Eğer Arapça kaynaklarda aktarılan bu bilgileri abartılı yanlarından arındırmak koşuluyla doğru olduğunu kabul edersek imparatorun gerçekten de dinsiz ve materyalist olduğunu, Müslümanlara karşı hoşgörülü davranmaya çalışmasının ise şüphesiz bir amaç için olduğunu kabul etmemiz gerekir. Aslında imparatorun Müslüman olduğu söylentileri de bu olaylardan dolayı ortaya çıkmış olabilir. Yani papalık bu söylentileri ya bizzat ortaya çıkarmış ya da zaten ortaya çıkmış olan bu söylentilerden imparatorluk makamını zayıf düşürmek için istifade etmiştir.

³⁵⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 299-300.

³⁵⁷ Okunan ayetlerin meali şu şekildedir: "*Allah asla çocuk edinmemiştir. O'nunla beraber başka bir tanrı da yoktur; aksi taktirde her tanrı kendi yarattıklarını alıp bir tarafa çekilir ve mutlaka o tanrılardan biri diğerine baskın gelmeye çalışırdı. Doğrusu Allah o müşriklerin yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.*" (Muminun Suresi, 91); "*Hakkında şüpheye düştükleri hak söze göre Meryem oğlu İsa işte budur.*" (Meryem Suresi, 34).

³⁵⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin aktardığı bu olayı kısa ve biraz farklı bir şekilde anlatan İbn Vâsıl (IV, 245), imparatorun Kadı'ya müezzinlerin ezan okumamasının sebebini sorarken Kadı'nın verdiği cevabı şu şekilde aktarmıştır: "*sultan, (ezanı) krala ve inancına saygısızlık olmasın diye (geçici olarak) yasakladı*". Ayrıca İbn Vâsıl, müezzin Abdülkerim ve onun Kuran okumasından bahsetmez.

³⁵⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 300. İbn Vâsıl (IV, 245) burada imparatorun ifadesini çok abartılı bir şekilde aktarmıştır. Ona göre imparator Kadı'ya "*Günah işledim, yemin ederim, Kudüs'te kalmamdaki en büyük amacım, gece müezzinlerin ezanlarını duymaktır*" söylemiştir.

³⁶⁰ Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 300.

İmparator şehirde kaldığı sürece inşaat faaliyetleri için de hazırlıklar yapmış, beraberinde gelen Haçlıları evinde toplayarak tahkim faaliyetlerini müzakere etmiş ve hatta şehir duvarlarının temellerini bularak onları yeniden yükseltmeye başlamıştı.³⁶¹ Ancak kısa süre sonra muhtemelen patriğin gönderdiği Kaysâriye piskoposunun Kudüs'e gelip aleyhinde faaliyetlere başlamasının ardından kimseye haber vermeden aniden adamlarını toplayıp 19 Mart 1229 tarihinde şehri terketti.³⁶² Oradan ilk önce Yafa'ya gelerek birkaç gün burada kaldıktan sonra sahil yoluyla Akkâ'ya doğru yola çıktı ve 22 veya 25 Mart 1229 tarihinde Akkâ'ya vardı.³⁶³ İmparator Kudüs'ten ayrılmadan önce Eude de Montbeliard'ı krallığın baş muhafızı olarak şehirde bıraktı. Ancak Akkâ'ya vardıktan sonra ona haber göndererek yerine başkasını *bailli* olarak tayin etmesini ve Akkâ'ya gelmesini emretti.³⁶⁴

³⁶¹ Roger de Wendover, II, 524 (imparatorun III. Henry'ye mektubu); **Estoire d'Eracles**, s. 374.

³⁶² **Estoire d'Eracles**, s. 374; Parisiensis, **Chronica Majora**, III, 181; İbn Vâsıl, IV, 245; Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 300.

³⁶³ **Breve Chronicon** (s. 204) imparatorun Nisan ayında Akkâ'ya geldiğini belirtir. Ancak Patrik Gerold, mektuplarında iki farklı tarih kaydeder: biri 22 Mart 1229 (Bréholles, **HDFS**, III, 110), diğeri ise 25 Mart 1229 (Bréholles, **HDFS**, III, 137). Runciman ise (**Haçlı Seferleri**, III, 166) bu tarihi 23 Mart olara belirtir. **Breve Chronicon** dışındaki kaynaklar birbiriyle çelişkili bilgileri vermelerine rağmen imparatorun 22-25 Mart tarihleri arasında Akkâ'ya geldiğine işaret ederler.

³⁶⁴ **Estoire d'Eracles**, s. 374.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAFA ANTLAŞMASI'NIN İSLÂM VE HİRİSTİYAN DÜNYASINDA UYANDIRDIĞI AKİSLER VE DAHA SONRAKİ GELİŞMELER

1. Kudüs'ün Haçlılara Teslim Edilmesine İslâm Dünyasının Tepkisi

Her ne kadar İmparator II. Friedrich'in ilmî ve entelektüel kişiliği Müslümanların ilgisini çekse de Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından fethedilerek tekrar Müslümanlara kazandırılan Kudüs'ün anlaşma yoluyla Haçlılara teslim edimesine İslâm dünyasının çeşitli yerlerinden itirazlar geldi. Aslında Müslümanlar, mektupları üzerinden tanıdıkları II. Friedrich'in dış görünüşünün kişiliğinin aksine o kadar da ilgi çekici olmadığını itiraf etmişler gibi görünüyor. Zira İbnü'l Cevzi'nin imparatoru Kudüs'te gören Müslüman görevlilerin gözlemlerine dayanarak aktardığı bilgiye göre bu Batılı hükümdar *“kıızıl tenli, miyop gözlü ve eğer köle olursa 200 dirhem vermeğe değmez”* bir adamdı. Ayrıca onun materyalist olduğu ve hiçbir dine saygı duymadığı da anlaşılmıştı.³⁶⁵ Ancak imparator kendi dünyevî hâkimiyeti yolunda kendisi için uygun olan hareketi yapmış, hile ve kurnazlıkla da olsa Kudüs'ü ve krallık tacını ele geçirmişti. Bu sebeple Müslümanlar, zaten kâfir olarak bildikleri ve lanetledikleri imparatorundan daha çok, kutsal yerleri kendi elleriyle ona teslim eden Sultan el-Kâmil'e kızıyorlardı. Müslümanların çoğunun nazarında bu, dine karşı açık bir ihanetti.

Aslında Müslümanlar arasında anlaşmanın değerlendirilmesinde de ihtilâf söz konusuydu. Yukarıda da belirtildiği gibi o dönemin çağdaş tarihçileri olan Sıbt İbnü'l-Cevzî, İbn Vâsıl ve İbn Ebü'd-Dem de bu konuda farklı tutum sergilemişler.³⁶⁶

³⁶⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 300.

³⁶⁶ Bu tartışmaların genel bir değerlendirmesi için bkz. Hassan Abdel-Wahab Selim, “The Legal Status of the Truce Between al-Kamil Mohamed and Frederick The Second, 1229 A.C./626 A.H.”, *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997 İstanbul*, XXVI, sy. 8, Ankara

Bu anlaşmanın Müslüman âlemi için büyük bir felâket getirdiği ve inançlı insanların itirazlarına sebep olduğu çoğu kaynak tarafından onaylanmıştır. En-Nâsir Davud, bu üzücü olayla ilgili Dımaşk Ulu Camii'nde büyük bir toplantı düzenledi ve tarihçi kişiliğinin yanında çok önemli bir vaiz olarak da bilinen Sıbt İbnü'l-Cevzî'yi Kudüs'ün Haçlılara teslim edilmesiyle ilgili konuşma yapmak için davet etti. Anlaşmanın katı itirazcılarında olan ve bu konuşmayı bir dinî görev olarak bilen İbnü'l-Cevzî, söz konusu daveti kabul edip Ulu Camii'de bu acı olayı tasvir eden etkili bir konuşma yaptı. Konuşmasında bu olayın Kudüs halkı üzerinde ne kadar büyük bir acıya sebep olduğunu ve Müslüman yöneticilerin düştüğü utanç verici durumu anlattı. Konuşmasının sonunda orada toplanan kalabalığın ağlamasına sebep olacak duygusal ve uzun bir şiir okudu.³⁶⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, Dımaşk'ın Müslümanlar tarafından kuşatma altında olduğu sırada Kudüs'ün düşmanlara kolay bir şekilde verildiğini kaydederek Sultan el-Kâmil'in suçlu olduğunu ima eder.³⁶⁸

İbnü'l-Cevzî'nin aksine İbn Ebü'd-Dem, anlaşmayı karmaşık ve sıkıntılı dönemde yapılması gereken en makul hareket olarak görür. O, ayrıca Sultan el-Kâmil hakkında duygusal taraftarlık övgüleri içeren kayıtlarında sultanın bu kararı Müslümanların iyiliği için aldığını, eğer anlaşma yapmasaydı Haçlıların İslâm dünyasını yağmalayıp birçok kişiyi öldüreceğini savunur. Anlaşmanın ısrarla iyi tarafını gören İbn Ebü'd-Dem, Müslümanların Kudüs'teki kutsal yerleri ziyaret etmesi için hiçbir engelin bulunmamasını, Cuma namazlarının iptal edilmemesini, ayrıca İslâm'ın kutsal olan yerlerinin kontrolünün de yine Müslümanların elinde olmasını bir avantaj olarak görür. O, Haçlıların şehir surlarını tahkim etmek iznine sahip olmadıkları için Kudüs'ün savunmasının da zayıf olduğuna dikkat çekerek *“(onlar) herhangi bir yeni bina inşa edemezler veya surları güçlendiremezler...Kudüs'e hiçbir saldırı kapasi-*

1999, 133-150; Ayrıca krş. Ayşe Çekiç, “Eyyubi-Haçlı İlişkileri...”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, IX, 85-86.

³⁶⁷ Bu konuşmanın ayrıntılı metni için bkz. Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 296-298; İng. trc. Francesco Gabrieli, **Arab Historians of the Crusades: Selected and Translated from the Arabic Sources**, (İng. trc. E. J. Costello), California 1969, s. 273-274. (Bu çalışmada Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin okumuş olduğu şiirler çevrilmemiştir).

³⁶⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 299.

*tesi, silâh ve ekipmanı olmayan birkaç Frank geldi, Müslümanlar için bundan daha avantajlı ve bundan daha muazzam bir nimet olamaz” diye belirtir.*³⁶⁹

İbn Vâsıl da her ne kadar tarafsız kalmaya çalışsa da Sultan el-Kâmil’in bu anlaşmayı yaparken savunmasız bir şehrin, tahkimat yapılmaması şartıyla Haçlılara verilmesinin Müslümanlar için bir avantaj olduğunu savunur. Ancak diğer taraftan bu olay üzerine İslâm dünyasının, özellikle Kudüs’teki Müslümanların, büyük üzüntüsüne sebep olduğunu itiraf eder. Aslında hem İbn Vâsıl hem de İbn Ebü’d-Dem, Sultan el-Kâmil’in kuvvetlendiği bir gün Kudüs’ü tekrar Haçlılardan geri alacağına inanıyorlardı.³⁷⁰

Dönemin çağdaş tarihçilerinden bir diğeri İbnü’l-Esîr, Kudüs’ün Haçlılara teslimiyle ilgili oldukça kısa bilgi verdiği için Yafa Antlaşması’nın taraftarı mı aleyhtarı mı olduğu belli değildir. Ancak bu olaydan dolayı Müslümanların çok üzüldüğünü, “*elem ve ızdıraplar ve anlatılmayacak kadar büyük üzüntülerin Müslümanların kalplerini kapladığını*” itiraf etmiştir. İbnü’l-Esîr ayrıca Haçlıların, surları el-Muazzam tarafın yıkılmış bir şehre girdiklerine de işaret ederek muhtemelen Müslümanların bu konuda Haçlılara göre daha avantajlı olduğunu ima etmiştir.³⁷¹ Bu avantajlı durum bizzat el-Kâmil’in savunması olup muhtemelen Bağdat’ta bulunan Halife el-Müstansır-Billâh’a ve diğer Müslüman hükümdarlara bu durumu açıklayan mektuplar göndermiştir.³⁷²

İbnü’l-Furât, Makrîzî ve İbn Kesîr gibi geç dönem İslâm müellifleri söz konusu anlaşmayla ilgili bilgileri, yukarıda bahsettiğimiz dönemin çağdaş kaynaklarına dayanarak aktardıkları için çok farklı bilgi içermezler. Ancak neredeyse tüm Arapça kaynaklar Kudüs’ün Haçlılara teslim edilmesinin Müslümanların genel olarak üzüntüsüne sebep olduğunu itiraf ederler.

³⁶⁹ İbn Ebü’d-Dem, s. 188.

³⁷⁰ İbn Vâsıl, IV, 243; İbn Ebü’d-Dem, s. 188.

³⁷¹ İbnü’l-Esîr, XII, 446.

³⁷² Kington, **History of Frederick**, s. 318-319.

2. İmparator II. Friedrich'in Müslümanlarla Anlaşma İmzalamasının Hristiyan Dünyasında Uyandırdığı Akisler

Savaş ve kanla dolu Haçlı Seferleri tarihinde aforoz edilmiş bir imparatorun, Müslümanlarla anlaşarak ellerinde bulunan toprakların bir kısmını alması ve ayrıca kutsal şehir olan Kudüs'e girerek hiçbir dinî yetkilinin iştiraki olmadan törenle kendisini Lâtin Doğu'nun kralı ilân etmesi nâdir görülen bir durumdu. Bu durum karşısında şüphesiz Hristiyan dünyasından, özellikle kilise ve çevresinden, İmparator II. Friedrich'e çeşitli itirazlar gelmiştir. Aslında bu itirazlar imparatorun 8 Eylül 1227 tarihinde niyetlendiği Haçlı Seferi'ni hastalık bahanesiyle ertelediği iddiasıyla papalık tarafından aforoz edilmesiyle başladı. Bu olaydan bir yıl sonra 7 Eylül 1228'de imparator Akkâ'ya vardığında papanın onu aforoz ettiği haberi Doğu'da duyulmuştu. Bu haber üzerine Hospitalier ve Templier Şövalyeleri ile Kudüs Patriği Gerold kendisine itirazda bulunarak onu Filistin'deki faaliyetlerinde desteklemediler. Özellikle Patrik Gerold, yazmış olduğu mektuplardan da anlaşıldığı kadarıyla, imparatorun Haçlı Seferi'ne sert bir şekilde karşı çıkmış ve engel olmaya çalışmıştır. Kudüs'ün II. Friedrich tarafından alınmasından sonra şehirde tören yapılmasını yasaklamak için Gerold'un Kaysâriye piskoposunu Kudüs'e göndermesi de bu şiddetli muhalefetin sonucuydu.³⁷³

Patrik Gerold'un inançlı Hristiyanlara yazdığı mektubunda imparatorun Haçlı Seferi'yle ilgili aktarmış olduğu bilgiler de onun muhalefetine bâriz örnekleridir. II. Friedrich'in bu seferinin Hristiyanlık inancıyla ve İsa'nın davasıyla hiçbir ilgisinin olmadığını kaydeden patrik, onun barış anlaşmasını imzalarken hiç kimseye fikir danışmamasını ve nasihat almamasını eleştirir.³⁷⁴

Gerold, imparatorla Sultan el-Kâmil arasında yapılan bu anlaşmanın sağlam olmadığına inandığı içindir ki bu olaydan hemen sonra Fransa Kralı Philippe'nin kutsal topraklar için bağışladığı parayla Müslümanlardan gelecek herhangi bir tehdit ve tehlikeye karşı bir ordu hazırlattı. II. Friedrich bunu duyduğunda çok şaşırdı ve sultanla yaptığı anlaşmanın sağlam olduğunu, orduya gerek olmadığını bildirdi. Ancak patrik, Kudüs'ün bir önceki sahibi olan Dimaşk meliki bu anlaşmayı onaylamadığı

³⁷³ Bkz. Üçüncü Bölüm.

³⁷⁴ Parisiensis, *Cronica Majora*, III, 180; *Letters of Crusaders*, s. 28-29.

Hristiyanların ve anlaşmayla alınan yerlerin Müslümanlardan gelecek muhtemel saldırılara hedef olacaklarını bildirerek imparatorun isteksiz bir sultanı ikna ederek barış anlaşması imzalamasının akıllıca bir hareket olmadığını belirtti. Sultan el-Kâmil'in isteksiz bir şekilde ve imparatorun ikna çabaları sonucu imzaladığı anlaşmanın, imparatorun Filistin'den ayrıldıktan sonra Haçlılara teslim edilen yerlerin tekrar Müslümanlar tarafından ele geçirilmesiyle ihlâl edileceği ihtimâli patriğin savunduğu gayet doğal bir beklentidir.³⁷⁵ Zira yukarıda da aktarıldığı gibi Arap kaynaklarından İbn Ebü'd-Dem ve İbn Vâsıl'ın kayıtlarında el-Kâmil'in böyle bir düşünceye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kudüs'te taç giydikten sonra II. Friedrich, bu zafer hakkında bir mektup yazıp yanında bulunan keşişlerden biri vasıtasıyla Papa IX. Gregorius'a, Almanya'da bulunan oğlu Heinrich'e ve Fransa Kralı IX. Louis'ye gönderdi. İmparator aforoz edilmiş olduğundan ve yaptığı anlaşmaya göre Kudüs'teki bazı kutsal yerlerin Müslümanların elinde kalmasından dolayı Gregorius, bu zafere memnun olmadı. Papa bu olayın Avrupa'da duyulup bir zafer olarak kutlanmasına engel olmak için tüm Hristiyan beldelerine haberciler göndererek imparatorun "*hain ve imansız biri olarak aforoz edildiğini*" duyurdu.³⁷⁶

Papa IX. Gregorius'un yazmış olduğu ve Wendover tarafından içeriği ayrıntılı bir şekilde aktarılan mektuplarda imparator Hristiyan kurallarından çok Müslüman adetlerine önem vermekle suçlandı. Bu mektuplar, imparator hakkında "*Akkâ'daki sarayında Saracenlerle*³⁷⁷ *yiyip-içti, onlara Hristiyan dansçı kızlar sundu*" gibi diğer kaynaklarda rastlanmayan iddiaları da içeriyordu. Papa Gregorius, imparatoru Hristiyanlar dahil tüm düşmanlarına karşı Sultan el-Kâmil'e yardım etmeği kabul ettiği için eleştirdi ve mektuplarında imparatoru mabedlerdeki kutsal kitapları ve mabedler için ayrılan bağışları çalmakla suçladı.³⁷⁸

II. Friedrich'in Haçlı Seferi'nin çağdaş Lâtince ve Fransızca kaynaklarından da bazıları Yafa Atnlaşması'nın taraftarı iken bazıları da aleyhtardır. Ancak bu tarafılığın en başlıca sebebi bilgi kaynaklarını imparatorun lehine veya aleyhine yazılmış

³⁷⁵ Parisiensis, **Cronica Majora**, III, 181-182; **Letters of Crusaders**, s. 29.

³⁷⁶ Ernoul, s. 328.

³⁷⁷ *Saracenler*: Özellikle Haçlı Seferleri döneminde Avrupa'da Müslümanlara verilen genel bir isim.

³⁷⁸ Roger de Wendover, II, 527-528.

yukarıda bahsi edilen mektuplara dayandırmalarıdır.³⁷⁹ Örneğin Riccardo de Sancto Germano, anlaşmayla ilgili bilgileri büyük ölçüde Hermann von Salza'nın göndermiş olduğu mektubundan aldığı için imparatorluk lehine bilgiler içerir. Riccardo'nun kendi görüşünün de imparator lehine olması muhtemeldir.

Ernoul ise Hospitalierlerin, Templierlerin ve Patrik Gerold'un bu barış anlaşmasını papanın emriyle onaylamadıklarını aktarırken, "...zira bu sahte ve şartları kötü bir barıştı" diye ifade eder.³⁸⁰ Willermus Tyrensis'in eski Fransızca yazılmış zeyillerinden birinde, "Alman İmparatoru Friedrich'in Kötülüğü" başlığı altında anlaşmanın yanlış olduğunu ima edecek şekilde şu eleştirilere yer verilmiştir:

*"Frederick, kutsal şehrin kiliselerini tadilat etmedi ve kutsal şehri güçlendirmede. Onun inançsızlara sevgisi vardı, onlara karşı samimi ve arkadaşlık duygusu vardı, onların topluluğunu ve işlerini herhangi diğer insanlardan daha çok onurlandırdı ve memnun etti. Onları kâhya ve hanımını koruması için hadım edilmiş mahrem hizmetçiler olarak işe aldı ve birçok yönde, onların geleneğini ve tarzını takip etti. İnançsızlardan elçiler kabul ettiğinde, onları çok kibarca ve herkesi şaşırtan bir sevinçle karşılar ve onlara güzel ve pahalı hediyeler verirdi. O, sık sık sultana pahalı ve muhteşem hediyeler gönderir ve sultan da ona ve elçilerine aynı şekilde davranırdı."*³⁸¹

İmparator II. Friedrich ve taraftarlarından olan Hermann von Salza, haklarında yayılan bu iddialara karşı yapılan seferi ve Müslümanlarla barış anlaşmasını meşrulaştırmak için çeşitli mektuplar yazdılar.³⁸² İmparatorun İngiltere Kralı III. Henry'ye gönderdiği mektup da bu konuda dikkate değerdir. II. Friedrich, bu mektuptaki savunmasında yaptığı işin gerçek Hristiyanlık dinindeki Tanrı algısına uygun olduğuna dikkat çekerek Hristiyanlığın şiddet ve silâh kullanmadan da güçlü olabileceğini belirtti. İmparator ısrarla Kudüs'ü Hristiyanlık adına aldığını savunup an-

³⁷⁹ Kaynakların bu konudaki tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. "Altıncı Haçlı Seferi'nin Kaynakları ve Araştırmalar".

³⁸⁰ Ernoul, s. 328.

³⁸¹ **The Rothelin Continuation**, (İng. trc. Janet Shirley), s. 37.

³⁸² Mektupların tam metni için bkz. Bréholles, **HDFS**, III, 90-102.

laşmanın Hristiyan dünyası lehine olan maddelerini aktararak bu anlaşmanın bir kazanım olduğunu vurguladı.³⁸³

İmparator taraftarları da bu Haçlı Seferi'nde daha büyük başarılarla imza atılmasına engel olarak kiliseyi görüyorlardı. Onlara göre eğer kilise, imparatoru aforoz etmeyip onun Haçlı Seferi'ne destek vermiş olsaydı çok daha iyi sonuçlar elde edilebilirdi. Yani bu seferin başarısızlıklarının sorumlusu kilise, başarılarının sorumlusu ise imparatordu.³⁸⁴ Patrik Gerold'un imparatora yönelttiği eleştirilerden biri de imparatorun Kudüs surlarını tahkim edeceği sözünü vermesine rağmen şehri aniden terkederek tahkimat işlerini yarım bırakmasıydı.³⁸⁵ Aslında Gerold'un böyle bir eleştiride bulunması, düşünülmeden sırf propaganda için yapılmış bir eleştiriydi. Zira imparatorluk taraftarları bu eleştiriye cevaben II. Friedrich'in Kudüs'ü hemen terketmesinin sebebinin papanın Batı'daki imparatorluk topraklarında başlattığı saldırıların ilerlemesi haberinin Doğu'ya ulaşması olduğunu bildirmişti.³⁸⁶

Müslümanlardan farklı olarak Hristiyanların bu anlaşmaya bakış açısı, imparatora olan bakış açılarıyla ölçülür ve genelde anlaşmaya olan muhalefetin kaynağı da zaten önceden aforoz edilmiş imparatora olan olumsuz bakış açısydı.

3. İmparator II. Friedrich'in Batı'ya Tevcîhi ve Papa IX. Gregorius ile Sulhu

Batı'ya yelken açmadan önce, Hristiyan dünyasının imparatora karşı düşmanlığını artıracak birkaç olayın daha gerçekleştiği anlaşıyor. İmparator Akkâ'ya varışının ertesi sabahında, krallık temsilcilerini ve aralarında çok sayıda Pisalinin da bulunduğu bir grubu toplayarak onlara bu sefer sırasında kendisine destek olmayıp bilakis engel olmak isteyen Patrik Gerold'u ve Templierleri şikâyet etti. İmparatorun Patrik Gerold ve Templierlerle olan gergin ilişkileri bu olaylarla açık çatışma durumunu aldı. 8 Nisan 1229 tarihinde imparatorun emriyle Fransisken ve Dominiken

³⁸³ İmparator II. Friedrich'in İngiltere Kralı III. Henry'ye yazdığı mektubun tam metni için bkz. Roger de Wendover, II, 522-524.

³⁸⁴ Sancto Germano, s. 81.

³⁸⁵ Parisiensis, **Cronica Majora**, III, 181-182; **Letters of Crusaders**, s. 29.

³⁸⁶ Sancto Germano, s. 82.

keşişleri Akkâ'da vaaz verdikleri kürsülerden kırbaçlanarak sürülüp atıldı ve Patrik Gerold ile Templierler kendi evlerinde bir süre kuşatıldı. İmparator ayrıca şehrin kapılarına nöbetçi dikerek özel müsaadesi olmadan kimsenin şehre giriş-çıkış yapmamasını sağladı. Ortalıkta II. Friedrich'in, Jean d'Ibelin ile Templierlerin lideri Peter de Montaigu'yu ve daha birçok kişiyi yakalatıp Apulia'ya göndermeyi düşündüğüne dair söylentiler vardı. Jean ve diğerleri bu söylentiler üzerine kendi güvenlikleri için gerekli tedbirleri alınca imparator böyle bir girişimde bulunmaktan vazgeçmişti.³⁸⁷

Bu olaydan kısa bir süre önce, yani muhtemelen 1229 yılının Mart'ında II. Friedrich, Akkâ'ya doğru giderken Castiaus Pelerins adında Templierlere ait bir kaleyi kuşattı ve içindekilerden kaleyi boşaltmalarını istedi. Templierler kalenin kapılarını kapatarak imparatora eğer çekip gitmezse onu tutuklayıp bir daha hiç çıkamayacağı bir yere sokacaklarını söylediler. Muhtemel çatışma için yeterli güce sahip olmadığını gören imparator kuşatmayı kaldırdı ve Akkâ'ya doğru yola devam etti. Akkâ'da da Templierlere ait bir binayı kuşatan imparator burayı ele geçirip yıkmak istedi. Ancak Templierlerin bu binayı çok iyi savunmalarından dolayı imparatorun bu girişimi de sonuçsuz kaldı.³⁸⁸

Bütün bunlar ona destek vermeyenlere karşı içinde biriktirdiği nefret ve düşmanlığın birden patlak vermesinin sonucuydu. Ancak elindeki sınırlı insan gücüyle daha ne yapabilirdi ki? Ayrıca bu sırada Batı'dan kayınpederi Jean de Brienne'nin, şahsi topraklarına girerek kaleleri ve toprakları ele geçirdiğini, adamlarının öldürüldüğünü duyunca Doğu'dan ayrılmak için acele etti.³⁸⁹ Yola çıkmadan önce

³⁸⁷ Roger de Wendover, II, 528; Parisiensis, **Cronica Majora**, III, 183; **Letters of Crusaders**, s. 30; Bréholles, **HDFS**, III, 138-139, 149-150; Philippe de Novare, s. 90; **Chronicle of Amadi**, s. 134.

³⁸⁸ Bu olay sadece Ernoul (s. 326) tarafından kaydedilmiştir. Ancak Ernoul, bunu imparatorun henüz Kudüs'ü teslim almadan önce Akkâ'ya ilk geldiği sırada gerçekleşen bir olay olarak kaydeder. Giles, bu olayın imparatorun Kudüs'ten ayrıldıktan sonra Yafa üzerinden Akkâ'ya gittiği sırada gerçekleşmiş olmasının daha muhtemel olduğunu düşünür. Zira imparatorun Kudüs'ü ele geçirmeden önce potansiyel yardım kaynağı olan Templierlere karşı bu saldırıyı yaparak büyük bir riske girmesinin makul görünmediğine inanır. (Giles, **Frederick II's Crusade**, s. 105.) Bu düşünceyle biz de söz konusu olayı Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonraki döneme kaydettik.

³⁸⁹ Ernoul, s. 328; **Chronicle of Amadi**, s. 135.

Balian de Sidon ile Alman Garnier'yi krallığın *bailliliğine* tayin etti ve Eude de Montbeliard'ı ise ordudan sorumlu *konnetabl* görevine yükseltti.³⁹⁰

II. Friedrich, özellikle patrik ve Templierlere karşı muamelesinden dolayı Akkâ halkının ciddi itirazına hedef oldu. Bu durum karşısında buradan ayrılışının daha sessiz ve gizli olmasına karar veren imparator 1 Mayıs 1229 tarihinde³⁹¹ sabahın erken saatlerinde daha kimse evinden çıkmamışken gemiye binmeye çalıştı. Bu sırrın insanlar arasında sızdırılması sonucunda Akkâ halkı uyandı ve imparator maiyetiyle birlikte Kasaplar Sokağı'ndan limana doğru giderken ona pislik ve bağırsak parçaları fırlattı. Jean d'Ibelin ve Eude de Montbeliard, bundan habardar olduğunda hemen oraya giderek halkın saldırısına engel olup onları sakinleştirdiler. İmparator güvenli bir şekilde Malta Kontu Heinrich'in kendisiyle getirdiği yedi savaş gemisi eşliğinde karadan uzaklaşırken onu kurtaran Jean ve Eude'ye küfürler yağdırdı. Hatta imparatorun giderken yanında götüremediği gemileri de imha ettiği söyleniyor.³⁹² Neticede Akkâ'dan ayrıldıktan sonra Tyrus'a gelen imparator bu şehri Balian de Sidon'a verdi ve buradan ayrıldıktan sonra da Kıbrıs'ın Limasol Limanı'nda karaya çıktı.³⁹³

İmparator daha Akkâ'dayken Sultan el-Kâmil ile Kudüs'ün teslimi üzerine siyasî görüşmeler yaptığı sırada Cotron Kontu Stephen'i³⁹⁴ Kıbrıs'a göndermiş ve krallığın tüm kalelerini ve gelirlerini *bailli* olmasından dolayı kendi kullanımı için almasını istemişti. Bu durum karşısında korkuya kapılan çoğu Kıbrıslı kadın ve çocuklar buradan kaçarak zor şartlar altında Tortosa'ya ulaşmışlardı. Bu kaçanların arasında bu sırada 15 yaşında olup gelecekte büyük bir hukuk uzmanı olarak impa-

³⁹⁰ Philippe de Novare, s. 91-92; **Chronicle of Amadi**, s. 135; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 167; Jotischky, **Crusading and th Crusader States**, s. 241.

³⁹¹ İmparatorun Akkâ'da gemiye bindiği tarih üzerinde kaynaklar arasında tutarsızlık var. Parisiensis (**Chronica Majora**, III, 192), bu tarihi 3 Mayıs diye kaydederken, **Breve Chronicon** (s. 204) 1 Mayıs olarak zikretmiştir.

³⁹² Philippe de Novare, s. 91-92; **Breve Chronicon**, s. 204; Roger de Wendover, II, 532; Parisiensis, III, 184; **Chronicle of Amadi**, s. 135; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 167.

³⁹³ Philippe de Novare, s. 92; **Chronicle of Amadi**, s. 135.

³⁹⁴ Cotron Kontu Stephen imparatorun yakın adamlarındandır. 1225 yılında imparator onu Melfi piskoposuna ve Kudüs Kraliçesi'ne eşlik etmesi ve imparatorun evliliği dolayısıyla Kudüslü baronların bağlılığını alması için Sicilya'dan 300 şövalye ile Suriye'ye gönderilmişti. Bkz. **Estoire d'Eracles**, s. 359.

ratorun krallıktaki konumunu *Assizes de Jerusalem*³⁹⁵ isimli eserinde ayrıntılı bir şekilde inceleyecek olan Yafalı Jean d'Ibelin³⁹⁶ de vardı.³⁹⁷

Ayrıca imparator Kudüs'ü ele geçirip tekrar Akkâ'ya döndüğünde Kıbrıs'ın *bailliliğini* Ibelin hânedanının muhalifi olan Amaury Barlais ve dört arkadaşına – Gauvain de Chenichy, Amaury de Baisan, Hugue de Gibelet ve Guillaume de Rivet'e – 10.000 mark para karşılığında satmıştı. İmparator Limasol'a vardığında bu anlaşmayı yenileyerek onlara Ibelinlerden tehlike gelmeyeceği konusunda güvence verdi. Üç yıllık geçerli olacak bu anlaşmaya göre, küçük Kral Henri de bu beş asilin himayesi altında olacaktır. İmparator ayrıca Kıbrıs'tayken küçük Kral Henri ve İtalya'daki sadık adamlarından olan VI. William Marquis (1203-1226)'in kızı Alice de Montfer-rat'ın evliliğini de gerçekleştirdi.³⁹⁸ Daha sonraki tarihlerde Jean d'Ibelin, bu beş asilden Kıbrıs hâkimiyetini almaya çalıştı.³⁹⁹

Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra 10 Haziran 1229 tarihinde Brindisi'ye ulaşan imparator, daha önce Jean de Brienne'in limanlarda ona tuzak kurduğunu duyduğu için önceden gönderdiği casuslarının da yardımıyla güvenli bir şekilde karaya çıktı.⁴⁰⁰ O, emri altında bulunan bütün askerleri toplayıp silâhlarla donattıktan sonra Barletta'ya gitti. Orada bir süre bekleyerek diğer yerlerde bulunan adamlarını da kendisine katılması için çağırdı.⁴⁰¹ II. Friedrich, Almanya'da bulunan oğluna da mektup göndererek büyük bir orduyla yardımına gelmesini istedi.⁴⁰² Bu arada II. Friedrich, Bari ve Reggio başpiskoposlarını ve Töton Tarikatı lideri Hermann von Salza'yı barış teklifi ile birlikte elçi sıfatıyla papaya gönderdi. Elçiler papalık ordusu tarafından kuşatma altında olan Caiazzo Kalesi'ne geldilerse de bir sonuç alamayarak geri döndüler. Bu

³⁹⁵ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Peter W. Edbury, **John of Ibelin and the Kingdom of Jerusalem**, Woodbridge 1997, s. 105-188.

³⁹⁶ Bu Jean d'Ibelin, Beyrut hâkimi olan Jean d'Ibelin ile karıştırılmamalıdır. Yafalı Jean olarak da bilinen Jean d'Ibelin, Beyrut hâkimi Jean d'Ibelin'in yeğeni, yani Philippe d'Ibelin'in oğludur.

³⁹⁷ Philippe de Novare, s. 89; **Chronicle of Amadi**, s. 133;

³⁹⁸ **Estoire d'Eracles**, s. 375; Philippe de Novare, s. 92-93; **Chronicle of Amadi**, s. 136; **Annales de Terre Sainte**, s. 438; Hill, **A History of the Cyprus**, II, 100-101.

³⁹⁹ Ibelinler ve Amaury Barlais ile dört arkadaşı arasındaki Kıbrıs hâkimiyeti mücadelesi hakkında geniş bilgi için bkz. Philippe de Novare, s. 94-95; **Estoire d'Eracles**, s. 376-377.

⁴⁰⁰ Roger de Wendover, II, 532.

⁴⁰¹ **Estoire d'Eracles**, s. 378.

⁴⁰² Ernoul, s. 328-329.

sırada Kont Thomas von Aquino'nun oğlu Atenulf von Aquino, imparatorun emriyle Atina'yı kurtarmıştı.⁴⁰³

Hazırlığını tamamlayan imparatorluk ordusu Capua yakınındaki Caiazzo Kalesi'ni kuşatmakta olan papalık ordusuna karşı yürüyüşe başladı. İlk önce Foggia'ya gelen imparatorluk ordusu şehir halkı ile ordudaki Almanlar arasında çıkan anlaşmazlıktan dolayı burayı terkederek yakında bulunan San Lorenzo'ya yerleşti. Bir süre burada dinlenen ordu daha sonra Capua'ya doğru hızlı bir şekilde yol aldı. İmparatorun orduyla birlikte yakınlaştığını duyan Jean de Brienne ve Albano Piskoposu Pelagius şehrin kuşatmasını kaldırarak ve kuşatma sırasında kullandıkları mancınıkları da ateşe vererek geri çekildiler. (Temmuz 1229). Capua'dan ayrılarak Alife'ye, oradan da Teano'ya gelen Kral Jean, papaya durum hakkında bilgi içeren haber gönderdi.⁴⁰⁴

İmparatorluk ordusu bir süre Capua'da kaldıktan sonra oradan ayrılarak Calvi'ye geldi. Papalık kuvvetleri tarafından içeriden imparatorun ordusuna karşı savunulan şehir üç günlük kuşatmanın ardından imparatorluk ordusuna teslim oldu. Jean de Brienne imparatorun bu zaferini duyduğunda geri çekildi. Böylece imparatorluk ordusu ilerledikçe papalık ordusu da geri çekiliyordu. San Germano'yu da ele geçiren II. Friedrich ve ordusu neticede kilise tarafından işgâl edilen 200'den fazla şehir ve kaleyi geri aldı. Böylece papalık ordusunun imparatorlardan aldığı neredeyse tüm topraklar kurtarıldı.⁴⁰⁵

Papa IX. Gregorius bu durum karşısında Fransa'ya elçi göndererek yardıma gelmelerini istedi. Fransa'dan Beauvais piskoposu beraberinde çok sayıda şövalye ile imdadına gelse de bu etkili bir sonuç vermedi. Muhtemelen Avusturya Dükü VI. Leopold (1198-1230), IX. Gregorius'un huzuruna çıkarak bu savaşın ne papaya ne de imparatora yakıştığını söyledi ve barış yapmalarını rica etti. Dük, imparator adına barışın tesisi için yeterli güvenceyi sağlayacağını bildirince Gregorius bunu kabul etti.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Sancto Germano, s. 83.

⁴⁰⁴ Sancto Germano, s. 83; *Estoire d'Eracles*, s. 378; Ernoul, s. 329.

⁴⁰⁵ *Estoire d'Eracles*, s. 379. Bu savaşlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sancto Germano, s. 82-90.

⁴⁰⁶ Ernoul, s. 329; Sancto Germano, s. 92.

Papa IX. Gregorius, barış şartlarının görüşülmesi için imparatora dükü ve iki kardinalini elçi olarak gönderdi. Ancak imparator bu şartları görünce kabul etmeyerek kendi şartlarını ileri sürdü. Bu şartlar da kardinaller tarafından kabul edilmeyince Dük Leopold araya girerek iki taraf arasında orta yolun bulunmasının sağladı. Neticede 23 Temmuz 1230'da San Germano Kilisesi'nde, başpiskoposlar, piskoposlar, dükler, prensler ve diğer asiller huzurunda İmparator II. Friedrich ile Papa IX. Gregorius'u temsil eden kardinaller arasında azizler üzerine yemin edilerek tarihe San Germano Barış Anlaşması olarak geçen bir anlaşma imzalandı. Ardından 28 Ağustos 1230 tarihinde de kardinaller tarafından papayı temsilen imparatorun üzerinde bulunan aforoz hükmü kaldırıldı.⁴⁰⁷

Böylece 1227 yılından beri devam eden ve Altıncı Haçlı Seferi'nin kaderi üzerinde de doğrudan etkili olan IX. Gregorius ve II. Friedrich arasındaki gerginlik bu şekilde son buluyordu. II. Friedrich, bu anlaşmayla aslında Doğu'da da durumunu sağlama alma şansını elde etmişti. Ancak Doğu'daki durum imparatorun sandığı gibi olmayacaktı.

4. Altıncı Haçlı Seferi'nden Sonra Doğu

4.1. İslâm Dünyasında Durum

Eyyûbî Sultanı el-Kâmil, kardeşi el-Eşref ile Tellülacûl'da yapmış olduğu anlaşmaya göre Dimaşk ve çevresini, kendisinin yüksek hâkimiyetini tanınması şartıyla el-Eşref'e bırakmıştı. Sultan el-Kâmil, Tellülacûl'da İmparator II. Friedrich ile Kudüs'ün Haçlılara teslimi konusunda anlaşmaya varırken el-Eşref, Sultan el-Kâmil'den de aldığı takviye yardımlarla, yeğeni el-Nâsır Dâvud'un elinde bulunan Dimaşk'ı kuşatıp şehrin su ihtiyacını karşılayan Bânas, Bâb el-Câbiye, Yezîd ve Sevrâ kanallarının sularını kesmişti. Bunun üzerine Dimaşk'ı savunan askerler şehirden çıkarak el-Eşref'in kuvvetleriyle savaşa tutuştular ve nihayet kanalların sula-

⁴⁰⁷ Sancto Germano, s. 94-95; Ernoul, s. 329; *Estoire d'Eracles*, s. 379; Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 204; Van Cleve, "The Crusade of Frederick II", **HC**, II, 461. İmparator II. Friedrich ile Papa IX. Gregorius arasında bu tarihten (1230) itibaren devam eden ilişkiler ve imparatorun 1241 yılında tekrar aforoz edilmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Björn Weiler, "Gregory IX, Frederick II and the Liberation of the Holy Land, 1230-9", **The Holy Land, Holy Lands and Christian History**, (ed. R. N. Swanson), Suffolk 2000, s. 192-206.

rını yeniden açmayı başardılar. 20 Nisan 1229 (24 Cemâziyelevvel 626) tarihinde iki taraf arasında çıkan şiddetli savaşta el-Eşref'in askerleri Mehdan el-Ahdar'a kadar ilerledilerse de kesin bir sonuç elde edemediler. Kudüs'ü imparatora teslim ettikten sonra Dımaşk kuşatmasına katılmaya isteksiz olan el-Kâmil, el-Eşref'e haber göndererek Tellülacûl anlaşmasına göre kendisine bırakılmış Kerek, Şevbek ve Salt topraklarının alınması zor müstahkem kaleler olduğunu bildirdi ve bu sebeple anlaşma üzerinde bir değişiklik yapılmasını teklif etti. Sonunda ikisi arasında Kerek, Şevbek ve Salt topraklarının yeğeni Dâvud'a, Akabatu Fîk'e kadar Dımaşk topraklarının el-Eşref'e, el-Cezîre'den Dâvud'a verilecek toprakların el-Kâmil'e bırakılması şartları üzerinde yeniden anlaşma yapıldı.⁴⁰⁸

Bunun üzerine el-Kâmil 5 Mayıs 1229 (9 Cemâziyelâhir 626) tarihinde ordusuyla birlikte Tellülacûl'dan hareketle Dımaşk önüne gelip kentin güneyinde Mescid el-Kadem'in yanında konakladı. Şehrin su ihtiyacını karşılayan kanallardan bazıları tekrar kapatıldı ve şehre sadece halkın kullanması ve ağaçların sulanması için Yezîd ve Sevrâ kanalları açık bırakıldı. Belli bir müddet sonra kuşatmanın uzaması, şehirde para ve yiyecek sıkıntısı baş göstermesi ve Dımaşk askerlerinden bir kısmının el-Kâmil'in tarafına geçmesi üzerine el-Nâsır Dâvud, 18 Haziran 1229 (24 Receb 626) tarihinde Çarşamba gecesi bir grup askerle şehirden çıkıp amcası el-Kâmil'in yanına giderek onunla görüştü. İki gün sonra, cuma günü el-Kâmil'in şehre gönderdiği elçisi Fahreddin b. Şeyh, Cuma namazını orada kıldıktan sonra el-Nâsır ile birlikte geri döndü. Böylece iki taraf Dımaşk, el-Halil, Gazze, Taberiye, Askalan, Remle, Lüdd ve Şevbek el-Kâmil'e; Kerek, Salt, Belkâ, Ğavr, Nablus, Beyt-i Cibril ve Kudüs'ün Müslümanlara, âmillikleri Dâvud'a bırakılması üzerine anlaştı. Böylece 25 Haziran 1229'da (1 Şâban 626) el-Kâmil, Dımaşk'ı teslim alarak kendisine tâbi olması şartıyla kardeşi el-Eşref'e bıraktı. El-Nâsır Dâvud da el-Kâmil'in yüksek hâkimiyetini tanımak koşuluyla merkezi Kerak olmak üzere Ürdün vadisindeki topraklara sahip oldu.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ İbn Vâsıl, IV, 239-240; İbnü'l-Esîr, XII, 447-448; Sibt İbnü'l-Cevzî, XXII, 300-301; Humphreys, **From Saladin**, s. 200, 204; Şeşen, **Eyyubiler**, s. 114; aynı yazar, **Salahaddin'den Baybars'a**, s. 113.

⁴⁰⁹ İbn Vâsıl, IV, 252-257; İbn Hallikan, III, 242, 488; İbn Nazîf, s. 177; Makrîzî, I, 233-235; Humphreys, **From Saladin**, s. 204-206; Şeşen, **Eyyubiler**, s. 114-115; aynı yazar, **Salahaddin'den Baybars'a**, s. 114. Batılı kaynaklar bu olaydan bahsetmekle birlikte Dımaşk'ın el-Kâmil tarafından

Sultan el-Kâmil, kardeşi el-Eşref'ten aldığı bölgelerde işleri düzenlemek amacıyla gittiği el-Cezîre'deyken Mısır'da yerine nâib olarak bıraktığı oğlu el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un kendisine isyan ettiği haberini duyması üzerine Mısır'a döndü. El-Melikü's-Sâlih'i veliahtlıktan azleden el-Kâmil, onun yerine diğer oğlu el-Melikü'l-Âdil'i atadı (1230).⁴¹⁰

Celâleddin Hârizmşah, Batı'ya doğru topraklarını genişletmek ve Anadolu'da Türkiye Selçukluları'nın topraklarını ele geçirmek amacıyla bu sırada Dımaşk'ta bulunan el-Eşref'in Van Gölü yakınındaki büyük kalesi Ahlat'ı ele geçirerek Selçuklulara saldırdı. Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad Dımaşk'ta bulunan el-Eşref'e ve Mısır'da bulunan el-Kâmil'e haber göndererek onları Celâleddin Hârizmşah'a karşı onunla ittifak yapmaya davet etti. Bunun üzerine el-Eşref hızla kuzeye doğru yönelip Sultan Alâeddin Keykubad'la Celâleddin Hârizmşah'a karşı ittifak yaptı. Müttefikler güçlerini birleştirerek 8-10 Ağustos 1230 tarihinde Celâleddin'i Erzincan yakınındaki Yassıçimen mevkinde yenilgiye uğrattılar. Aynı zamanda arkasında ilerlemekte olan Moğollar tarafından da saldırıya uğraması sonucu hâkimiyeti zayıflayan Celâleddin, 15 Ağustos 1231'de kardeşini öldürmüş olduğu Kürt bir köylü tarafından katledildi.⁴¹¹

Celâleddin Hârizmşah'ın ölmesi bölgedeki siyasî dengeyi değiştirdi. Moğolların Batı'ya doğru ilerlemesinin önünde artık bir engel olmadığı için İslâm dünyasının çeşitli yerlerinden el-Kâmil'e Moğollara karşı mücadelede iş birliği teklifi geliyordu. El-Kâmil'in kardeşi el-Eşref de Moğollara karşı mücadelede onun yanındaydı. Bu mücadele için el-Kâmil, 1232 yılında Mısır'dan tekrar ayrılarak Dımaşk'a hareket etti ve buradayken Moğolların Doğu Anadolu'yu istila ettiklerini, Ahlat'ı kuşattıklarını duyması üzerine tedbirler aldı. Yine aynı yılda, 7 Ekim 1232 (20 Zilhicce 629) tarihinde el-Kâmil, Artukluların elinde bulunan Âmid'e giderek orayı kuşattı. Yakla-

ele geçirilmesinin sebebini Dımaşk hükümdarı el-Nâsır Dâvud'un genç ve tecrübesiz olmasında görüyorlar, bkz. **Estoire d'Eracles**, s. 383; Marino Sanuda, s. 339.

⁴¹⁰ İbn Vâsıl, IV, 276-277.

⁴¹¹ İbn Vâsıl, IV, 294-295, 320-329; İbn Nazîf, s. 202-203; İbn Bîbî, I, 394, 401-403; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, (Tr. trc. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2012, s. 84-85; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 369-373; Humphreys, **From Saladin**, s. 219-221; Süleyman Özbek, **Türkiye Selçukluları-Eyyubi İlişkileri (1175-1250)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, s. 151, 157, 163-170; Kaya, **Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin**, s. 153-181.

şık 10 gün sonra 18 Ekim 1232'de (1 Muharrem 630) şehir, Âmid Artuklu Meliki Mesûd tarafından el-Kâmil'e teslim edildi. Kısa bir süre sonra 1232 yılının Kasım ayında (Safer 630) Hısnıkeyfâ'yı da ele geçiren el-Kâmil böylece Artukluların Hısnıkeyfâ kolunu ortadan kaldırdı. Ancak el-Kâmil'in Mısır'a dönmesini fırsat bilen Artuklular, Alâeddin Keykubad ile ittifak yaparak Harput, Harran, Siverek ve Urfa'yı ele geçirdiler. Bunun üzerine el-Kâmil, 5 Mayıs 1234 (4 Şâban 631) tarihinde oğlu el-Âdil'i Kahire'de yerine nâib bırakarak Dımaşk'a geldi ve Eyyûbî melikleriyle birlikte Anadolu'ya girdiyse de başarılı olamadı.⁴¹²

El-Kâmil bir müddet bölgede hem Selçuklulara karşı topraklarını savundu hem de Moğollarla mücadele etti. Bu arada el-Eşref'in de kardeşi el-Kâmil ile arası bozulmuş, onun başarılarını kıskanmaya başlamıştı. Bunun sonucu olarak el-Eşref, Alâeddin Keykubad'ın da desteğini sağlayacak bir müttefik kuvvet oluşturarak el-Kâmil'e karşı harekete geçmeye hazırlandı. Ancak Keykubad'ın 31 Mayıs 1237'de ölümü ve el-Eşref'in de çok ciddi hastalanması bu olası iç savaşı önledi. Nihayet 27 Ağustos 1237'de el-Eşref'in de hastalıktan ölmesi el-Kâmil'i önemli bir tehditten kurtarmış oldu. Bir müddet sonra el-Kâmil'in Eyyûbî hânedanındaki bir diğer rakibi genç yaştaki kardeşi el-Melikü's-Sâlih, Dımaşk'ı ele geçirerek kendisine karşı isyan bayrağını açtı. El-Kâmil, 1238 senesinin Ocak ayında yeğeni el-Nâsır'ın da desteğiyle Dımaşk üzerine yürüyerek şehri isyancılardan aldı ve Suriye'deki hâkimiyetini yeniden tesis etti. Ancak bu zaferinden kısa süre sonra 8 Mart 1238 tarihinde el-Kâmil, 60 yaşındayken Dımaşk'ta vefat etti ve ertesi gün Dımaşk Kalesi'nde defnedildi. Onun yerine Eyyûbî tahtına oğlu el-Âdil geçti ve 22 Mart 1238'de genç hükümdarın adına hutbe okundu, para basıldı. Böylece el-Kâmil'in ölümüyle Yafa Antlaşması'nın da geçerlilik süresi doğal olarak bitmiş sayıldı.⁴¹³

⁴¹² İbn Vâsıl, V, 16-17, 34-36, 74-80; Sıbt İbnü'l-Cevzî, XXII, 313-314, 318, 326-327.

⁴¹³ İbn Vâsıl, V, 121-124, 131-133, 136-174; İbn Hallikan, III, 242; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 183-184; M. Serdar Bekar, "el-Melikü'l-Kâmil Muhammed", **DİA**, XXIX, 69-70; Cengiz Tomar, "el-Melikü'l-Âdil II", **DİA**, XXIX, 60.

4.2. İmparator II. Friedrich'in Doğu'dan Ayrılmasının Ardından Kıbrıs ve Kudüs Krallığı'nda Durum

II. Friedrich'in Kudüs'ü tahkim etmeden ayrılmasının krallık için yanlış bir karar olduğu hemen sonra belli oldu. Batılı kaynaklara göre anlaşmanın şartlarını tanımayan bir grup âsi Müslüman Kudüs'e giden yolda Hristiyan hacılara saldırıyor ve hatta karşı koyanları öldürüyorlardı. Eracles, olayın daha abartılı bilançosunu kaydederek Müslümanların bu saldırılar sonucu 10.000'den fazla Hristiyan hacı öldürdüğünü belirtir. İmparatorun ülkeyi terkinden birkaç hafta sonra da başlarında Nablus ve Hebron imamlarının bulunduğu 15.000 kişilik Müslüman âsi bir grup, Kudüs'ü Hristiyanlardan geri almak için harekete geçti. Bu olaylarda Kudüs'te bulunan bazı Hristiyanlar kendilerinin başarılı bir şekilde savunsalar da 500 civarında kişinin öldüğü kaydedilir. Neticede şehrin *baillisi* Renaud de Caiaphas, Akkâ'da bulunan Balian de Sidon ve Alman Garnier'e haber göndererek yardıma gelmelerini istedi. Bunun üzerine adı geçen iki *bailli* Akkâ'dan ayrılarak Kudüs'e doğru ilerlediler ve yol boyunca asker toplayarak birkaç günlük gecikme ile Bethlehem üzerinden Kudüs'e vardılar. Müslümanlar bu kalabalık Haçlı ordusunu görünce geri çekilmek zorunda kaldı. Bu olayda her iki taraftan da 2.000'den fazla insan hayatını kaybetti. Balian ve Garnier Müslümanların kaçtığını görünce daha fazla ilerlemeyerek Kudüs'te bazı tahkimat faaliyetleri ile şehri daha savunulabilir hâle getirdikten sonra Akkâ'ya döndüler. Müslüman hükümdarlar, bu saldırılarla ilgili kendilerine yöneltilmiş suçlamaları reddettiler. Zaten saldırgan Müslümanlar da bu saldırıların hiçbir hükümdar tarafından plânlanmadığını itiraf etmişlerdi.⁴¹⁴ Ancak el-Kâmil'in, Arap kaynaklarından da anladığımız kadarıyla, zaten Kudüs'e yeniden saldırmak fikri olduğu için şehir hâlâ güvenli değildi.

İmparator Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra *bailli* unvanını sattığı beş kişi, tüm İbelin taraftarlarını ülkeden sürmek istiyorlardı. Ayrıca onlar içinde hâlâ imparatorluk garnizonları bulunan kaleleri elde etmek için II. Friedrich'e ödemeleri gereken 10.000 mark paranın ilk taksiti olan 3.000 markı ödemek için Kıbrıslılar üzerine ağır vergiler koydular ve İbelin hânedanına ait mülkleri de ele geçirdiler. Jean d'Ibelin'in

⁴¹⁴ *Estoire d'Eracles*, s. 384; Ernoul, s. 329; *The Rothelin Continuation*, (İng. trc. Janet Shirley), s. 37; Marine Sanudo, s. 339.

bizzat adaya gelmesi yasak olduğu için onu temsilen şair ve tarihçi Philippe de Novare söz konusu beş *bailli* ile konuşmak için adaya geldi. Onlar Philippe'ye Jean d'Ibelin ile aralarında barış yapılması ve kendi hâkimiyetlerinin tanınması hususundaki isteklerini bildirdiler. Genç kralın yanında uzun bir şekilde tartıştıktan sonra Philippe kendi ev ehlinin ve şahsî eşyalarının güvenli bir şekilde Akkâ'ya ve Beyrut'a iletilmesi şartıyla bunu kabul etti. Philippe, bulduğu ilk fırsatta Akkâ'ya şiir şeklinde yazıp göndermiş olduğu mektupta Jean d'Ibelin'in Kıbrıs'a gelmesini ve kendisi de dahil bütün dostlarını ve mülklerini kurtarmasını istedi. Bu arada bu beş *bailli*, imparatora ödemeyi söz verdikleri paranın ilk taksidi olan 3.000 markı ödemiş olup imparatorluğa ait olan kaleleri de ele geçirmişlerdi. Bu durum ise adada onların konumunu Ibelinler aleyhinde güçlendirmişti.⁴¹⁵

Philippe'nin mektubunu alır almaz Akkâ'da toplayabildiği adamlarını toplayan Jean d'Ibelin, Kıbrıs'a yelken açtı ve *baillilerin* itirazına rağmen muhtemelen (1229 yılında) Temmuz'un başlarında Magosa'nın kuzeyindeki Gastria (Kalecik) Limanı'na çıktı. Nikosia (Lefkoşa) üzerine yürüyerek orada bahsi geçen beş *bailli* ile karşılaşan Jean, bir süre onlarla müzakere ettikten sonra 14 Temmuz 1229 tarihinde⁴¹⁶ onlarla savaşmaya başladı. *Baillilerin* ordusu Jean d'Ibelin'in ordusuna göre çok daha kalabalıktı. Savaş sırasında *bailliler* Jean d'Ibelin'i öldürme fırsatını elde etseler de Jean'ın oğlu Balian d'Ibelin'in bir grup şövalyeyle yardıma gelmesi üzerine bu girişimleri başarısız oldu. Böylece *bailliler* Jean ve adamlarının karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Amaury Barlais, Amaury de Baisan, Hugue de Gibalet ve muhtemelen Guillaume de Rivet, Dieu d'Amour Kalesi'ne; Gauvain de Chenichy kuvvetleriyle birlikte Kantara'ya; ordunun geri kalan kısmı da Girne Kalesi'ne kaçıp sığındı.⁴¹⁷

⁴¹⁵ Philippe de Novare, s. 94-95; *Estoire d'Eracles*, s. 375; *Chronicle of Amadi*, s. 137-138; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 100-103; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 169.

⁴¹⁶ Bu savaşın tarihiyl ilgili kaynaklar arasında tutarsızlık mevcut. Philippe de Novare (s. 100), bu tarihi 14 Temmuz Cumartesi 1229 tarihi olarak kaydeder. *Estoire d'Eracles* (s. 377) ise bu savaşın 24 Haziran 1229 tarihinde gerçekleştiğini belirtir. Her hangi bir yıl belirtmeyen *Chronicle of Amadi* (s. 140) ise bu savaşın 14 Haziran Cumartesi yapıldığını aktarır. Genelde tarihçiler olayın birinci elden şahidi olan Philippe de Novare'nin tarihini daha doğru kabul ederler, bkz. Hill, *A History of the Cyprus*, II, 104; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 170; La Monte, "John d'Ibelin", *Byzantion*, XII, 435.

⁴¹⁷ Philippe de Novare, s. 100-102; *Estoire d'Eracles*, s. 376-377; *Chronicle of Amadi*, s. 140-142; *Annales de Terre Sainte*, s. 438; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 103-105.

Jean d'Ibelin, kaçan *bailliler*in peşlerinden giderek onların sığındığı kaleleri kuşattı. Girne Kalesi kuşatmaya daha fazla dayanamayarak düştü ve kaledekiler Jean ile anlaşma yaparak teslim oldular. Dieu d'Amour Kalesi ise daha önce bizzat Ibelinler tarafından iyice tahkim edildiği için teslim olması bir yıla yakın zaman aldı. Kaledekiler atları ve eşekleri yiyip bitirdikten sonra açlığa daha fazla tahammül edemeyerek sonununda 1230 yılının Nisan veya Mayıs ayında teslim olmak zorunda kaldılar.⁴¹⁸ Kantara Kalesi'nin kuşatılması sırasında ise imparatorun Kıbrıs'ı satmış olduğu beş *bailliden* biri Gauvain de Chenichy öldü. Diğer iki kalenin düşmesi Kantara Kalesi'ni de artık daha fazla dayanmasına engel oldu. Gauvain'in üvey kardeşi Guillaume de Rivet, Girne kuşatması sırasında oradan kaçarak yardım çağırmak için Çukurova'ya gitmiş ve bir süre sonra orada ölmüştü. Geri kalan üç *bailli* ile de barış anlaşması imzalayan Jean d'Ibelin küçük Kral Henri'nin 1232 yılında yetişkinlik yaşına gelinceye kadar Kıbrıs'ın yönetimini bizzat üstlendi ve bu durumu izah etmek ve hakkını savunmak için Avrupa yöneticilerine elçi gönderdi.⁴¹⁹

Yaklaşık 1229 yılının sonları veya 1230 yılı başında Kıbrıs Kraliçesi ve eski nâibi Alice, Antakya hükümdarı Bohemund'dan yakın kan akrabalığı sebebiyle boşanmış ve krallık üzerinde hak iddia etmek için Akkâ'ya gitmişti. Alice, Kudüs Krallığı'nın meşru kralı (II. Friedrich'in Jolande'den olan oğlu) Konrad'ın bizzat Doğu'ya krallığının başına gelmemesi sebebiyle bu unvanı kaybettiğini, bundan dolayı da yüksek şûranın krallık tacını ondan alıp ikinci derecede olan namzede vermesi gerektiğini iddia etti. Büyükbabası Kral I. Amaury'den dolayı da bu namzedin kendisi olduğunu savunan Alice'in bu iddiası krallık yüksek şûrası tarafından reddedildi. Bu arada krallıktaki, muhtemelen aralarında Balian de Sidon ve Alman Garnier'in bulunduğu yetkililer, Geoffrey le Tor ve Jean de Bailleul'i İtalya'ya elçi olarak gönderip imparatorundan Konrad'ın bir yıl içinde Doğu'ya gönderilmesini rica et-

⁴¹⁸ Philippe de Novare, (s. 106) ve **Chronicle of Amadi** (s. 144), kuşatmanın yaklaşık bir yıl sürdüğünü, **Estoire d'Eracles** (s. 377) ise yaklaşık 10 ay devam ettiğini kaydetmiştir. Eğer 14 Temmuz 1229 tarihindeki savaşı kuşatmanın başlangıcı sayarsak Nisan veya Mayıs 1230 tarihi Dieu d'Amour Kalesi'nin teslim olduğu zamana denk geliyor.

⁴¹⁹ Philippe de Novare, s. 109-111; **Estoire d'Eracles**, s. 377; **Chronicle of Amadi**, s. 145; Hill, **A History of the Cyprus**, II, 106-107.

tiler. II. Friedrich ise onlara bu dönem içinde doğru bildiği şeyi yapacağını bildirdi.⁴²⁰

4.3. İmparator II. Friedrich'in Mareşali Riccardo Filangieri'yi *Bailli* Olarak Doğu'ya Göndermesi ve Krallıkta İç Savaş

İmparator II. Friedrich, Müslüman grupların Hristiyan hacılara ve Kudüs'e saldırdığı, Kıbrıs'ta dengelerin değiştiği ve Kıbrıs Kraliçesi Alice'nin, oğlu Konrad aleyhine Kudüs Krallığı üzerinde hak talep ettiği şeklindeki haberleri alınca papanın da müsadeseyle Napolili mareşali Riccardo Filangieri⁴²¹ komutasında 300 şövalye, 200 okçu, 100 çavuş (*sergeant*) ve çok sayıda yaya asker ve silâhtan oluşan bir orduyu 23 büyük savaş gemisi ile birlikte Doğu'ya yolladı.⁴²² İmparatorun *legatı* unvanıyla Filangieri ve çoğunluğu Lombardlardan oluşan ordusu 1231 yılının sonbaharında Brindisi'den yola çıkarak belli bir süre sonra Kıbrıs'ta Limasol yakınlarındaki Gavata Limanı'na geldiler. Bu gemilerin arasında Töton Tarikatı'na ait bir gemide bulunan casusu vasıtasıyla Filangieri'nin gelişini ve amacını önceden öğrenen Jean d'Ibelin, derhal bulunduğu Akkâ'dan ayrılıp Beyrut'taki adamlarını toplayarak adaya gitti ve Kiti'de bulunan Kral Henri'nin yanına ulaştı. Burada bulunduğu sırada Filangieri, imparator tarafından gönderilmiş emri, elçileri vasıtasıyla genç krala gönderdi. Bu emre göre kral, Ibelinleri adadan sürüp çıkarmalı ve mülklerine de el koymalıydı. Ancak kral elçilere bu emre uyamayacağını, zira Jean'ın kendisinin dayısı olduğunu bildirdi. Elçiler, “*efendim, siz bizim size imparator adına söylediklerimizi duyduunuz, biz de sizin cevabınızı duyduk*” diyerek orayı terk edip limanda bulunan gemilerine geri döndüler. Birkaç gün Gavata'da bulunan ordu, elçilerin dönmesinden sonra Beyrut'a doğru hareket etti. Bir süre kuşatmanın ardından Beyrut'ta bulunan piskoposu tarafından şehir onlara teslim edildi. Sayda ve Sûr'u da ele geçiren Riccardo Filan-

⁴²⁰ *Estoire d'Eracles*, s. 380; Marino Saudo, s. 339; La Monte, *Feudal Monarchy*, s. 64; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 107; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 170.

⁴²¹ Riccardo Filangieri, İmparator II. Friedrich'in emrinde, Batı'da ve Doğu'da çeşitli görevlerde bulunmuş, çeşitli askerî başarılarla imza atmış Norman asıllı bir askerdir. Hakkında bilgi için bkz. Björn K.U. Weiler, “Filangieri, Richard” *The Crusades, An Ancylopedia*, s. 432.

⁴²² *Chronicle of Amadi* (s. 147), diğer kaynakların aksine Riccardo Filangieri'nin bareberinde 600 şövalye, 100 çavuş ve 700 yaya askerden oluştuğunu kaydeder.

gieri, Akkâ'ya gelip tüm şövalye ve baronları toplayarak yüksek şûra'nın huzurunda II. Friedrich'in göndermiş olduğu mektubu okuttu.⁴²³ Mektup şöyleydi:

*“Ben imparatorluğun mareşali Riccardo Filangieri'yi size kendi legatim olarak krallığın bailliliğini yapması, doğruyu ve adaleti savunması, büyük ve küçüğün, zengin ve fakirin haklarını müdafaa etmesi için gönderdim.”*⁴²⁴

Baronlar Riccardo Filangieri'in *bailli* olarak tayinini onaylasalar da Ibelinlerin sahip olduğu mülklerin müsadere edilmesine itiraz ettiler. Onların itiraz edecek kadar cesaretli olmalarına şaşırarak Filangieri, onlara Jean d'Ibelin'in imparatorun Haçlı Seferi'nde ona ne kadar düşman olduğunu hatırlatarak imparatorun bu sebeple böyle bir emir verdiğini, eğer istiyorlarsa imparatora elçi gönderip bu emri bir de ondan duyabileceklerini belirtti. Filangieri'nin bu isteğine imparatorun bölgedeki adamları olan Balian de Sidon ve Eude de Montbeliard da kızmıştı. Sonunda Filistin'de bulunan krallığın ileri gelenleri Akkâ'da toplanarak Riccardo Filangieri'nin emellerine karşı kendi topraklarını ve haklarını korumaya, ayrıca Jean d'Ibelin'i de desteklemeye karar verdiler. Bu kararı alanların arasında çoğunluğu kendilerini Aziz Andreas'a adanmış ve Kral Baldwin tarafından kurulan dinî bir cemaat oluşturunuyordu. Bu arada gerçekleştirdikleri bu toplantıda Akkâlılar Jean d'Ibelin'in kendilerinin ilk belediye reisi olmasına karar verdiler.⁴²⁵

Beyrut'un başına gelenleri ve Akkâlıların kendisi için aldıkları kararı duyan Jean d'Ibelin, Beyrut'a gitmeye karar verdiğinde yetişkinlik çağına girmiş bulunan Kral Henri'den de yardım istedi. Kral Henri, bunu kabul ederek kuvvetlerinin bu sefere katılmaları emrini verdi. Bu kuvvetler de dahil kalabalık bir orduyla 1231 sonunda Kıbrıs'tan ayrılmayı plânlayan Jean d'Ibelin, sert hava koşullarından dolayı ancak 25 Şubat 1232 tarihinde Magosa'dan denize açılabilirdi. Gemiler fırtınaların arasında ilerleyerek Nefin ve Botrun arasındaki Puy de Cennetabl Limanı'na geldiler. Bu sefere Jean d'Ibelin'in ısrarıyla isteksiz bir şekilde katılan Amaury Barlais, Amaury de Baisan, Hugue de Gibelet ve arkadaşları gizlice Le Puy'dan ayrılarak Trab-

⁴²³ Philippe de Novare, s. 118-124; *Estoire d'Eracles*, s. 388-392; *Chronicle of Amadi*, s. 148-149.

⁴²⁴ *Estoire d'Eracles*, s. 388-392.

⁴²⁵ *Estoire d'Eracles*, s. 389-390.

lus'a gittiler. Onlar hâlâ genç kralın 25 yaşına gelmediği için imparatorun vasalı olduğunu savunuyorlardı.⁴²⁶

Bir süre sonra Amaury Barlais ve arkadaşları Kıbrıs'a geri dönmüş ve Ibelinlerin ordusunun büyük kısmının adada bulunmamasından istifade ederek şehir ve kaleleri istila etmişti. Kralın kızkardeşlerinin bulunduğu Dieu d'Amour ve Buffovento kaleleri dışında diğer tüm kaleler Barlais ve arkadaşlarının eline geçmişti. Buffovento Kalesi'ni kralın kuzeni ve Eude'nin yeğeni Eschiva de Montbeliard savunuyordu.⁴²⁷

Beyrut açıklarında kamp kuran Jean d'Ibelin, aralarında Balian de Sidon ve Kaysâriya Kontu Jean de Césarée'nin da bulunduğu krallık ileri gelenlerine mektuplar gönderip Riccardo Filangieri'nin kendisine ait toprakları zorla müsadere ettiğini bildirerek onları kendisine yardım etmeğe çağırdı. Bir grup şövalye ona yardım etmeyi reddetse de çoğunluk onun bu isteğini kabul ederek Kıbrıs Kralı Henri'nin ve Jean d'Ibelin'in bulunduğu kampa gitti. Balian de Sidon, Alman Garnier, Patrik Gerold, Hospitalier ve Templier şövalyelerinin liderleri Filangieri ile anlaşma ümidiyle Beyrut'a gitmişlerdi. Bu arada Cenovalılar da Jean'ın Kıbrıs'ta kendilerine tanıyacağı ticarî ayrıcalıklar karşılığında Filangieri'ye karşı onunla işbirliğini kabul etmişlerdi. Sûr'da bulunan Filangeri'nin üzerine saldırmak amacıyla Jean ve kuvvetleri kuzey yönünde ilerleyerek Akkâ'nın yaklaşık 20 kilometre uzağında bulunan Casal Imbert'e geldiler. Burada papanın legatı olan Antakya Patriği Albert de Rezzato ile karşılaşan Jean d'Ibelin, patriğin kendisine sunduğu Filangieri'nin şartlarını yüksek şûra mahkemesine arz edilmesi gerektiğini belirterek onunla birlikte Akkâ'ya geri döndü ve şehir yakınlarında ordugahını kurdu. Filangieri, 2 Mayıs 1232 gecesinde Jean d'Ibelin ile Patrik Albert'in -oradan ayrıldığı bir zamanda kampa ani bir baskınla saldırdı ve Anselm de Brie'nin büyük bir şecaatle kampı savunmasına rağmen karargâhı zaptetti. Ancak Kıbrıs Kralı Henri yakalanmayarak aceleyle Akkâ'ya kaçırıldı. Jean bunu duyar duymaz hemen harekete geçerek Akkâ'nın kuzeyine doğru

⁴²⁶ Philippe de Novare, s. 121-122; *Estoire d'Eracles*, s. 390; *Chronicle of Amadi*, s. 149-151; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 111.

⁴²⁷ Philippe de Novare, s. 142; *Chronicle of Amadi*, s. 162-163.

ilerleyip oğullarını kurtardıysa da bir süre Filangieri'yi takip ettikten sonra onun kuvvetler bıraktığı dağ geçidlerini aşamayarak Akkâ'ya geri döndü.⁴²⁸

Casal İmbert'e yaptıkları bu saldırıdan sonra kuvvetleriyle birlikte Sûr'a dönen Riccardo Filangieri, burada bir garnizon bırakarak Amaury Barlais ve arkadaşlarına yardım etmek için tüm atlar ve silâhlarıyla birlikte Kıbrıs'a gitti. Bunun üzerine Jean d'Ibelin, Akkâ'daki baronların yardımı ve Kudüs patriğinin onayıyla Akkâ Limanı'nda bulunan bütün gemilere el koydu. Ayrıca Kral Henri de orada bulunan şövalye ve tüccarlara kendilerine yardım etmeleri karşılığında Kıbrıs'ta *fief* (dirlik) toprakları vermeyi vaadetti. Ayrıca Cenovalılara da birçok vaatlerde bulunuldu.⁴²⁹

Hazırlıkları tamamladıktan sonra Jean d'Ibelin ve Kral Henri kuvvetleriyle birlikte 30 Mayıs 1232 tarihinde Akkâ'dan Kıbrıs'a gitmek için denize açıldılar. Ancak öncesinde Sayda'ya uğrayarak buradan Balian d'Ibelin, Jean de Foggie ve Kıbrıs'taki dirlikler karşılığında kralın ordusuna katılmayı kabul eden diğer asilleri de alarak Kıbrıs'a yöneldiler. Sayıları Filangieri'nin emrinde bulunan Lombardlardan oldukça az olduğu için sessizlik içinde Famagusta Limanı'nın güneyinde küçük bir adaya çıkan Ibelinler buradan küçük gruplar hâlinde şehre doğru ilerlediler. Bağırarak büyük bir ordu izlenimini veren Ibelinler, geldiklerinde Famagusta'nın boş olduğunu gördüler. Bu taktik işe yaramış ve Lombardlar şehirden ayrılarak geri çekilmişlerdi. 10 Haziran'a kadar Cenovalılara verdiği vaatleri yerine getirmek için Famagusta'da oyalanan Jean d'Ibelin, 11 Haziran'da Lombardların geri çekildiği yön olan Nikosia'ya doğru ilerlediler. Ada halkı tarafından seilmeyen Lombardlar geri çekilirken yol boyunca tüm erzak depolarını ateşe vermiş ve su kaynaklarını kurutmuşlardı. Bu yüzden iâşe sıkıntısı içinde ilerleyen Jean ve ordusu Nikosia'da Lombardların gözden kaçırdıkları erzak stokları bulsalar da tuzak olur korkusuyla bunlara yanaşmadılar.⁴³⁰

⁴²⁸ Philippe de Novare, s. 146; *Estoire d'Eracles*, s. 400; *Chronicle of Amadi*, s. 163-167; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 116; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 173.

⁴²⁹ *Estoire d'Eracles* (s. 395), Jean'ın Sûr üzerine gitmeden önce gemilere el koyduğunu söylese de Philippe de Novare (s. 144-145) ve *Chronicle of Amadi* (s. 163-164), bunun daha sonra olduğunu aktarır. Tarihçiler genelde ikinci görüşü doğru olarak kabul ederler, bkz. Hill, *A History of the Cyprus*, II, 117; Runciman, *Haçlı Seferleri*, III, 174.

⁴³⁰ Philippe de Novare, s. 148-149; *Estoire d'Eracles*, s. 399; *Chronicle of Amadi*, s. 165.

Nihayet Ibelinler ve Lombardlar, Kyrenia istikametinde Agridi denilen bir yerde karşı karşıya geldiler. Ibelinlerin ordusu sayıca Lombardlardan az olsa da düzenli bir şekilde organize edilmiş ve her an saldırıya hazır olmak için savaş nizamında ilerlemekteydi. Normalde ordunun öncü kuvvetlerine Jean'ın en büyük oğlu Balian d'Ibelin kumanda edecekti. Ancak kuzeni Echiva de Montbeliard ile evlendiği için aforoz edilmişti ve bu yüzden de babası onun kilisenin kurallarına karşı geldiği için komutan olmasına müsaade etmemiştir. Bundan dolayı öncü kuvvetlerin başına Hugue d'Ibelin ve Anselm de Brie tayin edildi. Jean d'Ibelin'in üçüncü oğlu Baudouin d'Ibelin de ikinci orduyu, Jean de Césarée ise üçüncü orduyu komuta ediyordu. Bizzat Jean d'Ibelin ise Kral Henri, diğer oğulları Jean ve Guy ile birlikte ardçı kuvvetlerin başındaydı. Lombardların ordusunda ise öncü süvari birliğin başında Kont Gautier de Manupello, diğer kuvvetlerin başında ise onun kardeşi Berard de Manupello bulunuyordu. Filangieri bizzat kendisi ise Amaury Barlais, Amaury Beisan ve Hugue de Gibelet ile ordunun arkasında bulunuyordu.⁴³¹

Ibelinlerin ordusu sayıca az ve çoğunluğu yaya olmasına rağmen bölgedeki şartlar ve kararlılıkları onlara üstünlük sağladı. İlk saldırıyı yapan Gautier de Manupello Ibelin ordusunun saflarını yaramadığı için hızını da kontrol edemeyerek Gastria'ya kadar ilerledi. Berard de Manupello ise Hugue d'Ibelin ve Anselm de Brie'nin komutasındaki birliğe saldırdılarsa da bölgenin kayalık yamaç olmasından dolayı atlar ayakta duramayarak aşağıya doğru sürçüp devrildiler. Böylece bu birlik de başarılı bir saldırı geçekleştiremeyerek savaşın aleyhlerine gelişmesine sebep oldu. Bu kuvvetin başında bulunan Berard de Manupello da Anselm de Brie tarafından öldürüldü. Filangieri, Berard'ı kurtarmak amacıyla harekete geçse de Balian d'Ibelin ve küçük birliği tarafından ani saldırıya uğradı ve muhtemelen Berard'ın da durumunu haber alınca kuvvetlerini düzensiz bir şekilde Kyrenia'ya geri çekti. Dieu d'Amour Kalesi'ni kuşatan Lombardlar da Ibelinlerin bu zaferini duyduğunda kuşatmayı kaldırıp Nikosia'ya doğru kaçtılar. Ancak gece çöktüğünde Philippe de Novare tarafından ani baskına uğrayan bu kuvvetlerden 300'den fazla asker esir edildi. Diğerleri ise gece karanlığından istifade ederek kiliselere ve manastırlara kaçtılar. Adamlarıyla

⁴³¹ Philippe de Novare, s. 151-152, 153-154; *Chronicle of Amadi*, s. 167-168; Hill, *A History of the Cyprus*, II, 120-121.

birlikte Gastria'ya varan Gautier de Manupello, kaleyi ellerinde tutan Templierler tarafından içeri alınmadığı için bir hendekte saklandı, ancak burada Philippe d'Ibelin'in genç oğlu Jean tarafından yakalanarak esir edildi ve Nikosia'ya götürüldü.⁴³²

Riccardo Filangieri ise beraberindekilerle birlikte 1232 yılının Haziran'ında Kyrenia'da Jean de Beyrouth tarafından kuşatılmıştı. Ancak bu kuşatmaya rağmen Filangieri, Amaury Barlais, Amaury de Beisan ve Hugue de Gibelet ile birlikte bir yolunu bularak Kral Hethum'dan yardım almak için Ermenistan'a kaçtı. Ancak buradan bir sonuç alamayarak İmparator II. Friedrich'e buradaki durumu haber vermek için Sûr üzerinden İtalya'ya geri döndüler. Ibelinler tekrar Cenovalılarla anlaşarak gemi yardımı sağlamış ve Kyrenia'da bulunan Lombardları denizden de kuşatmıştı. Philippe Chenart'ın savunduğu Kyrenia ise on ay boyunca zorlu bir direnişin ardından 3 Nisan 1233 tarihinde Philippe de Novare ve Arneis de Gibelet'in müzakere girişimleri sonucu teslim oldu. Kaleyi savunanların Sûr'a gitmesine de Ibelinler tarafından müsaade edildi. Ayrıca Ibelinlerin ellerinde bulundurdıkları esirler de Filangieri'nin Casal Imbert saldırısında ele geçirdiği esirlerle mübadele edilerek serbest bırakıldı. Böylece Jean d'Ibelin Kıbrıs'ı imparatorluk işgâlinde tamamen kurtarabildi.⁴³³

II. Friedrich, Filangieri'nin başarısız politikası üzerine Akkâ'ya mektuplar göndererek Filangieri'nin *baillilik*ten azlini ve onun yerine Suriyeli bir asilzade olan Philippe de Maugastel'i tayin ettiğini duyurdu. Balian de Sidon ve Eude de Montbeliard bunu kabul ederken, Jean de Césarée'nin buna itiraz etmesi üzerine toplandıkları Kutsal Haç Kilisesi'nde büyük bir tartışma çıktı. Jean de Césarée hükümet görevlilerini yardıma çağırınca Maugastel derhal Sûr'a kaçtı; Balian ve Eude ise linç edilmekten son anda kurtuldu. Jean de Césarée, Akkâ'da belediye reisi seçilerek Kudüs dışında tüm krallığa hâkim oldu.⁴³⁴

⁴³² Philippe de Novare, s. 153-156; **Chronicle of Amadi**, s. 168-170.

⁴³³ Philippe de Novare, s. 156-158; **Estoire d'Eracles**, s. 401-402; **Chronicle of Amadi**, s. 170-173; Hill, **A History of the Cyprus**, II, 122-126; Runciman, **Haçlı Seferleri**, III, 176; La Monte, "John d'Ibelin", **Byzantion**, XII, 439-441.

⁴³⁴ **Estoire d'Eracles**, s. 406.

Jean d'Ibelin'in 1236 yılında bir kaza sonucu ölmesi de Doğu'da imparatorluk hâkimiyetine karşı muhalefeti azaltmadı. Nihayet 1243 yılında Akkâlılar Doğu'ya gelmediği için İmparator II. Friedrich'in oğlu Konrad'a bağlılık yeminini bozmaya karar verdiler. Onun yerine Konrad'ın en yakın akrabası Kıbrıs kraliçesi ve eski *baillisi* Alice'yi krallık için *bailli* tayin ettiler. Böylece İmparator II. Friedrich'in Doğu'da verdiği mücadele başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu Haçlı Seferi'nin Doğu'da Hristiyan devletlere faydasından çok zararı oldu. Krallıkta sürekli bölünmeler baş alıp giderken, Müslümanlar gittikçe güçleniyordu. Bunun en bâriz göstergesi Kudüs'ün Hristiyanlar tarafından ele geçirilmesine rağmen krallık merkezinin hâlâ Akkâ olmasıydı. Doğu'da Kudüs'ün Haçlılara teslimi hem Müslüman dünyanın hem de Hristiyan dünyasının itirazlarına sebep olsa da bu olaydan sonra iki taraf arasındaki ilişkiler barış hâlinde, ticarî limanların her iki tarafın da menfaatlerine hizmet etmesinin getirmiş olduğu refah içinde kalmaya devam etti. Ancak genel olarak diğer Müslüman beldelerdeki mücadeleler devam etti.⁴³⁵

⁴³⁵ Demirkent, **Haçlı Seferleri**, s. 204.

SONUÇ

XIII. yüzyıl başlarında Dördüncü Haçlı Seferi'nin amacından saparak Mısır yerine Bizans'a yönelmesi ve İstanbul'un Haçlılar tarafından işgâl edilmesinin ardından Doğu'daki Haçlılara yardım amacıyla özellikle İslâm dünyasının o dönemdeki güç merkezlerinden biri olan Mısır'a sefer düzenlenme düşüncesi Papa III. Innocentius tarafından yeniden gündeme getirilmişti. 1215'te gerçekleşen Dördüncü Lateran Konsili'nde alınan karara uygun olarak Mısır'a Haçlı Seferi için başlayan hazırlıklar Innocentius'un halefi Papa III. Honorius döneminde yoğunluk kazanmıştı. Honorius'un bu sefere özellikle katılmasını istediği Kutsal Roma Germen İmparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich, Haçlı yemini etmesine rağmen ülkesindeki siyasî ve sosyal sıkıntıları gerekçe göstererek bu seferi sürekli olarak ertelemişti.

1218-1221 yıllarında Mısır'a yapılan Beşinci Haçlı Seferi büyük oranda II. Friedrich'in bizzat katılmamasının da etkisiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu başarısızlığın sorumlusu olmakla suçlanan imparator durumun kendi aleyhine gelişmesini önlemek ve Hristiyanların hükümdarı olarak Batı'daki hâkimiyet ve itibarını Doğu'da da tesis etmek için yeni bir Haçlı Seferi'ne çıkmaya karar vermişti. Bu kararın kesinleşmesinde şüphesiz Kudüs Kraliçesi Jolande ile evliliği ve Kıbrıs Krallığı üzerindeki yüksek hâkimiyet hakkı da büyük etkiye sahipti.

II. Friedrich maiyetiyle birlikte 1227 yılının Ağustos ayında Doğu'ya gitmek için Brindisi'den demir aldıktan kısa süre sonra hastalanınca İtalya'ya geri dönmek zoruna kaldı. Bunun üzerine Papa IX. Gregorius imparatoru kiliseyi oyalamakla suçlayarak aforoz etti. Aforoz edilmiş biri Haçlı Seferi'nin lideri olamazdı; ama bunu önemsemeyen II. Friedrich, nihayet 1228 yılında Brindisi'den gemiye binerek ordusuyla birlikte Doğu'ya yelken açtı. Aforoz edilmiş olması onu hem Avrupa'daki yöneticilerin hem de Doğu'daki Haçlıların desteğinden mahrum bırakmıştı. Üstelik bu gecikme sırasında karısı Jolande öldüğü için Kudüs Kralı sıfatını da kaybetmişti. Böyle bir durumunda II. Friedrich, askerî yolla değil diplomasi yoluyla zafer kazanmak niyetindeydi. Aslında İslâm dünyasındaki siyasî durum da buna müsaitti. Daha yola çıkmadan önce Mısır Eyyübî Sultanı el-Kâmil tarafından kendisiyle temas

kurulmuştu. Sultan el-Âdil'in ölümünden sonra kardeşler arasında başlayan hâkimiyet mücadelesi sırasında Sultan el-Kâmil, kardeşi ve rakibi Suriye hükümdarı el-Muazzam'a karşı imparatorlardan yardım istemiş karşılığında da Kudüs'ü teklif etmişti.

Fakat İmparator II. Friedrich Doğu'ya ulaştığında İslâm dünyasında dengeler değişmiş, el-Muazzam'ın 1227 yılında ölümü üzerine Sultan el-Kâmil'in bölgede güçlü bir rakibi kalmamıştı; üstelik Kudüs şimdi onun hâkimiyetindeydi. Yeğeni en-Nâsır'ın elinde bulunan Dımaşk'ı almak için uğraştığı bir dönemde bu Haçlı Seferi'nin kendisinin aleyhine sonuçlanmasından endişe eden el-Kâmil, Kudüs'ü Haçlılara teslim etmeye yanaşmadı. Ancak nihayetinde bu sırada Celâleddin Hârizmşah'ın yarattığı tehlikeyi de göz önüne alan el-Kâmil, müzakereler sonucunda anlaşmayı kabul etti. Nihayet 18 Şubat 1229 tarihinde Yafa'da iki taraf arasında Kudüs, Bethlehem, Yafa, Nazareth şehirleri, Montfort ve Toron kaleleriyle birlikte Celile bölgesi ve Sayda'nın bir kısmının Haçlılara teslim edilmesi şartlarını içeren anlaşma imzalandı. Yine bu anlaşmaya göre, Kubbetü's-Sahre ve el-Aksâ camileriyle Harem-i Şerif Müslümanların elinde kalacak ve Müslümanlar istediği zaman ve hiçbir ödeme yapmadan bu yerleri ziyaret edebileceklerdi.

Kudüs ve çevresinin kısmî de olsa tekrar Haçlıların eline geçmesini sağlayan imparator Kutsal Mezar Kilisesi'nde 18 Mart 1220'de Roma Kilisesi'nin izni olmadan kendisini Kudüs kralı ilân etti. Bu anlaşma hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar açısından büyük bir tepkiyle karşılandı. Hristiyanlar surları yıkılan Kudüs'ün uzun süre kendi ellerinde kalamayacağını ileri sürerek bunu bir başarı olarak görmemişlerdi. İslâm dünyasında ise Kudüs'ün teslimi ihanet olarak değerlendirilip yas ilân edildi.

Bu arada kilise ordularının krallık topraklarına saldırdığı haberi üzerine imparator maiyetindekilerle beraber aceleyle 1 Mayıs 1229 tarihinde Akkâ'dan gemilere binip ülkesine geri döndü. Daha sonra Papa IX. Gregorius ile barışı tesis eden II. Friedrich, Suriye ve Kıbrıs'taki durumu kontrol altında tutmak için 1231 yılında Riccardo Filangieri'yi bir orduyla nâibi olarak Doğu'ya gönderdi. Fakat hem Kıbrıs'ta hem de Suriye'de yerli baronlar Filangieri'nin idaresine karşı çıkmış ve bu mücade-

leyi yıllarca sürdürmüşlerdir. Bu mücadeleler sonucu Kıbrıs'ta yerli baronlar üstün gelmiş ve 1233 yılında I. Henri'yi kral ilân etmişlerdir. Suriye'de ise yerli idareciler şahsen Doğu'ya gelmediği gerekçesiyle II. Friedrich'in oğlu genç Konrad'a bağlılığı bozarak onun en yakın akrabası olan Kıbrıs Kraliçesi Alice'i krallığın nâibi tayin etmişlerdir. Böylece İmparator II. Friedrich'in Lâtin Doğu'daki hâkimiyeti son bulmuştur.

Altıncı Haçlı Seferi, Haçlı Seferlerinin genel sembolik amacı açısından ele alınırsa amacına ulaşmış bir sefer olarak görünmektedir. II. Friedrich, Doğu'ya yaptığı bu sefer sırasında diplomasi yoluyla Kudüs'ü kısmî olarak ele geçirmişti. Ancak II. Friedrich'i bu sefere iten sebepler arasında dinî duygularla İslâm'a karşı savaşma fikri yoktu. O, tıpkı babası VI. Heinrich gibi Doğu'ya hâkim olmak düşüncesiyle siyasî hedeflerini gerçekleştirmek arzusundaydı. Roma'nın üstünlüğünü ve papanın kendisinin efendisi olduğu fikrini de hiçbir zaman kabul etmemişti. Bu sebeple de aforoz edilmesine bile aldırmadan kendisi için uygun bulduğu bir zamanda Doğu'ya hareket etmişti. Niyeti Doğu'da kilisenin hâkimiyetini sağlamak değil, Hristiyanların hükümdarı olarak Kudüs'e de hâkim olmaktı. Fakat nihai olarak bakıldığında bu sefer kendisine Doğu hâkimiyetini kazandırmadığı gibi bölgedeki Hristiyanlar açısından da bir iç savaşa sebep olmuştu. Haçlıların Kudüs'teki hâkimiyeti de uzun sürmemiş, bu sefer sırasında diplomasi yoluyla elde ettikleri bütün kazanımları 1244 yılındaki Gazze yenilgisinin ardından kaybetmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

1. Kaynaklar

Alphonse Huillard-Bréholles: **Historia Diplomatica Frederici Secundi**, I-III, (mektupların tam metni), Paris 1852-61.

Annales de Terre Sainte, nşr. Reinhold Röhricht ve Gaston Raynaud, Paris 1884.

Annales Marbacenses qui dicunter, ex M.G.H, nşr. Hermannus Bloch, Hannover 1907.

Bedreddin el-Aynî: **İkdü'l-cümân fî târîhi ehli'z-zamân**, IV, nşr. Mahmûd Rezzak, Kahire 2010.

Chroniques d'Amadi et de Strambaldi, nşr. René de Mas Latrie, Paris 1891, İng. trc. **Chronicle of Amadi**, (terc. Nicholas Coureas, Peter Edbury), Nicosia 2015.

Ebû Şâme el-Makdisî: **ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn**, tahkik eden Muhammed Zâhid Kevserî, Kahire 1947.

Ebu'l-Ferec (Bar Hebraeus): **Abû'l-Farac Tarihi**, II, Tr. trc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1950.

Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l-Müeyyed: **el-Muhtasar fî ahhâri'l-beşer**, II, nşr, Mahmûd Deyyûb, Beyrut 1997.

Bernard le Tresorier: **Ernoul Kroniği**, Türkçe trc. Ahmet Deniz Altunbaş, **Haçlı Seferleri Tarihi: Selahaddin Eyyubi ve Kudüs'ün Fethi**, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.

Estoire de Eracles Empereur et la Conquete de la Terre d'Outremer, RHC occ., II, Paris 1859.

Giovanni Villani: **Chronicle**, İng. trc. Rose E. Selfe, **Villani's Chronicle: Being Selections From The First Nine Books of The Croniche Fiorentine of Giovanni Villani**, London 1906.

İbn Bîbî, Nâsırüddin Hüseyin: **el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fi'l-umûri'l-'Alâ'iyye**, I, Türkçe trc. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Ebü'd-Dem: **Kitâbü's-Şemârih fi't-tevârih**, II. Friedrich'in Haçlı Seferi ile ilgili kısmının İng. trc. Donald S. Richards, "The Crusade of Frederick II and the Hamāh Succession: Extracts from the Chronicle of Ibn Abi al-Damm", **Bulletin d'Etudes Orientales**, Sy. 45 (1993), s. 183-200.

İbn Hallikân: **Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mim mâ sebetu bi'n-nakl evi's-semâ' ev esbetehü'l-'ayân**, İng. trc. Baron Mac-Guckin de Slane, **Ibn Khallikan's Biographical Dictionary**, I-IV, Paris 1842-1871; Beyrut 1970.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn: **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, XIII, Türkçe trc. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 2000.

İbn Nazîf: **et-Târîhu'l-Mansûrî: Telhîsü'l-Keşf ve'l-beyân fi Havâdisi'z-Zamân**, nşr. Ebu'l-Îd Dûdû, Şam 1971.

- İbn Vâsıl: **Müferriçü'l-Kürûb fî Ahbâri Benî Eyyûb**, IV-V, nşr. Haseneyn Muhammed Rebî' (Kahire 1972-1977).
- İbnü'l-Esîr: **el-Kâmil fi't-Târîh**, XII, Türkçe trc. Abdülkerim Özaydın, Ahmet Ağırakça, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.
- İbnü'l-Furât: **Ayyubids, Mamlukes and Crusaders, Selections from the Târîkh al-Duwal wa'lMulûk**, (nşr. J. S. C. Riley Smith, U. M. C. Lyons), Cambridge 1971.
- Jauna Dominique: **Histoire generale des royaumes de Chypre, de Jerusalem d'Armenie et d'Egypte, Comprenant Les Croisades**, Leiden 1747.
- Jean de Joinville: **Bir Haçlının Hatıraları**, Türkçe trc. Cüneyt Kanat, Ankara 2002.
- Kîril İbn Laklak: **Târîhü'l-Bitrikiyye**, IV, nşr. Rahip Samuel Süryânî, y.y ve t.y. İngilizce tercümesi: **History of the Patriarchs of the Egyptian Church**, IV (Kîril İbn Laklak), **La Socie'te' d'Arche'ologie Copte**, Kahire 1974.
- Makrîzî, Ebû Muhammed: **Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk**, nşr. Muhammed Mustafa Ziyâde - Saîd Abdülfettâh Âşûr, I-IV, Kahire 1934-1973.
- Marino Sanudo Torsello: **Liber Secretorum Fidelium Crucis**, İng. terc. Peter Lock, **The Book of thr Secrets of the Faithul of the Cross**, New York 2011.
- Matthæi Parisiensis: **Chronica Majora**, III, nşr. Henry Richards Luard, London 1876.

- Oliver von Paderborn: “The Capture of Damietta”, (İng. trc. Joseph J. Gavigan), **Christian Society and The Crusades, 1198-1229**, (ed. Edwards Peters), Philadelphia 1971.
- Philippe de Novare: **Memoires**, İng. terc. John L. La Monte ve Merton Jerome Hubert, **The Wars of Frederick II Against The Ibelins in Syria and Cyprus**, Columbia University Press, New York 1936.
- Roberti Guisvardi: “Breve Chronicon de rebus Siculis a Roberti Guisvardi Temporibus inde ad annum 1250”, **Historia Diplomatica Friderici Secundi**, ed. Alphonse Huillard-Bréholles, I, 897-904, İng. kısmi trc. John L. La Monte ve Merton Jerome Hubert, **The Wars of Frederick II Against The Ibelins in Syria and Cyprus**, s. 201-204.
- Roger de Wendover: **Flores Historiarum**, II, İngilizce trc. J. A. Giles, **Flowers of History**, London 1849.
- “Rothelin Continuation”, (İng. trc. J. Shirley), **Crusader Syria in the Thirteenth Century, The Rothelin Continuation of the History of William of Tyre with part of the Eracles or Acre Text**, Aldershot 1999.
- Ryccardi de Sancto Germano: **Chronica**, (Ex MGH), nşr. Georgius Heinrichus Pertz, Honnauer 1864.
- Sibt İbnü’l-Cevzî: **Mir’âtü’z-zamân fî târîhi’l-a’yân**, XXII, Beyrut 2013.

3. Araştırma Eserler

- Abulafia, David: **Frederick II: A Medieval Emperor**, Oxford 1988.
- Abulafia, David: “Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II’s Relations with Jews and Muslims”, **Studies in the History of Art, Symposium Papers XXIV: Intellectual Life at the Court of Frederick II Hohenstaufen (1994)**, XLIV.
- Abulafia, David: “The End of the Muslim Sicily”, **Muslims Under Latin Rule**, (ed. James M. Powell), Princeton 1990, s. 103-134.
- Ahmad, Aziz: **A History of Islamic Sicily**, Edinburgh 1975.
- Allshorn, Lionel: **Stupor Mundi, the life & times of Frederick II, Emperor of the Romans, King of Sicily and Jerusalem**, nşr. M. Secker, London 1912.
- Almond, Ian: **Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians Arcoss Europe’s Battlegrounds**, London/New York 2009.
- Altan, Ebru: **İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)**, TTK, Ankara 2003.
- Altan, Ebru: **Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112)**, TTK, Ankara 2018.
- Altan, Ebru: “Lâtin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis’in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri”, **Şarkiyat Mecmuası**, sy. 27, 85-94.

- Altan, Ebru: “Nur al-Din Mahmud b. Zangi (1146-1174): One of the Prominent Leaders of the Struggle against the Crusaders”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sy: 59 (2014/1), s.63-87.
- Altan, Ebru: “Selçuklu-Haçlı İlişkileri”, **İslam Tarihi ve Medeniyeti**, İstanbul 2018, X, 291-316.
- Altan, Ebru: “Haçlı Ordularının Anadolu’da Selçuklu Topraklarına Son girişi: İmparator Friedrich Barbarossa’nın Haçlı Seferi (1189-1190)”, **Tarih Dergisi**, Sy. 68 (2018/2), s. 25-36.
- Altan, Ebru: “Anadolu’da Haçlılara Karşı Savaş (1097-1190)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı, Sy: 47 (2008), s. 75-104.
- Altıkulaç, Tayyar: “Ebû Şâme el-Makdisî”, **DİA**, X, 233-235.
- Amari, Michele: **Storia dei Musulmani di Sicilia**, III, Floransa 1854-1872.
- Bekar, M. Serdar: “el-Melikü’l-Kâmil, Muhammed”, **DİA**, XXIX, 68-70.
- Bird, Jessalynn: “Gregory IX, Pope”, **The Crusades, An Ancylopedia**, III, 546-547.
- Bombi, Barbara: “The Teotonic Order and the Papacy”, **As Order Militares: Freires, Guerreiros, Cavaleiros, Actas do VI Encantro sobre Orders Militares**, I, (ed. Isabel Cristina Ferreira Fernandes), Palmela 2012.

- Bozan, Oktay: “Celâleddin Harezmsah’ın Ahlat’ı Muhasarası ve Yankıları”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. XIV, sy. 2, s. 141-155.
- Bozkurt, Nahide: **Abbasiler**, İSAM Yayınları, İstanbul 2014.
- Cahen, Claude: **Osmanlılardan Önce Anadolu**, (Türkçe trc. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2012.
- Cassady, Richard F.: **The Emperor and the Saint: Frederick II of Hohenstaufen, Francis of Assisi, and Journeys to Medieval Places**, DeKalb 2011.
- Cobb, Paul M.: **Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Türkçe trc. Ekin Duru, İstanbul 2018.
- Coredon, Christopher - Williams, Ann: **A Dictionary of Medieval Terms and Phrases**, Cambridge 2004.
- Costen, Michael D.: “Albigensian Crusade (1209-1229)”, **The Crusades, An Ancylopedia**, I, 28-35.
- Çekiç, Ayşe: “Eyyubi-Haçlı İlişkilerinden Bir Kesit: Paylaşılamayan Kudüs’ü Paylaşan Liderler (el-Melik el-Kamil ve II. Friedrich)”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, IX (Ekim 2017), 82-89.
- Çelik, Sebahattin: **Beşinci Haçlı Seferi (1217-1221)**, (Yayınlanmamış doktora tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ 2018.
- Demirkent, Işın: **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997.

- Demirkent, Işın: **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, Ankara 1996.
- Demirkent, Işın: **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)**, I-II, TTK, Ankara 1987-1990.
- Demirkent, Işın: “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, **Prof. Dr. Fikret Işıltan’a 80. Doğum Yılı Armağanı**, s. 17-56.
- Demirkent, Işın: “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı**, Sy: 35 (1994), s. 65-78.
- Demirkent, Işın: “Haçlılar”, **DİA**, XIV, 525-546.
- Dickson, Gary: **The Children’s Crusade: Medieval History and Modern Mythistory**, New York 2008.
- Diehl, Charles: **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Türkçe trc. A. Gökçe Bozkurt, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- Edbury, Peter, W.: **John of Ibelin and the Kingdom of Jerusalem**, Woodbridge 1997.
- Edbury, Peter, W.: “Balian of Sidon”, **The Crusades, An Encyclopedia**, s. 144.
- Eddé, Anne-Marie: “al-Zāhir bi-Amr Allāh”, **EI²**, XI, 390-391.

- Einstein, David Garfield: **Emperor Frederick II**, New York 1949.
- Farrel, Joseph: **Sicily, A Cultural History**, Oxford 2012.
- Fulton, John: **Ten Epochs of Church History**, V (Marvin R. Vincent, **The Age of Hildebrand**), New York 1896.
- Gabrieli, Francesco: **Arab Historians of the Crusades: Selected and Translated From the Arabic Sources**, İng. trc. E. J. Costello, California 1969.
- Giles, Keith Richard: **The Emperor Frederick II's Crusade**, (Yayınlanmamış doktora tezi), Keele Üniversitesi 1987.
- Gottschalk, H. L.: "al-Kāmil", **El²**, IV, 520-521.
- Hartmann, Angelika: "İbn Nazîf", **DİA**, XX, 230-231.
- Hartmann, Angelika: "Nâsır Lidînillâh", **DİA**, XXXII, 399-402.
- Hassan Abdel-Wahab Selim: The Legal Status of the Truce Between al-Kamil Mohamed and Frederick The Second, 1229 A.C./626 A.H.", **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997 İstanbul**, XXVI, Sy. 8, Ankara 1999, 133-150.

- Heyd, Werner Paul: **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, Türkçe trc. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 2000.
- Hill, George: **A History of Cyprus, II**, Cambridge University Press, New York 2010.
- Hillenbrand, Carole: **Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri**, (Türkçe trc. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2015.
- Hillenbrand, Carole: “Ayyubid Jerusalem – A Historical İntroduction”, **Ayyubid Jerusalem: The Holy City in Context 1187-1250**, ed. Robert Hillenbrand ve Sylvia Auld, London, tarih belirtilmemiştir.
- Humphreys, R. Stephen: **From Saladin To Mongols The Ayyubids of Damascus (1193-1260)**, New York 1977.
- Jackson, Peter: **The Mongols and the West, 1221–1410**, Harlow 2005.
- Jotischky, Andrew: **Crusading and th Crusader States**, New York 2017.
- Kafesoğlu, İbrahim: **Harezmsahlar Devleti Tarihi**, TTK, İstanbul 1984.
- Kalın, İbrahim: **İslâm ve Batı**, İSAM Yayınları, Ankara 2017
- Kantarowicz, Ernst: **Frederick The Second (1194-1250)**, London 1957.

- Karakum, Gümeç: “II. Friedrich von Hohenstaufen’in İslâm Dünyası İle İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması”, **Belleten**, LVII, Sy. 219.
- Kaya, Önder: **Eyyubî Devleti Meliklerinden el-Eşref Muzaffereddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi (597/1200 – 635/1237)**, (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.
- Keçiş, Murat: **Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)**, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- Kılıç, Mustafa: “Âlim ve Devlet Adamı Bir Eyyubi Meliki el-Melikü'l-Muazzam (576-624/1180-1227)”, **Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat**, (ed. Önder Kaya), İstanbul 2012, 57-82.
- Kington, Thomas Laurence: **History of Frederick the Second, Emperor of the Romans: From Chronicles and Documents Published Within the Last Ten Years**, London 1862.
- Koçuk, İsmail: **İznik Bizans Devleti Tarihi Kuruluş Devri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2017.
- La Monte, John L.: **Feudal Monarchy in the Latin Kingdom of Jerusalem, 1100 to 1291**, Massachusetts, Cambridge 1932.
- La Monte, John L.: “John d’Ibelin 1177-1236”, **Byzantion**, XII, 1947.

Lane-Poole, Stanley: **A History of Egypt in the Middle Ages**, London 1901.

Madden, Thomas: **The New Concise History of the Crusades**, New York 2014.

Michaud, Joseph Francois Michaud: **The History of the Crusades**, (İng. trc. W. Robson), New York 1891.

Mills, Charles: **The History of the Crusades, For The Recovery and Possession of the Holy Land**, London 1820.

Moore, John C.: “Honorius III”, **The Crusades, An Encyclopedia**, III, 597-598.

Munro, Dana Carleton: **Letters of Crusaders, Translations and Reprints From the Original Sources of European History**, Pennsylvania 1902.

Ostrogorsky, Georg: **Bizans Devleti Tarihi**, Türkçe trc. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2015.

Özaydın, Abdülkerim: “Ebü'l-Fidâ”, **DİA**, X, 320-321.

Özaydın, Abdülkerim: “el-Kâmil”, **DİA**, XXIV, 281-283.

Özaydın, Abdülkerim: “İbnü'l-Esîr”, **DİA**, XXI, 26-27.

- Özbek, Süleyman: **Türkiye Selçukluları-Eyyubi İlişkileri (1175-1250)**, (Basılmamış doktora tezi), Ankara 1995.
- Öztürk, Murat: **Fâtımîler'in Deniz Gücü ve Akdeniz Hâkimiyeti**, (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2012.
- Öztürk, Murat: "Zâhir Biemrillâh", **DİA**, XXXIV, 92-93.
- Perry, Guy: *John of Brienne: King of Jerusalem, Emperor of Constantinople, 1175-1237*, Cambridge 2013.
- Powell, James M.: **Anatomy of a Crusade, 1213-1221**, Philadelphia 1986.
- Powell, James M.: "Frederick II and the Muslims: The Making of an Historiographical Tradition", **Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages**, Leiden 1995, I, s. 261-269.
- Powell, James M.: "Church and Crusade: Frederick II and Louis IX", **The Catholic Historical Review**, XCIII, 251-264.
- Poyraz, Mevlüt: **Sicilya Adası ve Güney İtalya'nın Müslümanlar Tarafından Fethi (31-296/652-909)**, (basılmamış doktora tezi), Erzurum 2015.
- Riley-Smith, Jonathan: **The Feudal Nobility and The Kingdom of Jerusalem, 1174-1277**, New York 2002.

- Runciman, Steven: **Haçlı Seferleri Tarihi**, Türkçe trc. Fikret Işıltan, 3 cilt, TTK, Ankara 2008.
- Sarnowsky, Jürgen: “Hermann von Salza”, **The Crusades, An Encyclopedia**, s. 579-580.
- Sevim, Ali: **Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri**, TTK, Ankara 1983.
- Sevim, Ali: “Sıbt İbnü’l-Cevzî”, **DİA**, XXXVII, 87-88.
- Sobernheim, M.: “Melik-ul-Muazzam”, **İA**, VII, 674.
- Stevenson, William Barron: **The Crusade in the East**, Cambridge University Press, Cambridge 1907.
- Şahin, Seyhun: **Sicilya’da Normanlar ve Müslümanlar**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- Şakiroğlu, Mahmut H.: “Sicilya”, **DİA**, XXXVII, 138-139.
- Şeşen, Ramazan: **Salahaddin’den Baybars’a Eyyubiler-Memlûklar (1193-1260)**, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.
- Şeşen, Ramazan: **Eyyubiler (1169-1260)**, İSAM Yayınları, İstanbul 2012.
- Şeşen, Ramazan: **Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyûbî**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

Şeşen, Ramazan: “Eyyûbîler”, **DİA**, XII, 20-31.

Taeschner, Franz: “Nâsır”, **İA**, IX, 92-94.

Takayama, Hiroshi: “Frederick II’s crusade: an example of Christian–Muslim diplomacy”, **Mediterranean Historical Review**, XXV, Sy. 2, s. 169-185.

Taneri, Aydın: **Harezmsâhlar**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Taneri, Aydın: “Hârizmsâhlar”, **DİA**, XVI, 228-231.

Taneri, Aydın: “Celâleddin Hârizmsâh”, **DİA**, VII, 248-250.

Tez, Zeki: **Bilim ve Teknikte Ortaçağ Müslümanları**, Nobel Yayınları, Ankara 2001.

Tilki, Güneş: **Kıbrıs Haçlı Krallığı’nın Kuruluşu (1191-1205)**, (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2018.

Tomar, Cengiz: “el-Melikü’n-Nâsır”, **DİA**, XXIX, 76-77.

Tomar, Cengiz: “el-Melikü’l-Âdil II”, **DİA**, XXIX, 60-61.

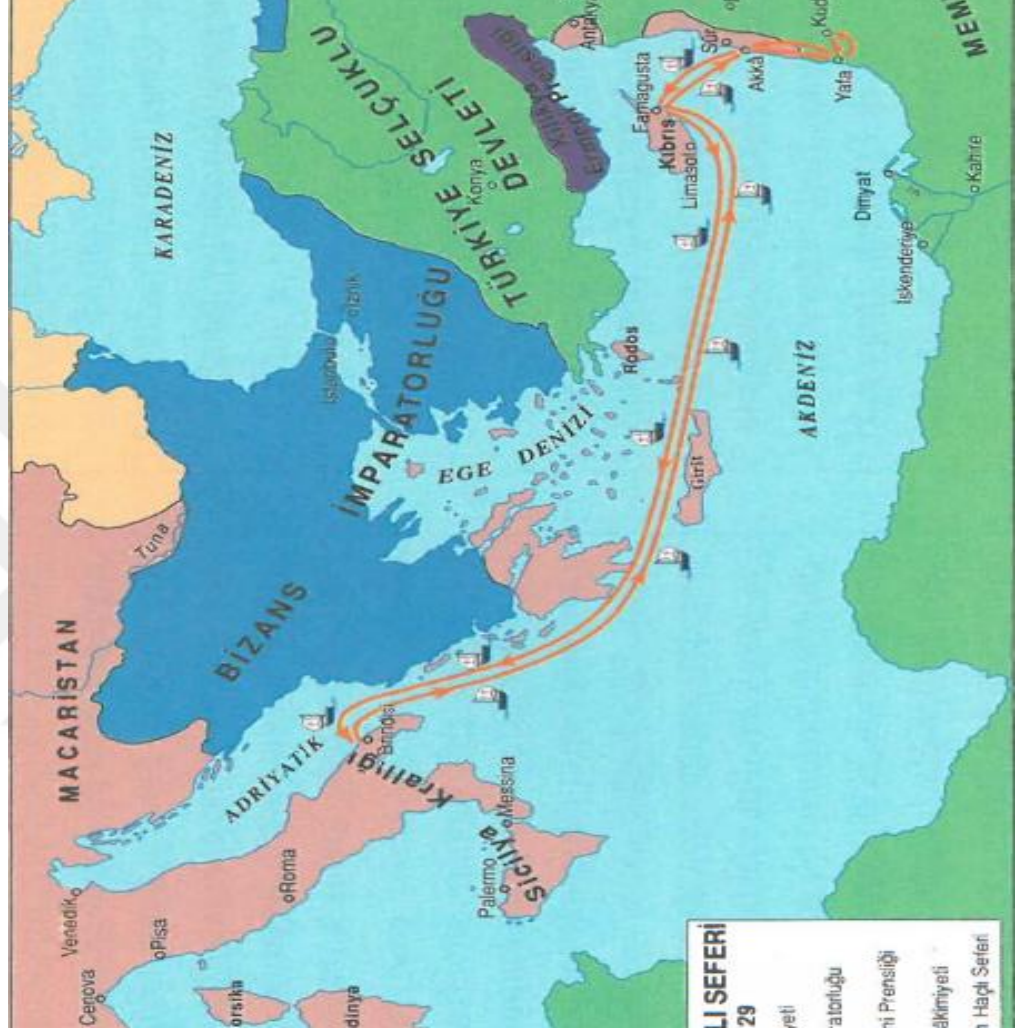
Tomar, Cengiz: “el-Melikü’l-Muazzam”, **DİA**, XXIX, 71-73.

Tomar, Cengiz: “İbn Vâsıl”, **DİA**, XX, 438-440.

- Turan, Osman: **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971.
- Usta, Aydın: **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, İstanbul 2008.
- Van Cleve, Thomas Curtis: **The Emperor Frederick II of Hohenstaufen, immutator mundi**, Oxford 1972.
- Van Cleve, Thomas Curtis: “The Crusade of Frederick II”, **A History of the Crusades**, ed. Kenneth M. Setton, II, London 1975, 429-462.
- Weiler, Björn: “Filangieri, Richard”, **The Crusades An Encyclopedia**, s. 432.
- Weiler, Björn: “Frederick II of Germany (1194-1250)”, **The Crusades, An Encyclopedia**, s. 475-477.
- Weiler, Björn: “Gregory IX, Frederick II and the Liberation of the Holy Land, 1230-9”, **The Holy Land, Holy Lands and Christian History**, (ed. R. N. Swanson), Suffolk 2000, s. 192-206.
- Weltecke, Dorothea: “Emperor Frederick II, Sultan of Lucera, Friend of the Muslims, Promoter of Cultural Transfer: Controversies and Suggestion”, **Cultural Transfer in Dispute: Representations in Asia, Europe and the Arab World since the Middle Ages**, ed. Jörg Feuchter, Frankfurt 2011, s. 85-106.
- William Smith, Thomas: **Thomas, Pope Honarius III and Holy Land Crusades, 1216-1227**, (Yayınlanmamış doktora tezi), University of London, London 2013.

- Yıldız, Hakkı Dursun: “Abbasiler”, **DİA**, I, 31-48.
- Yıldız, Yusuf: “15. Yüzyıla Kadar Sicilya ve İtalya’da Müslümanlar”, **SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sy. 40, s. 67-88.
- Yıldız, Yusuf: “Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (11941250) ve İslam Bilim Mirası”, **Journal of History Studies**, IX, Sy. 1, s. 175-197.
- Yiğit, İsmail: “Müstansır Billâh”, **DİA**, XXXII, 118.
- Zettersteen, Karl Wilhelm: “Nâsir”, **İA**, IX, 85-86.

HARİTA VE RESİMLER

Harita:

[Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Tarihi**, s. 199]

Resim: İmparator II. Friedrich'in İtalya'nın Capua şehrindeki Museo Provinciale
Campano Müzesi'nde bulunan büstü

[<https://www.britannica.com/biography/Frederick-II-Holy-Roman-emperor/images-videos>]